

STENOGRAFSKE BELEŠKE

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 5

BEOGRAD 1936 GODINE

KNJIGA 1

VI REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 17 DECEMBRA 1936 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK

STEVAN ČIRIĆ

i

POTPRETSEDNIK

VOJKO ČVRKIĆ

SEKRETAR

DR. ANDREJ VEBLE

Prisutni g. g. Ministri: Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja **Dragiša Cvetković**, Ministar pravde **dr. Niko Subotić**, Ministar građevina **dr. Marko Kožul**, Ministar šuma i rudnika **Đura Janković**, Ministar bez portfelja **dr. Miho Krek**, Ministar bez portfelja **Vojislav Đorđević**, Ministar fizičkog vaspitanja naroda **dr. Josip Rogić**.

POČETAK U 9 ČASOVA

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda: 1 — Čitanje i usvajanje zapisnika V redovnog sastanka;

2 — Saopštenje o podnošenju interpelacija narodnih poslanika: Velimira Acimovića na Ministra unutrašnjih poslova o povredi Zakona o unutrašnjoj upravi od strane Pomoćnika bana Dunavske banovine g. Rajića za vreme opštinskih izbora i usvajanje prvenstva; Velimira Acimovića na Ministra unutrašnjih poslova i Ministra finansija o radu Pomoćnika bana Dunavske banovine g. Rajića za vreme opštinskih izbora i usvajanje prvenstva; Velimira Acimovića na Ministra unutrašnjih poslova i Ministra finansija o radu u Banovinskoj štedionici u Novom Sadu pre i za vreme opštinskih izbora i usvajanje prvenstva; Stanka Lenarčića na Pretsednika Ministarskog saveta i Ministra inostranih poslova o šteti prozrokovanoj od strane italijanskih vojnih vlasti na području Hrušice;

3 — Saopštenje Ministra unutrašnjih poslova, da će na interpelacije Mihaila Đurovića i drugova o događaju na Belvederu 26 juna 1936 godine i o raspisu Ministarstva unutrašnjih poslova Pov. br. 2887/36,

koji se odnosi na rad Sokola, odgovoriti kad prikupi potrebne podatke;

4 — Saopštenje zahteva Ministra pravde za izdavanje sudu narodnih poslanika;

5 — Odgovor Pretsednika Narodne skupštine na kratko pitanje narodnog poslanika Vojislava Lazića.

Govornici: Mihailo Đurović, Pretsednik Narodne skupštine Stevan Čirić (5 puta) Vojislav Lazić (dva puta), Sekretar dr. Andrej Veble, Ministar građevina dr. Marko Kožul (tri puta), Velimir Acimović, Nikola Zuber, (radi ličnog objašnjenja), Miloš Rašović (radi ličnog objašnjenja).

Dnevni red: 1 — Nastavak pretresa izveštaja Verifikacionog odbora o dolasku za narodne poslanike: g. Andonovića Sime za Srez maleški na mesto Arnautovića Damjana; g. dr. Šajkarevića Jovana za Srez pilepski na mesto Trbića Vasilija; g. Zdravkovića Milenka za Srez negotinski na mesto Stojadinovića Dragiše i g. Dokića Ljubomira za Srez banjski na mesto Milovanovića Dragomira.

Govornici: Milan Banić, dr. Vasilije Jovanović, Vojislav Lazić, Milan Božić, dr. Luka Šoški, Mita Dimitrijević, dr. Srpkov Vukanović, Manfred Paštrović, Pretsednik Narodne skupštine Stevan Čirić (četnaest puta), Potpredsednik Narodne skupštine Vojko Čvrkić (tri puta), Stevan Čirić (radi ličnog objašnjenja 2 puta), Manfred Paštrović (radi ličnog objašnjenja).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, imam čast da otvorim VI redovni sastanak Narodne skupštine. Molim gospodina sekretara da izvoli pročitati zapisnik prethodne sednice.

Sekretar dr. Andrej Veble pročita zapisnik V redovnog sastanka.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, ima li ko da učini kakvu primedbu na zapisnik? (*Mihailo Đurović:* Molim za reč.) Gospodin Mihailo Đurović ima reč da učini primedbu na zapisnik.

Mihailo Đurović: Gospodo narodni poslanici, smatram da je zapisnik nepotpun u toliko u koliko nije dovoljno insistirano na onom incidentu, koji se odnosi na objašnjenje, koje je juče g. Dragiša Cvetković dao, objašnjenje koje sam ja prouzrokovao svojim govorom.

Gospodo, ja koncediram da je g. Dragiša Cvetković zbilja mogao zaboraviti da je s mojom malenkušću bio u društvu i govorio ono što sam ja juče citirao.

Ja velim, da je ovo mogao zaboraviti, ali je ipak činjenica da je g. Dragiša Cvetković bio samnom u društvu, zato kao svedoke, — ako se već g. Luka Kostrenčić, ne seća te stvari — mogu navesti dr. Janka Baričevića, Milana Banića i dr. Dragoljuba Jevremovića.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine narodni poslanice, to nije primedba na zapisnik. Postoji mogućnost, ako želite da tu stvar pred Narodnom skupštinom raspravite. Vi ste mi sami rekli juče, da ćete staviti kratko pitanje, i ja nemam ništa protiv toga. Ali kod primedbe na zapisnik ne možete o tome raspravljati.

Mihailo Đurović (nastavlja): Ja pristajem da se uzme svedočanstvo tih ljudi, i na osnovu toga utvrdi da li sam ja ili je g. Cvetković govorio neistinu onako kako se je juče ovde izrazio.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo, nemojmo sada dopustiti nikakve debate, jer Poslovnik jasno propisuje da treba najpre utvrditi da li je zapisnik primljen ili ne. (*Vojislav Lazić:* Molim za reč.) Gospodin Vojislav Lazić ima reč radi primedbe na zapisnik.

Vojislav Lazić: Ja, gospodo, narodni poslanici, opet protestujem protiv rdavog vođenja zapisnika. Opet u ovom zapisniku stoji napisano: Na traženje da se interpelacijama prizna hitnost, Skupština prima hitnost, a nije napisano, ko je u ime Vlade primio tu hitnost. Znamo, da je juče ovde bilo pogađanja, ko je nadležan da primi hitnost i u ime kojega Ministra. Zapisnik prelazi preko toga, kao da u ime Vlade nije niko ništa izrazio, nego da je sama Skupština rešila, a bez pitanja Vlade.

Još jednom ponavljam da je to potrebno da se to u zapisnicima napiše, te da se zna da Vlada prima hitnost, ali da nikada te interpelacije ne iznosi na dnevni red. Neka se vidi, neka bude napisano to kako se radi u ovom režimu. Režim obmanjuje narod u svim pravcima, pa obmanjuje i Narodnu skupštinu u tome, što prima hitnost na interpelacije, a nikada te interpelacije ne iznosi na dnevni red. (Odobranje na levlci.) To je obmana!

Gospodo, više bi bilo u redu kada bi Vlada odbacila hitnost tih interpelacija i ostala dosledna svome radu, a ne, primati hitnost tih interpelacija, a nikada ih ne iznositi na dnevni red. (Jedan glas iz većine:

To nije primedba na zapisnik). To je primedba na zapisnik, jer nije uneto da je Vlada primila hitnost interpelacije.

Dalje, gospodo, u zapisniku stoji da je g. Predsednik Narodne skupštine odgovorio na pitanje moje i na pitanje narodnog poslanika g. Boška Zeljkovića. Odgovorili smo g. Predsedniku i ja i g. Zeljković, jedan i drugi kazali da nismo zadovoljni odgovorom. Izneli smo razloge zašto nismo zadovoljni odgovorom. Međutim, u zapisniku ne stoji to, nego samo: Govorili su i pitači. Prema zapisniku mogli bi konstatovati da smo mi bili zadovoljni odgovorom g. Predsednika. Trebalo je napisati da nismo zadovoljni njegovim odgovorom.

To su stvarne primedbe na ovaj zapisnik. Tako je uvedena moda da se igramo parlamentarizma i Narodne skupštine u svakom pogledu pa i u pogledu pisanja zapisnika.

Igramo se parlamentarizma i po ovome što su ministarske klupe prazne, i kada Skupština radi onda dođe samo po jedan rezervni ministar.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine govornice, to nije primedba na zapisnik i molim da završite svoj govor, jer je Vaše vreme isteklo.

Vojislav Lazić (nastavlja): Klupe desnice, onih poslanika koji trebaju da izglasavaju Vladi poverenje, prazne su. Ja vas pitam, gospodo, ko će primiti ovaj zapisnik. Ja mislim, da ćemo na zapisniku oboriti ovu Vladu.

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim gospodina sekretara da se izjasni, da li prima primedbu na zapisnik.

Sekretar dr. Andrej Veble: Čast mi je izjaviti da ne primam primedbu na zapisnik, pošto je zapisnik sastavljen tačno prema Zakonu o poslovnom redu u Narodnoj skupštini.

Pretsednik Stevan Ćirić: Da li prima Narodna skupština zapisnik kao što je pročitano? (Glasovi: Prima — Ne prima!) Gospodo, ja stavljam na glasanje: oni koji su protiv zapisnika, ovako kako je pročitano, neka izvole ustati, a oni koji primaju zapisnik, ovako kako je pročitano, neka izvole sedeti. (Glasovi sa levice: Većina je ustala! — Glasovi sa desnice: Većina je sedela! — Graja). Gospodo, molim vas, ostavite mi malo vremena da prebrojim.

Gospodo, još jednom, probe radi, neka sede oni koji primaju primedbu na zapisnik, a oni koji su protiv primedbe na zapisnik neka ustanu! (Većina ustaje.) Gospodo, zapisnik je bez primedbe primljen. Od prilike 60 je bilo prisutno koji su glasali za zapisnik kako je pročitano, a nešto preko 40 koji su bili protiv.

Gospodo narodni poslanici, u vezi primedbe g. Vojislava Lazića, da u zapisnik nije ušlo, da li su gospoda, koja su meni postavila kratka pitanja, zadovoljna sa odgovorom koji sam im dao, ja izjavljujem da lično nemam ništa protiv toga, da u zapisnik otsada ulazi i to, da li su gospoda pitači zadovoljni odgovorom Predsednika ili Ministra na koga upućuju pitanje ili ne!

Izvolite čuti interpelacije.

Sekretar dr. Andrej Veble (saopštava): G. Velimir Acimović, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na g. Ministra unutrašnjih poslova o povredi Zakona o unutrašnjoj upravi od strane pomoćnika Bana Dunavske banovine g. Rajića, za vreme opštinskih izbora i traži da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ministar građevina g. dr. Kožul ima reč da izjavi u ime Kraljevske vlade, da li ovoj interpelaciji priznaje prvenstvo.

Ministar građevina dr. Marko Kožul: Gospodo narodni poslanici, čast mi je izjaviti da primam prvenstvo ove interpelacije.

Pretsednik Stevan Ćirić: Da li prima Narodna skupština traženo prvenstvo? Gospoda koja su protiv neka izvole ustati! (Svi sede). Objavljujem da je Narodna skupština primila traženo prvenstvo za ovu interpelaciju.

Izvolite čuti dalje.

Sekretar dr. Andrej Veble (saopštava): G. Velimir Aćimović, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na g. Ministra unutrašnjih poslova i na g. Ministra finansija o radu pomoćnika Bana Dunavske banovine g. Rajića za vreme opštinskih izbora i traži da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ministar građevina g. dr. Kožul ima reč da izjavi u ime Kraljevske vlade — u ime g. Ministra unutrašnjih poslova i g. Ministra finansija — da li prima traženo prvenstvo za ovu interpelaciju.

Ministar građevina dr. Marko Kožul: U ime jednog i drugog g. Ministra izjavljujem da primam prvenstvo.

Pretsednik Stevan Ćirić: Da li prima Narodna skupština prvenstvo? (Prima!) Objavljujem da je prvenstvo primljeno.

Izvolite čuti dalje.

Sekretar dr. Andrej Veble (saopštava): G. Velimir Aćimović, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na Ministra unutrašnjih poslova i Ministra finansija o radu u Banovinskoj štedionici u Novom Sadu pre i za vreme opštinskih izbora i traži da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ministar građevina g. dr. Kožul ima reč da izjavi u ime g. Ministra unutrašnjih poslova i u ime g. Ministra finansija da li prima traženo prvenstvo.

Ministar građevina dr. Marko Kožul: Izjavljujem gospodo narodni poslanici, da i za ovu interpelaciju primam prvenstvo. (Velimir Aćimović: Molim Vas, Gospodine Predsedniče, za reč!)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, na osnovu čega tražite reč. (Velimir Aćimović: Dve interpelacije saopštene su kao jedna ista, a to nije tačno!). Radi saopštenja ne može se sada govoriti. (Velimir Aćimović: Pogrešno je saopštena jedna interpelacija!) Gospodine poslanice, to ćete reći posle. Možete tražiti reč i govoriti o povredi Poslovnika. Prima li Narodna skupština traženo prvenstvo? (Prima!) Objavljujem da je prvenstvo primljeno.

Izvolite čuti druge interpelacije.

Sekretar dr. Andrej Veble (saopštava): G. Stanko Lenarčić, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na g. Predsednika Ministarskog saveta i Ministra inostranih poslova o šteti prouzrokovanoj od strane italijanskih vojnih vlasti na području Hrušice. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ova interpelacija biće upućena nadležnom g. Ministru.

Izvolite čuti izveštaje g. g. Ministara.

Sekretar dr. Andrej Veble (saopštava): G. Ministar unutrašnjih poslova izveštava, da će na interpelacije g. Đurovića Mihaila i drugova o događaju na Belvederu 26 juna 1936 godine i o raspisu Ministarstva unutrašnjih poslova Pov. Br. 2887/36, koji se odnosi na rad Sokola, odgovoriti kad bude prikupio potrebne podatke.

Pretsednik Stevan Ćirić: Ovaj izveštaj prima se na znanje.

Izvolite čuti zahteve g. Ministra pravde za izdavanje sudu narodnih poslanika.

Sekretar dr. Andrej Veble (saopštava): G. Ministar pravde traži odobrenje za produženje krivičnog postupka protivu g. g. narodnih poslanika i to: Peveca Rudolfa zbog dela iz §§ 302 i 297 K. z. i zbog dela iz § 297 K. z.; i Pantića Ljubomira zbog dela iz § 301 K. z.

Pretsednik Stevan Ćirić: Pročitani zahtevi g. Ministra pravde biće upućeni Imunitetnom odboru.

Pre prelaza na dnevni red imam čast da odgovorim na jedno kratko pitanje koje mi je uputio narodni poslanik g. Vojislav Lazić.

To pitanje glasi:

„Gospodine Predsedniče, po § 29 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini sednice su Narodne skupštine javne. Iz ovoga izlazi da naša javnost treba da bude tačno obaveštena kako teku poslovi u Skupštini i da u javnosti sednice Narodne skupštine budu tačno prikazane. U tome cilju dozvoljen je i pristup novinarima.

Međutim, Gospodine Predsedniče, naša javnost nije obaveštena preko listova o stvarnom radu Narodne skupštine, već se to prikazuje tendenciozno, i onako kako konvenira Kraljevskoj vladi. Oni koji posmatraju rad Narodne skupštine i budu prisutni skupštinskim sednicama, pa kad pročitaju u našim novinama saopštenja sa ovih sednica, moraju doći do ubeđenja, da se namerno krije rad Skupštine od naroda. Verujem da ste i Vi to, Gospodine Predsedniče, mogli uočiti.

Smatram da za ovo nisu krivu novinarski izveštaji, niti pak pojedini listovi, već je kriva cenzura Kraljevske vlade, koja briše svaku reč koja se Kraljevskoj vladi ne sviđa, pa makar se tim brisanjem izvrnuo u potpunosti smisao celokupnog rada Narodne skupštine.

Vi ste, Gospodine Predsedniče, pozvani da predstavljate Narodnu skupštinu kako u njenom radu tako i u njezinom ugledu i dostojanstvu. Dužni ste da je zaštitite od svačijeg nasrtaja, pa i od nasrtaja Vlade, koji ona ovim putem čini da omalovaži njezin rad, ne dozvoljavajući da se on publikuje preko javnosti, i da se narod sa tim radom upozna.

Stoga Vas, Gospodine Predsedniče, molim da mi u prvog narednoj sednici izvolite odgovoriti na ova pitanja:

1) Ko je kriv što se putem javnosti ne saopštava tačno kako je tekao rad Skupštine na pojedinim njezinim sednicama?

2) Šta će Gospodin Predsednik preduzeti da se preko javnosti tačno registruje i saopštava rad Narodne skupštine?

3) Šta će preduzeti da se izveštaji novinarskih izveštača upućeni pojedinim listovima sa skupštinskih sednica ne cenzurišu?

Primite itd.”

Odgovarajući na ovo pitanje imam čast izjaviti ovo: Ja sam sa ovoga mesta više puta, često baš odgovarajući na slična pitanja, izjavio da pitanje cenzure ne spada u nadležnost Predsedništva Narodne skupštine.

Prema tome, ja u ime Predsedništva Narodne skupštine ne mogu ništa drugo učiniti nego ukazati Kraljevskoj vladi na potrebu da se izveštaji o sednicama Narodne skupštine predaju javnosti po mogućnosti što tačnije i što vernije.

Ja sa svoje strane molim g. g. narodne poslanike da se strogo pridržavaju § 45 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini pa im obećavam sa svoje strane, da ću u tome slučaju insistirati svim silama koje stoje na raspoloženju Predsedništvu Narodne skupštine.... (Živo odobravanje i pljeskanje na levice).... da diskusija u Narodnoj skupštini dobije najširi publicitet.

Ja vas, gospodo, molim, da se toga paragrafa pridržavate zato što on postoji u našem Zakonu o poslovnom redu, da bi osigurao visoki nivo debate u Narodnoj skupštini.

Osim toga, gospodo, budite uvereni, da će naše zajedničko nastojanje da damo što širi publicitet ovim diskusijama, u toliko lakše uroditi pozitivnim rezultatima, ako se mi ovoga paragrafa budemo držali. Jer, sloboda štampe i pravo na obaveštenost tako su velika dragocenost u političkom javnom životu... (Pljeskanje)... da mislim da i Kraljevska vlada i Predsedništvo Narodne skupštine i da vi, gospodo narodni poslanici, i svi mi zajedno treba da se trudimo da ta prava što pre uspostavimo u onoj meri u kojoj su ona potrebna da državni život može pravilno funkcionirati. (Burno odobravanje i pljeskanje).

Ima reč g. Vojislav Lazić.

Vojislav Lazić: Gospodo narodni poslanici, ovo je jedno od skoro najvažnijih pitanja po rad Narodne skupštine i po njezin ugled, i ja izjavljujem da sam zadovoljan sa ovim odgovorom g. Predsednika. (Odobravanje.) I meni je milo, gospodo, da je g. Predsednik shvatio u ovome momentu svoju dužnost, ... (Aćim Popović: U svakom momentu!)... i dao takvo obećanje sa kojim obećanjima faktički mi moramo biti zadovoljni, naročito mi iz opozicije.

Ali, gospodo, ja bih želeo da ovo njegovo obećanje bude privedeno i u delo. Da li će ovo obećanje biti privedeno u delo to će nam pokazati skora budućnost. Obećanje je palo, a rad koji bude bio pred nama uskoro mora pokazati, da li je ovo obećanje izvršeno ili nije, i da li se može izvršiti ili ne može.

Ja unapred izjavljujem, da verujem u to da od ovog obećanja neće biti ništa, zato što ima nekoga koji je tu po sredi, a posredi je Kraljevska vlada, koja ne da da se u ovom Domu može ona kritikovati a kamo li da ta kritika izađe i u javnosti. (Prigovori sa desnice.)

Gospodo, čuju se glasovi sa desnice: „Pa kritikujete vladu”. Jeste, ali u javnosti od te kritike nema ništa.

Uzmite pa pročitajte sve jutrošnje listove pa ćete videti, da li je što od jučerašnje kritike u Skupštini saopšteno. Mi smo, gospodo, svedoci jučerašnje sednice. Vi ste slušali g. dr. Baričevića tri sata. Tri sata je on kritikovao Vladu, ali mi vidimo da u novinama ovde nema ni jedne reči o toj kritici Vlade,

koju je faktički izrekao g. dr. Baričević. Gospodo, za čitaoce izgleda čudna stvar kad pročitaju u novinama da se najedanput u diskusiji, koja nema nikakve veze sa Ministarstvom šuma i rudnika, pojavljuje govor Ministra šuma i rudnika g. Đure Jankovića, kao što je to bilo na onoj sednici od pre dva dana.

Gospodin izvestilac manjine, kad je ovde govorio, iznosio je izvesne stvari koje se rade u Zenici. Međutim, od toga nema ništa, a najedanput posle dolazi govor g. Ministra šuma i rudnika, tako da su se oni koji su čitali novine, zapitali, ko je izazvao taj govor i to obaveštenje. Toga nema, a nema ga zato što se ne dozvoljava da se kritika koja je pala protivu Vlade saopšti javnosti. Tako je bilo sa svima sednicama otkad je započet rad u ovoj godini. Ni o jednoj sednici, gospodo, nije rečeno ništa od onoga kako je bilo. Čudno izgleda, da se najedanput pojavljuje g. Nikola Zuber i da je govor g. Nikole Zuber saopšten onako kako je tekao. Ali, gospodo, govor i Jeremije Protića i Vojislava Došena nije iznesen već se samo saopštava tek toliko da su govorili. Zatim, posle dolazi govor g. dr. Janka Baričevića i ono što je u novine zapisano sve bi moglo da se svede na to; da je on govorio samo o sporazumu sa Hrvatima, a šta je rekao o tom sporazumu, o tome se ništa ne kaže.

Predsednik Stevan Ćirić: Molim Vas, gospodine poslanice, nemojte ulaziti u obaveštenja i analizu, jer je vreme isteklo; a analiza nije dozvoljena. Vi ste jasno kazali šta ste hteli da kažete. Ja sam Vaše kratko pitanje u celosti pročitao i gospoda poslanici mogu biti dobro upućeni o onome o čemu ste hteli da govorite. Kako je vreme isteklo, ja Vas molim da završite.

Vojislav Lazić (nastavlja): Posle g. dr. Baričevića dolazi g. Ljuba Pantić, i, gospodo narodni poslanici, mi govor Ljube Pantića danas čitamo u novinama u celini, a od govora g. Baričevića ništa. (Jedan glas: Simpatije!) Jeste, simpatije novinara između dr. Janka Baričevića i Ljube Pantića. Gospodo, ne postoje ovde niti antipatije niti simpatije novinara, nego su to posledice cenzure, koja briše sve ono što izide na štetu Vlade. Gospodo, s tim nasiljem treba jedanput prestati.

Predsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, o povredi Poslovnika ima reč narodni poslanik g. Velimir Aćimović, a posle toga, radi ličnog objašnjenja, narodni poslanik g. Nikola Zuber.

Velimir Aćimović: Gospodo narodni poslanici, povredjen je Poslovnik u tome, što naslovi mojih interpelacija nisu saopšteni onako kako glase. Ja sam podneo tri interpelacije i one se sve tri odnose na junaka ovih dana g. Rajića. Prva glasi ovako: „Interpelacija na Gospodina Ministra unutrašnjih poslova o povredi Zakona o unutrašnjoj upravi, od strane podbana Dunavske banovine g. Svetislava Rajića”. To je prva. G. Svetislav Rajić je činovnik, i to pomoćnik bana, i na njega se primenjuje činovnički zakon za činovnike o unutrašnjoj upravi. On nije ban i ako se ljuti ako se ne titulira sa „Gospodine Bane”. (Graja i odobravanje na levice — Jedan glas sa levice: Dobićeš za to Sv. Savu IV stepena).

Molim vas gospodo, da me saslušate, jer ja nisam govorio protivu Bana. (Odobravanje). Godinu dana sam čitao. On je išao po zborovima, držao je zborove gospodo, i kad je zakazao zbor kod mene

u Grockoj, ja sam mu poslao jedan telegram u Veliko Gradište, i kazao mu da ne dolazi, jer na to nema prava.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, to nije primedba na Poslovnik. Ja Vas molim da govorite samo o tome, u čemu je povredjen Poslovnik. Ne možete sada govoriti i o samim interpelacijama.

Velimir Ćimović (nastavlja): General Petar Živković otpustio je bio jednog činovnika zbog takvog dela. Druga interpelacija glasi ovako: „Interpelacija na Gospodina Ministra unutrašnjih poslova i Gospodina Ministra finansija o materijalnim zloupotrebama po banovinskom budžetu g. Svetislava Rajića za vreme opštinskih izbora, kad je potrošio više od 10 miliona” (Odobranje na levi). Od toga novca po jedan je dobijao po 5000 dinara, tako da je izgledalo da je svima uginula stoka ili da su svi ostali bez hrane, zbog velike suše.

Treća interpelacija glasi ovako: „Interpelacija na Gospodina Ministra finansija i Ministra unutrašnjih poslova o zloupotrebama materijalne prirode, u banovinskoj štedionici u Novom Sadu pre i za vreme opštinskih izbora”. I odatle su gospodo, ogromne sume potrošene, najviše one koje su dobijene od iskorišćavanja izvora kisele vode a koje predstavljaju milione, i to bez odobrenja Ministra finansija i Ministra unutrašnjih dela. To je gospodo čist zločin i kriminal. (Pljeskanje i burno odobranje na levi).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč narodni poslanik g. Nikola Zuber.

Nikola Zuber: Gospodo narodni poslanici, g. Vojislav Lazić pokrenuo je pitanje o nedonošenju tačnih izveštaja sa sednica ovoga Doma. U tome svome govoru dodirnuo se i moga imena. Hvala mu u toliko, što mi je dao priliku da i ja uztvrdim da se izveštaji sa ovih sednica ne donose tačno u novinama. Taj je slučaj bio i sa mojim govorom. Aludirajući na govor g. Rašovića, ja sam rekao da su nesrećni belvederski događaj izazvali ljudi koje je Ujedinjenje skinulo sa političke pozornice. Kad sam to kazao, ja sam mislio na ljude koji su radili protiv Ujedinjenja i kazao sam da su se pod tim barjakom našli i neki crnogorski politikani iz Beograda. To novine nisu donele, i ako je to tačno, a ja i ponovo naglašavam, da su ti beogradski konspiranti zaista i doveli do nesreće na Belvederu.

Gospodo poslanici, u daljem izlaganju ja sam kazao, da navodi g. Rašovića o tome, da je u vezi sa belvederskim događajem zatvoreno pet do šest stotina ljudi, nisu tačni, već da je bilo u pitanju najviše trideset ljudi i to ljudi koji su bili optuženi za ovaj svoj rad sudu, tako da sud ima da donese svoju odluku o tome.

Na kraju svoga govora, ja sam govorio o dr. Kosiću, i kazao sam, da je dr. Kosić prišao i prihvatio politiku Kralja Nikole onda kad je Kralja Nikolu napustila sva Crna Gora. Da je ovo tačno, ja ću to i dokazati ili neću biti poslanik u ovome Domu. Isto tako rekao sam, da je dr. Kosić bio na listi stipendista Kralja Nikole u Neji, i to je tačno, i ako to ne dokažem, neću biti poslanik ovoga Doma.

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč g. Miloš Rašović, radi ličnog objašnjenja.

Miloš Rašović: Gospodo poslanici, vi se sećate onoga što sam kazao a i stenografske beleške su tu i videćete da ja nisam kazao, da je zatvoreno pet ili

šest stotina ljudi zbog belvederskih događaja. Ja sam kazao, da su belvederski događaji žalosni, a nisam ulazio u to, ko ih je prouzrokovao. Ali sam tom prilikom rekao i to, da ti ljudi, za koje se kaže da su prouzrokovali te događaje, ne odgovaraju, i naročito sam potencirao odgovornost Ministra unutrašnjih dela, koji je svojom izjavom lteo da taj događaj okarakteriše jednim izrazom, koji vredi ponos Crnogoraca i celokupnu njihovu prošlost, naime, da je to delo plaćenika i antidržavnika, dok ja znam da između tih ljudi ima i takvih, koji su se celoga života zlopatili i zalagali za stvar ove države i to u teškim danima kad ovi, u čije ime govori g. Zuber, nisu ni bili niti uzimali udela u epohalnim događajima našeg oslobođenja i ujedinjenja. (Nikola Zuber nešto protestuje).

Najveći protivnik države i državnog jedinstva nalazi se u Jugoslovenskoj radikalnoj zajednici. (Odobranje na levi). — **Nikola Zuber:** To nije tačno! To nije istina! To je istina. (Nikola Zuber: To je laž! Ja ću Vam dokazati da to nije istina). Gde ste bili za vreme ujedinjenja? Pravili ste pare u Americi. Milione ste doneli. (Nikola Zuber: Ja ću Vam pokazati zbog tih neistina. — Žagor).

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim vas, gospodo poslanici, da se umirite.

Miloš Rašović (nastavlja): Kad se stvaralo narodno ujedinjenje, onda sam ja sa svojim prijateljima prolivao krv. (Nikola Zuber: Ja sam se borio za narodno jedinstvo, a ne ti!) Ti se nisi borio. Pravio si pare. (Nikola Zuber: Ti si živeo o tuđem znoju, a ja sam se borio i radio o svome znoju. — Graja).

Pretsednik Stevan Ćirić: G. Rašoviću, molim Vas da ne vredate.

Miloš Rašović (nastavlja): Gospodo, ja hoću da ustanem u odbranu onih heroja koji su se borili za narodno ujedinjenje, i koji se bore i danas za narodnu slobodu i narodna prava. (Povici na levi: Tako je!) Ti i takvi ljudi niti mogu, niti smeju da se označavaju kao antidržavni, kao separatistički elementi.

Gospodo, ja ne bih uzeo reč po ovom pitanju, da g. Zuber nije rekao: „Neki politikanti iz Beograda, neki spekulanti!” Nema tu spekulanta, gospodo. Spekulanti su oni oko dr. Milana Stojadinovića i oko državne kase. (Odobranje na levi). — Žagor i protesti na desnici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Opominjem g. poslanika na red zapisanom opomenom, zbog neparlamentarnih izraza.

Gospodo poslanici, prelazimo na dnevni red. Prva tačka dnevnog reda je: Nastavak pretresa izveštaja Verifikacionog odbora o dolasku za narodne poslanike: g. Andonovića Sime za Srez maleški na mesto Arnautovića Damjana; g. dr. Šajkarevića Jovana za Srez pilepski na mesto Trbića Vasilija; g. Zdravkovića Milenka za Srez negotinski na mesto Stojadinovića Dragiša; i g. Đokića Ljubomira za Srez banjski na mesto Milovanovića Dragomira.

Ima reč g. Milan Banić (Dr. Branko Miljuš obraćajući se levi: Milione ste potrošili! Šta vi još imate da govorite!).

Molim g. Miljuša da ne upada u reč.

Milan Banić: Gospodo poslanici, ja ću da govorim bez emfaze i bez patosa, jer mi nije stalo do toga da dižem temperaturu ovoga Doma. Govoriću i bez ekskurzija na teren koji je rezervisan za budžetsku

debatu. Znači, držaću se predmeta. Ali, gospodo poslanici, predmet ove diskusije je kompleksniji no što bi se to na prvi pogled mislilo.

Gospodo, mi smo u ovome Domu već imali jednu verifikacionu debatu. Ni ona nije bila stereotipna. I ona se vodila u posebnoj atmosferi. Još i danas se čuju prigovori da smo u onu debatu, kad smo teker došli u ovaj Dom, uneli intonaciju prevelike zaoštrenosti, žučnosti i borbenosti. Dozvolite mi, gospodo, da kažem da je ona intonacija tada bila nama nametnuta od strane g. dr. Mačeka i njegovog društva. U njihovim deklaracijama od maja—juna 1935 se opalio šamar ne samo svima nama, ne samo celom srpstvu i celome jugoslovenstvu, nego čak i vrednotama koje stoje i nad tim. I mi smo na taj šamar odgovorili ne kao nazareni i ne kao evnusi. Odgovorili smo tako, da smo takode opalili šamar, pa možda čak i dva. Istina, gospodo, postoji arapska poslovice koja kaže: „Poljubi ruku koju ne možeš da otsečeš”. Ima, gospodo, mnogo životne filozofije u toj poslovi. Ali još uvek, još i dan danas, otvoreno je pitanje: da li je na šamar trebalo odgovoriti šaniarom, ili je trebalo pružiti i drugi obraz da nam g. dr. Maček opali i drugi šamar.

I ova diskusija koja se vodi sada, takode nije stereotipna. Da se radi o tome da se na mesto dvojice ili trojice naših drugova koji su umrli ili koji su se zahvalili na svoje mandate, da se radi o tome da se odobri verifikacija mandata njihovih zamenika, — diskusija bi bila i suvišna. Ali, vidite, po sredi je slučaj koji bode, i treba da bode oči svakoga od nas. I ne samo svakoga od nas, jer, gospodo, tu se radi o tome da su tri naša druga, gotovo direktno, izvučena iz ovih klupa i izvedena pred Sud za zaštitu države, pa potom oterani na robiju. Prema tome, to je jedno pitanje od krupnog političkog značaja. Pogotovu, jer su oni oterani na robiju zbog svoga političkog delanja. I, gospodo, nije to samo političko pitanje nego i pitanje moralno, daleko značajnije no što se može da misli. U ostalom, meni se čini da ova debata ima takode jedan konkretan zadatak. Fakat je, gospodo, da je u ovom Domu vladala, a još i danas vlada atmosfera koja se nikako ne može nazvati zdravom. Ali, meni izgleda da je i Kraljevskoj vladi stalo do toga da se ova atmosfera izmeni i da postane, kratko rečeno, pozitivna. Izgleda mi, takoder, da se i g. Predsednik Narodne skupštine trudi da to izvede. Gospodo, što se mene tiče, i ja sam voljan saradivati u tome pravcu. I sada, u vezi s tim kad sam uzeo reč, uzeo sam je pre svega da govorim iskreno, sa svom onom istinoljubivošću koja nije svojstvena samo mojoj prirodi, nego koja odgovara i mom najdubljem uverenju da se samo na istini može nešto pozitivno izgraditi, da se, pogotovu u ovako teškim vremenima, ne sme gurati glava u pesak. Uostalom, gospodo, zar nije baš ovih dana, već nakon abdikacije Eduarda VIII engleski premijer Baldvin u Donjem Domu kazao ovo: „Ja mislim da se Kruni može služiti samo tako, da joj se kaže istina, puna istina, bez obzira na to da li je ova istina gorka i neprijatna.” (Odobranje).

Gospodo poslanici, ne samo Kruni nego i narodu treba istinu reći. U vezi s tim, možda će istina koju ću da iznesem, biti i gorka i neprijatna, ali za što da je ne saslušate? Uostalom gospodo, pa šta i ostaje nama opoziciji nego to da smemo da govorimo. Na Vladi i Vladinoj većini je da radi, na opoziciji je da govori. Ako i to ne dopuštate, onda izvo-

lite doneti zakon od svega jednog paragrafa, na osnovu koga ćete da ukinete opoziciju, pa mirna Bosna. A gospoda od levece, pogotovo moji drugovi nacionalisti, nemojte mi zameriti budem li pošao u svojoj istinoljubivosti čak do ekscesivnosti. Ne smeta to; treba da se kaže puna istina, treba da se kaže. Čak ja bih rekao da smo možda pogrešili da nismo u svoje vreme, mnogo toga rekli što je trebalo da se kaže.

Ja ću da se približim predmetu. Šestog marta, po rečima uvaženog g. dr. Korošca, započela je »nova era«. Kako g. dr. Korošca ovde nema, ja molim njegove kolege, neka mu izvole izručiti moju čestitku na ovoj »novoj« eri. U toj »novoj« eri odmah nakon toga famoznog, ili ako hoćete skandaloznog, 6 marta, g. Predsednik Vlade Milan Stojadinović blagoizvoleo je reći na adresu ne pojedinaca nego pušalno sviju nas članova tadašnjeg Jevtićevog kluba, da smo mi. — dozvolite gospodo, da te reči doslovce citiram, — »odvratna kuhinja intriganata, klevetnika pa i atentatora«. Vidite, gospodo, na ove lepe, državnički odmerene reči, ja bih mogao da dadem odgovor citirajući poznatu jednu izreku koja kaže: »U kući obešenog ne treba da se govori o užetu«, ali ja to neću da učinim. kao što, gospodo, neću da dokazujem da nismo mi, dozvolite da upotrebim radi kratkoće taj termin, Jevtićevci, bili oni koji smo jednu Vladu oborili pomoću intriga, da nismo mi bili oni koji smo razorili jedan kontakt koji u nacionalnoj državi apsolutno treba da postoji, i koji je koristan. Ja ću da obratim vašu pažnju na ovo pitanje atentata, atentatora itd.: jesmo li mi zbilja bili atentatori, jesmo li spremali atentat na g. Milana Stojadinovića jesmo li ga hteli, jesmo li ga izvršili?

Gospodo kolege, ne može da bude pozitivnih odnosa u društvu ako čovek čoveka ne respektuje. Vidite g. Predsednik Vlade Stojadinović ponosi se time što okuplja elite. Ja sam u svoje vreme u Parizu pročitao, kako je u Rotari klubovima okupio elitu ove zemlje.

Verujem, da on zastupa gledište, da je i kod vas, kod većine, takode okupljena elita. (Glasovi sa levece: Izgleda). Ne, ne, gospodo, ja govorim bez ironije, bez sarkazma. Reći ću pošteno i otvoreno da priznajem ovo: Nesumnjivo na vašoj strani imade ljudi od vrednosti, od intelekta i morala. Imate ljudi od kulture. Ali dok ja to priznajem gospodi od većine, priznajte i vi nama ovo: U Jevtićevom klubu sem dvojice, trojice narodnih poslanika, koji su jedva prevalili 30 godina, prosečno snio svi ljudi koji smo već prešli četrdesetu, četrdeset petu i pedesetu godinu. Pa dozvolite, gospodo, da vas pitam: Zar smo mi svi do 45 ili 50-te godine veslo sisali, zar smo mi gljive jeli?! Ako neko hoće da pravi atentat onda on pre svega treba da bude načisto s tim šta hoće da postigne s tim atentatom i šta može da postigne s tim atentatom. Gospodo poslanici, šta smo mi mogli postići jednim atentatom na Predsednika Vlade g. Milana Stojadinovića? To pitanje treba svaki razuman čovek sebi da postavi. Postigli bi smo to da bi smo ispraznili mesto g. Milana Stojadinovića pa da na to mesto jurne stotinjak novih Milana Stojadinovića, koji bi bili spremni da sprovode tu istu politiku, bez obzira da li su ranije pripadali orijentaciji diktatorskoj, autoritativnoj, demokratskoj itd. Na žalost mi smo tako srećna ili nesrećna zemlja da kandidata za ovake položaje imademo i na pretek. I sada šta bi se desilo?

Da smo mi evakuisali tome nasledniku mesto g. dr. Stojadinovića: taj bi nas i te kako pričepio; platili bismo to daleko gore nego što bi mogao da nam plati i sam dr. Milan Stojadinović.

Dakle, sa toga gledišta je apsurdno bilo i pomisliti na neki atentat. Ali ne samo sa toga gledišta. Kao zreli ljudi, gospodo, mi smo načisto s tim da istorijska Nemeza posle jednog krvoprolića dovodi do drugog.

Kada je umro pok. Stjepan Radić držao sam mu komemoraciju u Sušaku i rekao sam: sve me je strah i bojim se ljuto da krv neće izazvati krv, da krv neće uroditi krvlju. Našli su se servilni dripci, koji — kad sam štampao taj svoj govor — ne samo da su ga zaplenili nego su me stavili pod udar Zakona o zaštiti države. Ali se našao i jedan viši autoritet, — ne samo viši autoritet nego i jedna viša inteligencija, — koji je rekao: »Pa, zaboga, taj čovek govori kao patriota, on izriče jednu bojazan za budućnost ove zemlje i ove nacije!« I taj viši autoritet ne samo da je kasirao odluku o zaplenu toga govora, i odluku o mom izvođenju pred Sud za zaštitu države, nego je upravo tražio da taj govor dobije što veći publicitet.

I sada, gospodo, bilo bi bespredmetno počrtavati kako sam tada, nažalost, bio dobar prorok. Predite svi zajedno samnom u duhu period vremena od 1928 godine pa nadalje, pa ćete se zbilja uveriti da je u istini »krv rodila krvlju«. I dok mi ovako gledamo na te stvari, dok mi duboko uvidamo da je to zakon života: da krv mora uroditi krvlju, kako nam se može imputirati da spremamo jedan besmislen atentat, kojim se ništa ne može postići?! Jer je i sam g. Milan Stojadinović pravilno rekao da sudbina njegove Vlade ne zavisi ni od Senata ni od Narodne skupštine!

Ali, gospodo, ima jedan drugi razlog, stvarni razlog koji nas je ponukao da već a priori, čim smo došli u opoziciju, zauzmemo prema g. Stojadinoviću stav da je život g. Milana Stojadinovića, Pretsednika Vlade, upravo dragocen. Ja ću da objasnim zašto. G. Stojadinović izvodi jedan eksperimenat. U čemu se sastoji taj eksperimenat? Kroz punih 16 godina, čak i bez potrebe, pogotovu bez državne nužde, gospodo, razdraživalo se, možda zbog aljkavosti, i dopuštalo da se razdražuje i povređuje hrvatska osetljivost, čak i tamo gde je ta osetljivost sasvim bila opravdana! ili da se figurativno izrazim — možda jednom figurom koja je po malo i drastična, — kroz 16 godina se je hrvatskog »mačka«, »mačora« — pod navodnim znakom, jer ne mislim na dr. Mačeka — ne samo škakljalo bez potrebe, ne samo štipalo, nego mu se čak ponekad izvesni osetljivi delovi tela štavljali i u procep. (Smeh), G. Milan Stojadinović ne samo da je prekinuo tu praksu, nego ju je izmenio za punih 180 gradi. Šta on radi? On toga hrvatskog, već i onako odviše nakostrešenog, »mačka« ne štipa, nego ga gladi niz dlaku, gladi ga niz dlaku verujući da će ga odobrovoljiti, da će ga skloniti da sam od svoje volje ude, — dozvolite gospodo, da se tako izrazim, — u džak, u vreću unitarne Jugoslavije. To je eksperimenat koji g. Milan Stojadinović izvodi. On nije došao, — mislim taj eksperimenat, — nije došao iznenada; moglo ga se predosetiti i predvideti. Što se mene tiče, ja sam već u prošlogodišnjoj verifikacionoj debati pokazao da ga predviđam. Da sam hteo da budem politički spekulat, ja sam na tome predosećanju, predviđanju, mogao da napravim karijeru, jer politička karijera kod nas, nažalost, pravi se ovako: na-

periš uši i nos i svih pet ćutila, pa ako imaš čak i šesto, da osetiš ono K. V. D. tj. kako vetar duva (Pljeskanje na levici) i to osetiš, onda pljuni na oca, na brata, na vodu, na prijatelja, na program i ideal, pa češ da postaneš Ministar. (Odobranje i pljeskanje na levici). Nažalost, u našoj zemlji mogu se portfelji ponekad steći i izdajom, pa sam mogao i ja to da učinim, jer ne treba velika pamet ni veliki moral da se to učini. Ali ja to nisam hteo. Mi, pripadnici kluba g. Jevtića, razume se ne oni »originalni«, jer smo u tom klubu svi bili zajedno onda, u početku, dok je to bio vlastodržački klub, nego mi pripadnici opozicionog kluba. — mi smo predosećali šta dolazi i mi, gospodo, taj eksperimenat g. Milana Stojadinovića, eksperimenat što ga g. Stojadinović izvodi, mi ga, da vam pravo i pošteno kažem, nismo želeli.

Mi smo smatrali: — posmatrajući ga »sub speciae momenti« — da taj eksperimenat nije predstavljao jednu sreću za ovu zemlju. Mi smo, gospodo, zastupali gledište koje i danas zastupamo da je u državnoj politici potreban kontinuitet ne samo u pitanju programa i ideologije, nego i u pitanju metoda. Zastupali smo, čini mi se da i danas zastupamo, gledište, da je taj kontinuitet bio pogotovu potreban nakon velikog potresa koji je zadesio ovu zemlju posle smrti Blaženopočivšeg Kralja Aleksandra. (Jednodušni povici: Slava Mu!) Sada vidite, to je naše originalno gledište, apriorno gledište. Ali, gospodo, tretirajući baš to pitanje našeg odnosa prema g. Stojadinoviću i njegovom režimu, tretirajući ga u našoj sredini, »in camera karitatis«, u tom našem opozicionom klubu, mi smo rekli ovo: »Jeste, mi smo tražili kontinuitet; ali ako je on prekinut, ako se jedanput pošlo drugim putem, ako je taj eksperimenat već jednom iniciran, onda, gospodo, interes ove zemlje traži da se ne stane na pola puta nego da se pođe do njegovog logičnog kraja. Jer, gospodo, ova je zemlja, ako se ne varam, mnogo stradala od toga što se ne jedanput, idući jednim pravcem, došlo do pola puta, pa se vraćalo natrag. I u demokratiji stali smo na pola puta pa smo se vratili natrag, i u diktaturi dolazilo se do pola puta pa se vraćalo natrag. Ja bih rekao, mnogo i mnogo naših nedaća valja pripisati baš ovom našem polutanstvu! Zatò je bilo, i ostalo naše gledište: kad se već pošlo u taj Stojadinovićev eksperimenat, neka se on i konsumira, neka se ide do kraja. Treba već jedanput da vidimo svi, da vidite i vi braćo Srbijanci konačno, da vidi i Evropa, može li se gladenjem hrvatskog »mačka« nešto postići, može li se doći do pozitivnog rezultata. Gospodo, tako je bilo naše gledište na taj eksperimenat. Kad ga čovek posmatra, ne sasvim sub speciae aeternitatis, ali ni sub speciae momenti, ipak je taj eksperimenat, in ultima linea, potreban za ovu zemlju. I mi, članovi Jevtićevog kluba, ne samo da nismo hteli da presećemo taj eksperimenat, nego čak nismo hteli da ga stvarno ometamo. Gospodo, pa dok je takav naš stav prema tom eksperimentu, dozvolite da vas upitam: kako možemo, i kako bismo mogli, da dodemo na pomisao da spremamo atentat na čoveka koji taj eksperimenat sprovodi. Naše je gledište to: barem je moje gledište, a mislim, da će ga i moji drugovi u glavnom usvojiti: Mi za taj eksperimenat ne nosimo odgovornost, niti želimo da je ponesemo. To je eksperimenat koji sprovodi dr. Milan Stojadinović, pa ako on uspe, nema te sile i te opozicije koja će moći da ospori činjenicu da je on najveći državnik ove zemlje, veći od onoga čiju smo desetogodišnjicu smrti nedavno proslavili. Ako dr. Stojadinović uspe da duhovno uve-

de pretežnu većinu Hrvata u unitarnu Jugoslaviju, da ih definitivno veže za Jugoslaviju, onda je on — optujem — najveći državnik ove zemlje, i svi ostali gresi biće mu oprosteni. Ali, ako on ne uspe, gospodo, šta onda? I za taj slučaj treba dugo da živi, treba dugo da živi i posle ovog eksperimenta, jer treba da ponese punu odgovornost u slučaju neuspeha!

Dovoljno je bilo toga u ovoj zemlji, da su ljudi koješta radili, pokriveni visokim i velikim autoritetima, pa nisu hteli da ponese odgovornost za svoja dela, kojima su upropašćivali i te visoke autoritete. Treba svaki da ponese odgovornost, pa će, razume se, i g. dr. Stojadinović da je ponese. U ostalom, ono što Rusi kažu »Kraski zguščajutsja« — »boje postaju gušće«. Odgovornost samo po sebi postaje sve veća. Možete se o tome uveriti već na primeru g. Jevtića posle 5. maja; a još manje, daleko manje, moći će se izbeći odgovornosti, no kada? — recimo 1937. godine! — Preostaje još jedno pitanje, koje će svaki inteligentan čovek da nam postavi: »Ako vi ne želite da ometate taj eksperiment; ako ne želite da ga presečete, ako se vi, bar u glavnim linijama, u principu, lojalno odnosite prema tome eksperimentu, kako onda da se objasni činjenica, da ste vi vizavi g. Stojadinoviću i njegovoj Vladi bili opozicija, i to ne kakvogod nego borbeno u momentima čak i vrlo agresivna opozicija? Daću odgovor na to pitanje: Treba da bude opozicija i moramo da budemo opozicija, baš s obzirom na eventualnost, da se s tim eksperimentom ne uspe. Državna politika mora uvek da drži još po jedno gvožđe u vatri. Ako ovaj eksperiment ne uspe, ova zemlja doći će u jednu vrlo tešku situaciju, a ko će tu situaciju moći da preuzme? Zar Udružena opozicija! (Glasovi iz većine: Vi!) Moraće da je preuzme jedan režim nacionalni, nacionalistički režim, koji neće da gladi niz dlaku. (Pljeskanje na levlci i glasovi: Tako je! — Na desnici glasovi: Ko? Zar Jevtić? Velja Popović?) Gospodo, ostavimo lična pitanja na stranu. Naći će se u ovoj zemlji ljudi, koji imaju malo jače šake i jače zube od g. Jevtića i g. Velje Popovića!

Gospodo, mi moramo da budemo opozicija i zbog toga da bismo pazili, da taj eksperiment ne bi devirao, da on ne bi zabrazdio. Kad bi taj eksperiment predstavljao samo promenu metoda, promenu taktike, onda bi mi mogli, može biti, da spavamo na oba uha. Ali, gospodo, pre svega teško je povući granicu između metode i između programa, između metode i ideologije, u politici; teško je povući tu granicu. Isprepliće se to dvoje vrlo često. I ne samo da se isprepliće, nego se vrlo često dešava da promena metode i taktike dovodi do promene ideologije i programa. Gospodo, tu, vidite, i postoji naša velika bojazan, na tome terenu je i naše najveće opravdanje. — opravdanje naše opozicije. Gospodo, »tatiček« Masarik, pre no što je napustio vlast i Pretsedništvo republike u Čehoslovačkoj, rekao je jednu istinu, meni se čini možda najveću političku istinu, što je on uopšte izrekao. — rekao je: »Može jedna država da egzistira, da opstane, samo tako ako ostane verna ideji, na kojoj je sazidana«. (Pljeskanje na levlci).

Gospodo, ova naša zemlja, naša država, — to je neosporno, to je jedan istorijski aksiom! — stvorena je na ideji državnog i narodnog jedinstva i jugoslovenstva. I sada, gospodo, treba paziti da mi taj temelj, na kome je izradena ova država, da se on ne poljulja, da se on ne rasklimata. A vidite, iz teorije i prakse režima dr. Milana Stojadinovića mi bismo mogli, ako ne zaključiti direktno, ono barem

bojati se — bojati se, gospodo — da se, za volju gladenja toga hrvatskog „mačka“, ne čine koncesije koje bi mogle da kompromituju ovaj fundamenat naše države. (Odobranje i pljeskanje na levlci).

Imamo mi, gospodo, i povoda i razloga da se bojimo. Evo, ja ću u prilog ovog mog tvrdenja da navedem reči ne moguće nekoga od vas ili od nas — mi smo više manje neodgovorni faktori — nego reči odgovornih faktora, jer mi možemo i da se zaboravimo pa da izlanemo po nešto, ali odgovorni Ministri ne mogu, niti se smeju, zaboraviti. Dozvolite pre svega, gospodo, da vas upozorim na izvesne reči Ministra uvaženoga g. Đure Jankovića.

G. Jevtić imao je takode jednoga Jankovića — Dragutina; Stojadinović ima takode jednoga Jankovića za ideologa i svoga „portparol“, to je g. Đura Janković. G. Đura Janković, uvaženi Ministar šuma od 24. juna prošle godine mnogo je govorio, to moramo svi priznati. Ja hoću da spomenem samo neke njegove izjave koje su vrlo značajne. Tako na primer ona izjava koju je registrovala „Politika“ — izjava, u kojoj je kazao: „Mi smo Srbi postali moneta za potkusirivanje“. Značajna izjava!

Ja ću da potcrtam i onu njegovu izjavu koja rezultira iz ove prve, naime njegov poziv koji kratko glasi: „Srbi na okup!“

Gospodo, ova deviza: „Srbi na okup“, može da bude, verujte, strašno opasna. Okupljeni su Hrvati, nažalost, ne mojom krivnjom, u 99% oko Mačeka. Radi se na tome da bar 80% okupi dr. Korošec oko sebe. Neka se okupe ne znam oko koga ogromna većina Srba pod parolom: „Srbi na okup“, e, onda nam treba, gospodo, još samo jedan korak, pa možemo ući u raspad ove zemlje.

Ja sam slobodan da vas kao patriota upozorim na veliku opasnost toga! Dalje je g. Đura Janković u jednom svom govoru kazao, i to je ono što ja podvlačim, da smo mi narod sa tri nacionalna osećaja.

Gospodo, najnovija naučna teorija kaže da definiciju jednoga naroda ne daje ni jedinstvo jezika ni jedinstvo teritorije ni identičnost sudbine nego baš jedinstvo osećaja. Jedan osećaj čini jedan narod. Tu teoriju, najsavremeniju, usvaja, znate li ko: dr. Vladimir Maček. I može da se desi, i valjda će se i desiti uskoro, da se on — dr. Maček — pozove na nede-mantovanu i nekorigovanu izjavu, na izjavu aktivnog Ministra Đure Jankovića da smo mi narod sa tri nacionalna osećaja!

Gospodo, ima još jedna teža izjava, koja je pala od strane pretstavnika ovoga režima. Naš uvaženi drug dr. Miškulin, koji je za većinu ono isto što je za levlcu Janko Baričević, — g. dr. Miškulin koji je Janko Baričević „Jereze“. — (Odobranje i smeh na levlci).

Uvaženi g. Ministar Miškulin je i postao Ministrom u režimu g. dr. Milana Stojadinovića na osnovu jedne izjave u kojoj je od prilike rekao — mislim da ću je čak tačno citirati — gde je rekao: „Ako je potrebno za likvidaciju hrvatskog pitanja da se uvede federalizam, pa neka bude i federacija!“ Stvarno je rekao: — Pa neka bude i federacija! — Na osnovu toga, i neposredno posle toga, g. Miškulin je postao Ministar u Vladi g. dr. Milana Stojadinovića.

Ali kad je prestao da bude Ministar, g. Miškulin je u Narodnoj skupštini branio tezu i politiku ovoga režima, branio je — moram priznati — jednom dija-

lektikom koja je daleko tečnija i sočnija nego što je moja. I u toj izjavi on je rekao: „Bolje da smo makar i tri naroda, pa da se slažemo, nego da budemo jedan narod; pa da se svadamo!”

Ta izjava, kad je čovek pogleda onako površno — a ja baš imam tu grešku da ne klizim po površini, — izgleda da je bliska istini, izgleda da je pametna, čak ingeniozna; ali ako se toj izjavi ude u utrobu, onda, neka me izvini g. Miškulin — ja ostajem na terenu akademske diskusije, — onda je teza g. Miškulina neobično bliska tezi pročelnika ustaša dr. Ante Pavelića, jer i dr. Pavelić kaže: — Mi smo tri naroda, mi Srbi, Hrvati i Slovenci. Ali mi Hrvati, kao zaseban narod, ne možemo da živimo u jednoj državi, ne možemo da živimo pod jednim krovom, sa Srbima kao narodom, zato što smo mi dva sveta, zato što imamo dve kulture, dve tradicije, dva mentaliteta, i štogod hoćete, zato što ne spadamo zajedno nego mi Hrvati, kao zaseban narod, imamo da uđemo u državnu zajednicu opet sa posebnim narodom kao što je Mađarski, Nemački i Talijanski, sa kojim smo delili zajednički život kroz hiljadu godina i imademo istu kulturu, sa kojima imademo isto osećanje, isti mentalitet i isti moral i — istu etiku, kao što kaže g. Korošec kroz svoj „Slovenec”.

Vidite sada kako ova teza g. Miškulina može da predstavlja neobično klizak teren. Ali g. Miškulin je to shvatio sa praktične strane, jer mi živimo u eri „prakticizma”. Treba li da navedem još jedan primer, još jedan dokaz za potprepljenje moje tvrdnje? Mogu i to da navedem. „Slovenec” organ dr. Korošca u Ljubljani, kratko vreme nakon komplimenta koji je izrekao dr. Korošec na adresu Hrvata, napisao je famozni članak, o kome je već bilo govora u ovome Domu. U tom članku kaže „Slovenec” da smo mi Srbi, Hrvati i Slovenci „tri jugoslovenska naroda”. Dovedite sve ovo u vezu sa idejom, koja je legla u fundament ove zemlje da smo mi samo jedan narod pa ćete videti da mi imamo ne samo pravo da budemo u opoziciji, nego da je i naša dužnost da budemo u opoziciji, i da kao opozicija budemo prema aktuelnoj vladi i Cerber i Argus! (Odobranje na levici).

Gospodo, red je, da otvoreno kažem, da treba da podelimo funkcije. Vi nosite odgovornost za jednu politiku a mi za drugu. Treba da podelimo funkcije, ali i naklonosti. G. dr. Korošec u poslednje vreme kao da je mučen mišlju o ljubavi. On mnogo o ljubavi govori. On je krajem prošle godine uputio poziv na ovu Skupštinu da stupi u brak iz ljubavi sa aktuelnom Vladom. Vi ste se, gospodo iz većine, tome pozivu odazvali. Mi nemamo ništa protiv toga. Izvolite, gospodo iz većine, tražiti u ovoj Vladi i subjekat i objekat svoje ljubavi. Nemamo ništa protivu toga da se ljubite sa g. Korošcem i g. Krekom. Možete se, gospodo, ljubiti i sa g. Spahom i sa g. Behmenom! Nemamo ništa protivu toga, ali dozvolite da mi ostanemo malo podalje od ove ljubavi (Pljeskanje na levici) i da ostanemo svaki više-manje na svojim pozicijama. Što se mene tiče, ja ostajem na svojim pozicijama. Moje je, gospodo, i danas, kao što je bilo juče, i početkom 1935 godine i ranijih godina, duboko uverenje da ovu zemlju treba da rukovodi jedan jugoslovenski nacionalizam, koji će ići zatim da sam sebi nametne što dublji, što određeniji, što savremeniji i što pozitivniji socijalni sadržaj. (Povici na levici: Tako je!) Što se mene tiče, a mislim da bi to trebalo da se tiče sviju nas, držim, da bi svi trebalo da vodimo računa da, nažalost, nije

daleko vreme kad će na Evropu da se obori opet jedna strašna katastrofa i to daleko teža od one iz 1914—1918 godine. I moje je mišljenje da naša nacija, naša zemlja, treba da bude tako organizovana da tu katastrofu dočeka pripremljena moralno i materijalno, duhovno i tehnički maksimalno pripremljena, da se ne desi opet da umesto jedne srbijanske Golgote podemo svi zajedno u jednu jugoslovensku Golgotu.

Gospodo, da završim ovo objašnjenje i da sam sebi postavim pitanje kakvi treba da budu odnosi nas iz levice, po gotovu nas beskompromisnih unitarista — da ne upotrebim fraze: integralni itd. jer postoje dve stvari: ili smo jugoslovenski nacionaliste ili smo srpski, hrvatski i slovenački nacionaliste — kakav treba da bude naš odnos prema g. dr. Milanu Stojadinoviću? Rekao sam: neka svako ponese svoju odgovornost i neka svako ostane na svome terenu, ali hoću da naglasim i ovo: g. dr. Stojadinović, Predsednik Kraljevske vlade ne treba od nas da se boji za svoju glavu. Što se mene tiče, ja sam voljan da dam punu garanciju da se njemu neće ništa da desi. Voljan sam da dam svaku garanciju koju može da da i da održi častan čovek, a držim da me ni moje kolege ne samo iz jugoslovenskog kluba neće u toj izjavi demantovati nego da će se tome pridružiti i svi nacionalisti sa levice, iz opozicije. (Odobranje na levici).

Neka izvodi svoj eksperiment g. dr. Stojadinović, ali da od nas očekuje da ga mi u tome pomognemo, to ne može da bude. Uostalom, pri izvođenju toga eksperimenta, mi bismo bili ne samo suvišni, mi bismo mu čak i smetali. Gospodo, nama nema mesta tamo. Vi ste ušli i verujete u brak iz ljubavi. Po našem dubokom uverenju, to je divlji brak. Zar da još mi proširujemo taj divlji brak ili, kako smo mi osion, zar da mi razbijamo taj brak? Nećemo, gospodo. Mi u tu ljubav nećemo da ulazimo. Meni je sam g. dr. Milan Stojadinović dao povoda da iznesem još jedan razlog, malo bizaran razlog, što u tu ljubav nećemo da ulazimo. G. dr. Stojadinović je — ako se ne varam, na kongresu JRZ — rekao da je njegov deda bio kaluđer, dobošar i vojvoda. Dozvolite, gospodo, možda je malo teško verovati da je g. dr. Stojadinović unuk kaluderski.

Predsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, molim vas da sa više poštovanja govorite o g. Predsedniku Vlade.

Milan Banić (nastavlja): Ja sa punim poštovanjem govorim o Predsedniku Vlade, ali, on me je sam povukao za jezik, on mi je sam dao izjavu koju hoću bar donekle da iznesem.

Predsednik Stevan Ćirić: Ja vam neću da osporim duhovitost izvesnih vaših obrta, ali obraćam vam pažnju, da nije dosta biti duhovit, nego pri tome treba stajati na izvesnom nivou da se bude istinski duhovit.

Milan Banić (nastavlja): Kako bilo da bilo, mi u odnose kaluderske ne ulazimo!

Ajde, da se još malo više približim predmetu. U poslednje vreme, nama se mnogo stavlja u primer Engleska. Ide se zatim da se sistem dvostrukog koloseka, sistem dveju partija, po kome se razvija nacionalni život Engleske i uopšte Anglosaksona, prenese i k nama. Gospodo, ništa nemam protiv toga, — ja to naglašavam, — da se mi ugledamo na Engleze. Istorija čovečanstva ne poznaje tako grandioznu im-

perijalnu naciju kao što je to Engleska. Mi možemo u istini mnogo toga da naučimo od Engleza, ali ako se već radi o transplantaciji engleskih institucija kod nas, dozvolite da vam kažem, da se slažem sa Gistav le Bonom koji veli: „Ne formiraju institucije ljude, nego ljudi institucije”, i da mi se čini, ako hoćemo da presadimo k nama sa uspehom engleske institucije onda pre svega treba da nastojimo da budemo ne Englezi u punom smislu reči, nego da budemo što više Englezi, da se što više približimo Englezima, ili kako vi Srbijanci kažete, da se ne pravimo Englezima nego da stvarno budemo duhom što sličniji Englezima.

Dozvolite mi u vezi sa tim da obratim vašu pažnju, da vas potsetim, na događaj, koji se desio posle 6 marta u Engleskoj. Kad je donedavnašnji Kralj Eduard VIII izašao pred javnost, i kad je prvi put prošao kroz londonske ulice, okružen pratnjom i špaliirom publike, dok ga je aklamirao engleski narod, iskočio je jedan čovek, trgao revolver i uperio ga na Kralja, koji kraljuje nad gotovo četvrtinom zemljine kugle. Trgao je revolver ali nije dospeo da odapne, jer se našao jedan poľisman ili neko iz publike, neki Stojadin Dimitrijević, samo malo veštiji od njega — neka me izvini g. Dimitrijević, ne želim da ga vređam (Jedan glas iz većine: Hvala Bogu što se našao) koji je izbio atentatoru odmah revolver, i to sa toľiko snage da je revolver pao pred konja Nj. V. Kralja Engleske. Čitali ste šta su tada uradili Englezi, koji treba da budu naš uzor. U ovom konkretnom slučaju svakako je postojao pokušaj atentata. Dok neko diže revolver na posvećenu glavu engleskog Kralja, to je neosporno pokušaj atentata. Da li su Englezi, u tome slučaju — dozvolite mi da upotrebim onu narodnu poslovicu — od buve učinili vola? Ja bih rekao da su postupili obratno. Znaete dobro, čitali ste, što je bilo: policija je tog atentatora uhvatila, kaznila sa 10 dana zatvora „radi nedozvolienog nošenja oružia” i predala ga psihijatrima na posmatranje, pa i kad oni nisu hteli da uzmu na svoju dušu da ga proglašaju ludim, onda ga izruče sudu koji ga je osudio na nedelju-dve, ali nikako preko tri nedelje zatvora, zbog toga što je „pokušao da uplašiti Kralja” (Jedan glas iz većine: I ovo je bilo plašenje).

Pametni Englezi su „od vola učinili buvu”, a sad da vidimo, kako su postupili naši Englezi.

Gospodo, ja sam ležao u sanatorijumu, i oporavljao se od eterske narkoze i hirurškog zahvata jednog mog dobrotvora, koji je, nažalost, među retkim istinskim džentlmenima ove sredine. Ležao sam teško bolestan, kad sam čuo da se u Skupštini sprovodi tehnička opstrukcija. Gospodo kolege, dozvolite mi da budem iskren. Ja sam u tome času, ležeći u sanatorijumu, razmišľiao i sam sebi govorio: „Pa ima li to smisla u vremenu kad Milan Stojadinović i njegova Vlada stoje gore i lošije nego li igde ranije, kad oni pružaju veće obilje stvarnih argumenata da ih se pobija nego li ikad pre?” Nisam mogao da shvatim koji su razlozi, političkog oportuniteta, diktirali da se u mesto stvarnih argumenata, za borbu protiv Stojadinovića, koje je davala njegova režimska teorija i praksa, da se u mesto toga u borbi protiv njega upotrebljavaju lopatice, lupanje o klupe i t. d.

Ja, gospodo, govorim iskreno i pošteno, bez obzira na osetljivost mojih drugova. Nisam mogao čak i to da shvatim, zašto je imalo smisla da se vodi op-

strukcija protivu Pretsednika Narodne skupštine, kad je glavna meta bio Pretsednik Vlade. Čak i to nisam razumeo!

Pod kraj opstrukcije, gospodo, osetio sam da nad Skupštinom veje vazduh zasićen i prezasićen krvlju. Opstrukcija je dovela do toga da je nastala atmosfera koju ne mogu drukče da nazovem nego patološkom atmosferom u kojoj je svakoga časa mogla krv da padne (Povici: Tako je!) Pa kad sam ustao iz sanatorijuma i došao u Klub, razgovarao sam o tome sa mojim drugovima i video sam da su se svi oni trgli i uvideli da opstrukcija ne vodi nikakvom pozitivnom cilju, pogotovo kad se znade da sudbina Kabineta ne zavisi od nas. Drugovi su se moji trgli i kazali: dalje se ne sme ići ni jedan korak, jer svaki korak dalje znači korak u krv. I onda, posve je logično, da smo svi doneli jednoglasan zaključak, da idemo u apstinenciju. I pošli smo u apstinenciju da izbegnemo svaki, čak i lični kontakt sa vama, gospodo iz većine, jer smo bili načisto da će svaki incident između vas i nas ići u prilog g. Stojadinoviću, a nikako nama. Stvorili smo formalan zaključak u tom smislu, čak smo i kazali svima pripadnicima kluba, da ne dolaze u salu skupštinsku. Taj formalni zaključak prekršio je nesrećni Damjan Arnautović. On je u pijanom transu, ne samo došao na galeriju i koješta lupetao, nego je sišao u skupštinsku dvoranu, gde se dao isprovocirati nekim izrazima — mislim da je neko kazao „Najurite ovu pijanu svinju” — pa je ispalio tri metka, jedan gore, a dva dole u patos. Time je, gospodo, Damjan Arnautović upropastio sebe, svoj Klub doveo na rub propasti, dok je g. dr. Stojadinoviću ukazao najveću uslugu. Po mome mišljenju, nije bilo većeg dobročinitelja u političkoj karijeri g. Stojadinovića, nego što je Damjan Arnautović. (Burno pljeskanje na levici). Kako se g. Stojadinović revanširao svome dobročinitelju, o tome neću da govorim, jer je to stvar ukusa, tek mogu da kažem da to nije engleski ukus — u svakom slučaju! (Pljeskanje na levici). Ali pustimo toga jadnika Arnautovića, koji je koristio onome kome nije hteo da koristi, a škodio onima kojima nije hteo da škodi. To je najveća njegova tragedija. Da predem radije na ona naša tri druga koja danas sede u Mitrovici, kojima je navučena robijaška čoha i metnuta na glavu robijaška kapa, koji ne smeju da čitaju ni cenzurisane novine naše dirigovane štampe; kojima se maksimira gotovo svaki gutľljaj dima iz cigarete, koji upravo moraju da jedu robijašku hranu; koji nisu osuđeni na smrt — to bi bio prejak izraz — ali su osuđeni nesumnjivo na postepeno izumiranje, i moralno i fizičko.

Pa, gospodo, koja je stvarna krivica tih naših drugova — njihova i onog našeg četvrtog druga koji već devet do deset meseci živi u Pragu, pod Damoklovim mačem neizvesnosti, kada će i on otići na robiju? Koja je njihova stvarna krivica? (Glas sa desnice: Ko ga zadržava u Pragu?! Što ne dođe?! — Glas sa levice: Vi ga zadržavate!) Ko ga zadržava?! Ostavite to, gospodo. Ja sam rekao: da mi nije stalo do toga, da dižem temperaturu ove Skupštine, već da hoću da odstranim jednu bolesnu atmosferu, pa zašto mi onda smetate. Koja je njihova stvarna krivica? Ja sam to pitanje postavľjao samome sebi za svih ovih deset meseci. Ispitivao sam svoju savest, i po savesti ću da odgovorim. Njihova krivica nije samo njihova. Ako je igde na mestu ona rečenica Dostojevskoga koja glasi: „Vse vinovati za vseh i za

vsjo" — „Svi smo mi krivi za sve i za svakoga" — ta rečenica je tu sasvim na mestu. Dopustite mi, gospodo, da vam postavim pitanje: Pa zar nije istu krivicu možda počinio i sam g. dr. Milan Stojadinović, jer stvarna krivica ta naša četiri druga — to nije ništa drugo nego jedan verbalni eksces, jedna raspojasanost u izražavanju svoje političke misli i svoga političkog htenja. To su ti ljudi učinili. Ali, zar nije takvih ekscesa bilo i na drugoj strani? Zar ih gotovu nije bilo od strane samoga dr. Stojadinovića?

Kada je pao g. Bogoljub Jevtić sa vlasti, vi znate kakva je bila intonacija data celoj našoj dirigovanoj štampi, celoj našoj javnosti. Vi znate šta se govorilo o g. Jevtiću. Sa sviju strana on je bio prikazivan kao crni davo — kao crni đavoli bili smo prikazani i mi koji smo imali tu nesreću, da smo verovali, da nije u redu da mu pljunemo u lice i okrenemo leđa, a svi drugi postadoše najedanput anđeli ili u najmanju ruku duše u purgatorijumu. Od 24 juna prošle godine mnogo i mnogo je osuđivan g. Jevtić, a u to isto vreme, ako su se i našle reči osude n.pr. za dr. Mačeka, za pok. Svetozara Pribičevića, ili za živoga Antu Pavelića, one su bile, nažalost, i odviše blage. Ta naša četiri, dotično tri druga, osuđena su na osnovu tvrdnje da su stvorili „psihozu neminovnosti" — jedan izraz koji ne bi spadao u vrlo inteligentne izraze, ali on je bio izrečen. No, gospodo, zar i sam g. Milan Stojadinović nije također stvarao tu „psihozu neminovnosti"? Vi se vrlo dobro sećate prve njegove izjave u Senatu još u debati o vladinoj deklaraciji. Ona je glasila: „Ne bojte se! Nikoga i ništa neću ja da likvidiram, nego samo one koji su sami sebe prozvali „jugofašistima".

U debati povodom budžetskih dvanaestina u Senatu, znači u julu mesecu prošle godine, g. dr. Stojadinović je izjavio ovo: „Moj je zadatak samo to, da likvidiram petomajski režim". Vidite, gospodo, zar vam ova izjava, kad se u nju malo bolje zagleda, ne izgleda i sama kao stvaranje neke psihoze neminovnosti. G. Stojadinović hoće da likvidira petomajski režim! Pa to bi značilo da likvidira ne samo g. Jevtića, nego i sve nas zajedno, jer smo svi mi deca toga petomajskog režima, svi smo se mi zalagali za taj režim! Ali ne samo to. U tom slučaju g. Stojadinović bi trebao da likvidira i samoga sebe, jer je i on član petomajskog režima. Ja znam čak i taj detalj da je i njemu lično, pored g. Dragog Jankovića, bilo povereno da sastavi izborni proglas Vlade g. Jevtića.

Dakle, gospodo, kad stvari ovako stoje, ja bih imao gotovo prava da ustvrdim, na osnovu tih primarnih i polaznih izjava g. Stojadinovića, da je i on bio učesnik u stvaranju te nesrećne „psihoze neminovnosti". Ali, gospodo, kad sam već kod toga, dopustite mi da zapitam i vas i sebe: Pa dobro, u čemu je zločin toga petomajskog režima? Šta je stvarno petog maja počinio Jevtić zajedno sa svima nama? Gospodo, predočite sebi duhovno kakva je atmosfera bila tada u narodu, kakva je zavladała atmosfera u narodu posle vlade g. Uzunovića. Šestojanuarski režim, pa bilo da ga vi nazovete onako ili ovako, predstavljao je stvarno jedan pokušaj ukalupljanja nacionalnih snaga koje su bežale od toga ukalupljanja. On je stvarno predstavljao jedan pritisak, a pritisak, kao što znate, nikad nije prijatan. I kad je poginuo pok. Veliki Kralj, (Jednoglasi povic: Slava Mu!) kad je pao režim g. Uzunovića, tada je, tako reći iz zemlje niknula jedna opšta volja za definitivnim razoravanjem svih tragova toga šestojanuarskog režima. Pa, gospodo, šta je

uradio Jevtić i Stojadinović kao član njegove vlade, šta smo uradili svi mi zajedno u petomajskim izborima. Od opasne razorilačke psihoze branili smo i odbranili državno i narodno jedinstvo, branili smo i odbranili Ustav od 1931 godine, onaj Ustav na kome su zasnovane najveće institucije ove zemlje (Odobranje). Pitam se, gospodo, još i sada: Zašto je Jevtić izborima dovodio sve te institucije i sve te vrednote u opasnost? Zašto je išao na izbore? Pa, gospodo, da je hteo da krši Ustav, on ne bi morao ići na izbore. Ali, on je po Ustavu morao u mesecu oktobru da ima novu Skupštinu, jer Ustav to određuje. Pa kad je to tako, ja vas pitam koliko on je još imao vremena da ove izbore izvrši. Ako nije hteo te izbore da sprovede u maju, morao je u junu, julu ili avgustu, jer je u oktobru već morao imati novu Skupštinu. Neki kažu: Zašto nije proveo izbore u septembru 1935 kad bi to bilo bolje. Ja nasuprot, gospodo, mislim da bi bilo daleko bolje da je Jevtić sproveo izbore u januaru ili februaru 1935 godine mesto u maju, jer bi se u tom slučaju izbeglo mnogim nezgodnim stvarima. A da je izbore sproveo u mesecu septembru ili oktobru, morao bi zagaziti u mnogo veće nesreće i nevolje nego što je to učinjeno!

Da se požurimo, gospodo. Rekao sam: verbalne ekscese, u stvari, počinili su i naši drugovi koji danas sede u Sremskoj Mitrovici kao robijaši. Ali, gospodo kolege, ko ih nije u ovoj zemlji počinio, pogotovu kad se je nalazio u opoziciji; ko ih nije počinio, pogotovu među vama, braćo Srbijanci?! Zar ih nije počinio i sam dr. Milan Stojadinović, dok je bio u opoziciji protivu šestojanuarskog režima?! Jeste, počinio ih je, i po svom sopstvenom priznanju doživeo je da mu je izvršen dva puta pretres njegovog stana. Pa zar nije to isto počinio i dr. Korošec? On je počinio jedan krupan eksces, i to pisanom rečju, sa jednom punktacijom, za koju mi vreme ne dozvoljava da joj sad iznesem sadržinu. I za taj eksces pisanom rečju g. dr. Korošec bio je pod autoritativnim režimom kažnjen time, da je bio poslat na jednu kurortsku internaciju, najpre u Vrnjce, a onda kasnije na Hvar. Pa ne samo to, nego mu je ondašnji režim ostavio ministarsku penziju. Šta više, kada mu je na Hvaru hotelijer prezentirao račun g. Korošec je rekao: „Šta se vi na mene obraćate? Nisam ja po svojoj volji došao ovamo! Izvolite uputiti račun onome ko me je ovamo poslao." — I taj račun je ondašnji režim platio.

Gospodo, tako je radio diktatorski režim. Pa sad kad uporedite kako je taj diktatorski režim kažnjavao svoje protivnike sa načinom kako ih kažnjava ovaj, koji hoće da dovede do „renesanse" demokratije, onda se meni čini da bi onaj diktatorski režim trebao da ide ovome u školu, da se nauči kako treba ganjati protivnike, (Živo odobranje na levič). Jer, gospodo, apstrahujmo sve drugo, i zadržimo se samo na činjenici, da je onaj nazovi diktatorski režim g. Korošcu redovno isplaćivao penziju, a da ovaj neće da isplati penziju još neosudenom Tasi Diniću, koji je tu penziju zaslužio svojom krvlju, koju je mnogo puta prolilo za ovu zemlju! (Živo odobranje na levič). — *Jovan Nenadović*: Kako vi izgledate na toj strani? — Glasovi kod većine: Ne može mu se isplaćivati, jer je tako po zakonu zasve koji su u inostranstvu. — *Graja*).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodu narodne poslanike molim da ne ometaju debatu a g. govornika molim da završi. (Glasovi kod većine: Morao bi se izmeniti zakon). Gospodo, molim vas za mir.

Milan Banić (nastavlja): Nećete ništa izgubiti, gospodo, (obraćajući se većini) ako budete ćutali. Gospodo, mi smo nedavno, pogotovo vi ste, komemorirali desetogodišnjicu smrti poč. Pašića (Povici: Slava mu!) Gospodo, istaklo se je tom prilikom, istakao je sam g. dr. Milan Stojadinović, da je Pašić bio veliki po tome što nije reagirao na uvrede, što se nije svetio zbog verbalnih ekscesa svojim protivnicima. U tome jeste veličina Pašićeva.

G. dr. Milan Stojadinović hoće da bude naslednik Pašićev — to je bar evidentno. Belodano je, valjda, da g. Stojadinović hoće da bude naš savremeni Pašić. Ako je tako, pitam vas, zašto se g. Stojadinović nije in hoc puncto ugledao na velikog Pašića. (Jedan glas kod većine: On ide dalje od Pašića).

Da se vratimo na onaj engleski primer. Gospodo, da li je imalo smisla i rezona, sa gledišta interesa države, da se od ove afere, za koju svaki od vas u duši priznaje da je bila eksces jednog pijanog, jednog nesrećnog, jednog ekspanzivnog, jednog ludo-pijanog čoveka — da li je imalo smisla naduvati tu aferu, da li je imalo smisla — dozvolite da ponovo upotrebim drastičnu narodnu figuru — od buve praviti vola?! Da li je imalo smisla prikazati ovu nesreću tako kao da to nije bio čak ni pokušaj atentata nego pravi pravcati državni udar, jer je tako pred inostranstvom prikazana ta afera! Koji je „raison d'Etat“ diktoovao ovako prikazivanje ove afere i da li je to korisno? Dozvolite da nažalost neprisutnome g. Stojadinoviću uputim samo dve reči: „Gospodine Predsedniče, nastojte da budete malo više Englez; ne pravite se Englezom, nego budite malo više Englez!“

Gospodo, pa ta nesrećna afera od 6 marta je već sasvim iskorišćena, ona je skroz i skroz konsumirana. Sa tom aferom režim g. dr. Stojadinovića postigao je sve što je mogao i što je hteo da postigne i u pozitivnom i u negativnom pravcu. U negativnom je postigao to da je torpedovao klub g. Jevtića, — taj je klub danas pocepan. Postiglo se, gospodo, čak i to da se uklonilo g. Petra Živkovića na način o kome ja kao patriota neću da govorim (Odobranje na levisi). U pozitivnom pravcu, taj režim se tek posle 6 marta konsolidovao, tek onda se osovio na svoje noge, i ne samo da se konsolidovao nego je postigao svoj zenit. Pa kad je ta afera iskorišćena, zar nije vreme da se udovolji postulat pravde i čovečnosti, pa da se familijama vrte njihovi hranitelji i roditelji, da im se skine odelo koje ni u kom slučaju ne zaslužuju. (Odobranje i pljeskanje na levisi).

Ja znam, za čime se išlo sa ovakvom egzemplarnom kaznom, u punom smislu egzemplarnom kaznom, koja je nametnuta tim našim kolegama. Išlo se, gospodo, za tim da se dade satisfakcija antišestojanuarcima, onoj našoj vajnoj opoziciji U. o., o kojoj ja sada neću da govorim, jer to rezervišem za budžet-sku debatu; htelo se je, pogotovo, da se dadne satisfakcija centrifugalnim Hrvatima. Ali, gospodo, moram vam reći po duši i savesti, da se tu nije polučio željeni efekat. Ja sam na svoje uši slušao razgovor ne mojih pristaša nego autentičnih Mačekovaca, ljudi iz naroda, seljaka, obrtnika, trgovaca it.d. Razgovarali su predamnom, razume se, ne poznavajući me, jer ne bi slobodno razgovarali, da su znali ko sam. Verovali su da i ja mislim kao i oni, pa sam čuo ovakvo rezonovanje: „Pogledajte kako su sudili Arnautoviću. Interesantno je, kakva je pravda u Beogradu! Ovo je nov dokaz, koliko ima pravde u Beo-

gradu! Kad je Puniša Račić pucao sa govornice u Skupštini na ljude kao na zečeve, kad je ubio dvojicu i trećeg poslao pre vremena u grob, pa još dvojicu teško ranio, on je dobio svega 20 godina robije! I, mada se vrlo dobro zna da je u okolini Puniše Račića bilo ljudi koji su ga potstrekavali na taj akt; mada se vrlo dobro znalo, već davno pre atentata, da se atentat sprema, niko nije radi potstrekavanja, niko nije radi izazivanja i stvaranja neke „psihozne neminovnosti“ suden i osuđen“. (Odobranje na levisi). I kažu ti seljaci, Hrvati, Mačekovci: „A gledajte sadal Arnautović je pucao, nikome nije okrnulo ni dlaku sa glave, niko nije postradao, pa gledajte šta se desilo!“

Dobio je on 15 godina robije, onaj drugi 5 godina, treći 4 godine, jedan godinu i po robije, a još se čeka na onog u Pragu, da se vrati, pa da se i njemu na desetak godina nabije robijaška kapa na glavu!“ I znate koji su zaključak iz toga povukli oni moji Mačekovci. Zaključiše: „Nema pravde u Beogradu! I kako možemo mi zajedno da živimo sa Srbima! Nemamo ništa zajedničko sa Srbijom!“ To kažu hrvatski seljaci. Mislilo se je da će se presudom u Kerestinačkoj aferi ovo rezonovanje hrvatskih masa izmeniti. Nije se izmenilo! Opet je hrvatski seljak — koji ima, kao i srpski, imanentni osećaj pravde, koji se zaklinje na geslo: „ni po babu ni po stričevima“ — rekao: „Gledajte ovo čudo! Za deset mrtvih glava uhvatiše ubice samo 23 meseca zatvora!“ (Glasovi: Zagreb je sudio, a ne Beograd.) Gospodo, dozvolite da kažem i ja, kao unitarista, da se, nažalost, stvarno u Beogradu, u vlastodržačkom Beogradu, već odavno zaboravilo na rečenicu koju istorija nije nikada demantovala, — na rečenicu koja glasi: „Pravda diži zemlju i gradove“. Zaboravilo se na tu rečenicu!

Gospodo kolege, dozvolite mi da vam uputim, na kraju, par iskrenih reči i to kao Hrvat vama Srbima i Srbijancima. Razume se, mi smo jedan narod, ali kao što u jednom nemačkom narodu Prusi ostaju Prusi, Bavarci ostaju Bavarci, Sasi ostaju Sasi, kao što u italijanskom narodu Piemontèzi ostaju Piemontèzi, Napolitani ostaju Napolitani, tako i mi, braćo, jedan smo narod, ali unutar njega, ja ostajem Hrvat — za mene je to gotovo regionalni pojam — a vi ostajete Srbi i Srbijanci. Pa dozvolite da vam kažem par iskrenih reči, da vam ih kažem kao onaj hrvatski publicista koji je toliko gorke istine rekao Hrvatima na onoj strani, na Mačekovoj strani, da danas otvoreno pišu u „Hrvatskom Dnevniku“, da su dr. Janko Baričević i Milan Banić najveći izdajnici Hrvatsva. Izdajice Hrvatsva ne zato što smo to Hrvatsvo izdali Italiji, Mađarskoj ili nemačkoj Austriji, nego vama Srbima. Braćo Srbijanci, vi ste imali svoju epopeju, svoju Golgotu, imali ste svoje muke i žrtve! Vi se time ponosite! Imate i pravo, jer stvarno u savremenoj istoriji Evrope nema naroda koji je imao takvu epopeju i takvu Golgotu kao vi Srbijanci. Ali, braćo Srbijanci, čini mi se da ste mnogo pogrešili već time, što ste odmah nakon rata, nakon oslobođenja i ujedinjenja, dozvolili da tu vašu epopeju, tu vašu Golgotu, vaše muke, vaše patnje i vašu krv eksploatišu oni između vas koji nisu ratovali niti išta žrtvovali. (Burno pljeskanje na levisi i povici: Tako je!)

Ako se traže razlozi za Hrvatsko pitanje, jedan od najvažnijih leži možda baš u tome, što ste dopustili da i vas i nas eksploatišu vaši profiteri koji nisu ništa žrtvovali. Braćo Srbijanci, izvinite da vam to

kažem, ali meni se čini, da idete i dalje, i da ste počeli vi sami da kompromitujete, i da degradujete, vašu Epopeju, Golgotu, muke i patnje.

Kako dolazim do toga zaključka? Pa, gospodo, taj Tasa Dinić, Vasilije Trbić, taj Dragiša Stojadinović, pa to su učesnici vašeg martirologija, vaše Golgote, vaše Epopeje! Oni su krv svoju dali. I, gospodo, kad se kompromituje njih — deonike vaše Epopeje i Golgote, onda se kompromituje i nju samu. (Todor Tonić: Ustav kaže da su svi pred zakonom jednaki!) Tošo, meni se čini, da niste Ježa vi ošišali nego Jež Vas!

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, molim da se zadržite na predmetu i da ne vodite pojedinačne razgovore.

Milan Banić (nastavlja): Gospodo i braćo Srbijanci, zar vi ne vodite računa o tome, šta će da kažu o toj vašoj Epopeji i Golgoti oni centrifugalistički Hrvati, koji vas ne vole, koji traže federaciju, konfederaciju ili seperaciju najviše zbog toga što vas mrze, kad vide kako postupate s njihovim učesnicima, i to ne sa šušcima i buškama, nego sa učesnicima, koji su imali tu i takvu rolu u toj Epopeji i Golgoti?! Šta će oni da kažu? Pa, braćo Srbijanci, kako ćemo mi, koji smo unitariste Hrvati — a malo nas je još ostalo! — da branimo čast te Vaše Epopeje i Golgote, dok vi sa njezinim učesnicima ovako postupate? (Pljeskanje na levici).

Gospodo, dozvolite da završim. Šta se od nas sviju danas traži? Šta se traži na osnovu ove verifikacione debate?! — Traži se to, da dademo sankciju za jedan Justizmord. Hoćete li je dati vi od većine? G. dr. Milan Stojadinović vas je na kongresu vaše partije nazvao i pozvao da budete dobrovoljni žandarmi JRZ. Da sam ja bio tamo, ja bih protestovao protiv toga epiteton ornansa. Ali, gospodo, dozvolite da vam kažem to: znam šta je to partija i partijska disciplina. Ako ima izvesnih stvari, koje su nad partijom i partijskom disciplinom, ima momenata, kad čovek mora da bude pre svega čovek. Ima časova kada i Srbin mora da bude pre svega Srbin, jer pojam Srbin, barem do nedavno, imao je svoju visoku moralnu sadržinu. (Jedan glas sa desnice: Ima vazda i svaki put!) Ima momenata, gde Srbin mora biti Srbin, pa da zaboravi da je partizan. Ima momenata, gde Jugosloven mora biti Jugosloven. Meni se čini, da je ovo taj momenat. Od vas se traži da pljunete na rane i na krv vaših drugova, učesnika vaše velike i lepe Epopeje. Ako hoćete da pljunete — pljunite.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, opominjem vas da ne upotrebljavate uvredljive izraze. Ovo je verifikaciona debata, u kojoj svaki g. poslanik ima prava da po svome najboljem znanju, uverenju i savesti glasa i ja protestujem kao Predsednik Narodne skupštine protiv toga, da jedan od gospode drugova sa jedne strane takvim izrazima karakteriše uverenje gospode s druge strane. Ako tako produžite, biću primoran da vam oduzmem reč.

Milan Banić (nastavlja): Gospodo, svaki inteligentan čovek je načisto da ja time nisam vas hteo da vredam. To je jedan apel na vas, na vašu savest, apel i na razum vaš i na srce vaše, apel, koji je možda i drastično izražen — ja to priznajem — ali za inteligentnog čoveka jasno je, da meni ni na kraj pameti nije bilo tu stalo da toga da vas vredam.

Gospodo, ja znam nešto: Vi od mene ne tražite niti saveta niti uputa nekih. Kažem samo to: radite

kako znate, i sami prosudite da li ćete time da ošvetlate svoj obraz ili nećete.

Moje bi mišljenje bilo.... (Petar Bogavac nešto dobacuje). Gospodine Predsedniče, g. Bogavać me direktno vreda kad mi kaže da nemam obraza.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, Vi se ne možete potužiti na Narodnu skupštinu, koja Vas je slušala u najboljem miru i redu, i ako je Vaše vreme već davno proteklo. Samo Narodna skupština može se tužiti na Vas, da vi niste honorisali tu predusretljivost Narodne skupštine.

Ja Vas molim, kao i svu gospodu koja budu govorila, da vode računa o toj predusretljivosti, o toj pažnji drugova sa desne strane, jer inače ja kao Predsednik neću moći primenjivati Poslovnik kao do sada, pošto ja to mogu da radim samo uz pristanak Narodne skupštine.

Milan Banić (nastavlja): Gospodo, dozvolite par reči pa da završim.

Moje bi mišljenje bilo, da je baš sada momenat da likvidiramo jednu bolesnu, jednu patološku atmosferu, da se sada, gospodo, nademo zajedno na jednoj stvari, a možda će skoro nastupiti vreme kada ćemo se i u mnogo krupnijim stvarima morati naći zajedno!

Znate, mi živimo u čudnom vremenu. Ne zna se šta nosi dan a šta noć. Živimo u vremenu strahovito naglih i ogromnih peripetija, živimo u vremenu gde svaki dan donosi nove, strašnije brige. Mi ne znamo šta očekuje ovu zemlju i sve nas zajedno i možda će ova Skupština, sa kojom se postupa kojekako, možda će ona biti potrebna ovoj zemlji, možda će njena kompaktnost biti potrebna ovoj zemlji, pa u vezi s tim, mislimo da bi ovaj momenat bio podesan da bar donekle, u jednom pitanju koje je više moralne prirode, pokažemo tu kompaktnost.

Moje je mišljenje, gospodo poslanici, da bi bilo umereno da svi zajedno ne samo mi sa levice, ne samo članovi ovog ili onog kluba, nego svi zajedno, da uputimo apel na daləkovidnost državničku i na velikodušnost onog autoriteta, koji jeste veliki, onoga autoriteta koji treba da bude još daleko veći, onog autoriteta na čijem izgrađivanju ja sam voljan da saradujem, upregnuvši sve svoje sile i snage, da apelujemo na velikodušnost i na, kako rekoh, daləkovidnost toga autoriteta, neka On, ako već ne možemo mi, neka On reparira, neću reći jednu nepravdu, nego jedno veliko zlo. Jer, gospodo poslanici, dovoljno je da ovu naciju već toliko godina smućuje jedan Solunski proces, dovoljno je toga. Ne treba da njenu savest smućuje drugi, istina umanjen, ali ipak u umanjenom izdanju takode jedan Solunski proces. Time sam završio. (Odobranje na levici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč g. dr. Vasilije Jovanović.

Dr. Vasilije Jovanović: Gospodo, moja je uloga prilično svedena tako da mi se čini da neću dati prilike g. Predsedniku da me opominje na vreme na koje imam prava po Poslovniku. To je zbog toga, što su predgovornici, u dobrom delu, iscrpeli teme o kojima sam ja mislio da govorim. Ali ipak neće biti zgoroga da ponovimo neke stvari o kojima su predgovornici govorili, nešto zbog drugova koji nisu imali prilike da ih čuju, a nešto zbog članova Vlade koji nisu bili prisutni; pa ako hoćete i zbog onih drugova koji su ih čuli, jer je dobro ponoviti izvesne stvari kako bi

ih dobro utuvili. Potrebno je, gospodo, ponoviti izvesne stvari i Kraljevskoj vladi, kako bismo, ako je to ikako moguće, sprečili nju da ne klizi nizbrdicom kojom je pošla.

Kao što vidite, mi se zadovoljavamo da igramo ulogu korektiva, jer da nam je stalo do toga da se češemo o vlast, mi bismo, poput primera koji su nam neki drugovi dali, prekoračili jendek i preskočili iz J.N.S. u Jerezu.

Potrebno je da se Kraljevskoj vladi skrene pažnja na izvesne postupke njene, jer bi ona mogla da stekne rđave navike, gore od ovih dosadanih.

Gospodo, kad bi hteo da se poslužim epitetom kojim nas je počastvovao »Slovenec«, organ Ministra unutrašnjih poslova g. dr. Korošca, sve nas koji smo izabrani 5 maja 1935 godine, ja bih svoja razlaganja počeo interpelišući vas ovako: »Gospodo petomajski dešperateri!« Ali ja i suviše cenim osetljivost svojih drugova, da bih išao primerom organa g. dr. Korošca. Uzgred ipak da se zapitamo, ko je od nas bio dešperater, da li Vlada u kojoj g. dr. Korošec vodi nemalu reč, kada je trebalo birati između dva pretседnika, jednoga kandidata vlade i drugoga kandidata opozicije? Da li je onda bila u dešperatu Vlada ili smo bili u dešperatu mi koji smo izabrani 5 maja?

Strana štampa nije propustila da se zabavi člankom toga lista »Slovenec« komentarišući ga na svoj način, i čudeći se između redova, zašto niko od članova Parlamenta nije reagirao na ovaj članak. Neki od nas nisu ovo uradili, jer nisu znali za ovaj članak »Slovenca«. Oni koji su za njega znali otpeli su ovu uvredu iako im je obraz brideo od toga šamara. Ali nisu hteli da sipaju ulje u zagrejanu atmosferu čiji je epilog onaj događaj koji svi iz dubine duše žalimo. I kad bi se ticalo samo vredanja dostojanstva i nipodaštavanja članova ovoga Doma mogli bismo postupiti po onoj narodnoj reči: »odbi mu na daru« ali ne možemo se držati toga, kada se tiče povrede osnovnih prava parlamentarizma, i prava bez kojih nema ni parlamenta ni parlametarizma.

Setimo se šta je urađeno sa pravom budžetske diskusije. Kakvo je to pravo budžetske diskusije? To je pravo bez koga nema Parlamenta, to je pravo iz koga se ispiлио Parlament. Jer kad je narod, u vremenu kad su kraljevi vladali samo po milosti Božjoj, osetio kako se rasipa i troši njegova zamuka, koja mu se često silom iz džepa izvlačila, on se bunio i tražio mogućnost i načina da preko svojih izabranika kontroliše prekomerno trošenje narodnog novca. I pred vrenjem koje se manifestovalo na razne načine i pred bojazni da se ne digne kuka i motika, silnici su i sami uvideli da se sa narodnim parama ne može raspolagati bez kontrole naroda. Ta se kontrola vrši preko narodnih punomoćnika, preko narodnih poslanika. Mesto gde se ta kontrola vrši, zove se Parlament. A kako je trošenje narodnoga novca vezano za celu vladinu politiku, to se prilikom budžetske debate ta politika, i spoljna i unutrašnja, iz osnova pretresa: jer pravo diskusije pripada svima a odluke donosi većina. A da bi kontrola vladine politike bila potpunija i efikasnija, Narodnoj skupštini, odnosno narodnim poslanicima se priznaje pravo da i van budžetske diskusije Vladi mogu upućivati pitanja i interpelacije.

Važnost prava budžetske diskusije shvatile su sve države, pa i one gde vladavci vladaju samo po milosti Božjoj. Tako je to pravo shvatio i naš Ustav, pa i ovaj današnji Ustav od 1931 godine. On ima naročiti odeljak posvećen budžetu. On u čl. 102 kaže da

svake godine Narodno predstavništvo odobrava budžet koji vredi za jednu godinu dana. Taj budžet mora da je izglasan do 1 aprila svake godine. Ali, predviđajući da se diskusija otegne i preko toga vremena, Vlada po Ustavu ima pravo da može operisati i sa dvanaestinama. Ali da bi koliko toliko bila osigurana mogućnost da se budžet izglasa do 1 aprila, Ustav je propisao da Vlada mora podneti predlog budžeta Narodnoj skupštini najdalje mesec dana posle redovnog saziva t. j. najdalje do 1 novembra svake godine. Sam fakt što budžet daje pravo Vladi da može operisati dvanaestinama, dokaz je koliko Ustav poštuje ovo pravo narodne kontrole nad utroškom narodnog novca i pravo da se tom prilikom kritikuje spoljna i unutarnja politika. Vlada je učinila onu strašnu grešku, koju hoću da spomenem, kako biste videli tu nizbrdicu, koju sam maločas spomenuo i u koju Vlada srlja.

Ustav određuje rok u kome mora Vlada podneti budžet. Ali ne pominje rok u kome se diskusija mora završiti. Sam fakt što Ustav predviđa pravo Vladi za donošenje dvanaestina, dokaz je koliko Ustav poštuje pravo kontrole Narodnog predstavništva nad radom Vlade, nad njenim finansijama i njenom politikom.

Šta je uradila Kraljevska Vlada da bi narod, preko svojih narodnih predstavnika, putem budžetske debate, mogao kontrolisati upotrebu njegovog novca, koji mu ona preko egzekutora izvlači iz džepa, prodajući mu često i poslednju kravu na doboš. Ona je to pravo pogazila. I umesto debate široke i zvučne na belome danu, ona je narodnim predstavnicima podvezala jezik. Uostalom to nije ni čudo kad u Kraljevskoj Vladi sedi pop a poslovice kaže, da pop hoće da seče jezik. Podvezala im je jezik radeći mimo Ustava i mimo svih tradicija. Proglasila je hitnost budžetske debate, vredajući osnovna prava jednog osirotelog ali dobrog naroda. Kazaćete mi: Pa Finansijski odbor je odbio predlog budžeta u načelu, a država ne može biti bez budžeta. Tako je, i ja sam toga mišljenja. Ali kad Vlada Finansijskom odboru ostavi rok za podnošenje izveštaja a on prede taj rok a izveštaj ne podnese onda budžet, ma i bez izveštaja, mora doći pred Narodnu skupštinu, jer Odbor vrši samo pripremne radnje i ništa više. Kad je Pretsednik Vlade u Senatu zapitan, kako je smeo ometati diskusiju u Narodnoj skupštini, g. dr. Stojadinović, sa osmehom od koga se nikad ne razdvaja, odgovorio je, da je to učinio zato, da bi Senatu dao više mogućnosti da budžet prokritikuje uzduž i popreko. Ali odmah posle toga, kao po dogovoru, našao se jedan senator, koji je bez osmeha, vrlo ozbiljno, tvrdio da Senat uopšte nema prava da čini primedbe na budžet i da ga ima primiti onako kako ga je dobio od Skupštine, svodeći ulogu Senata po pitanju budžeta na običnu paradu. Kako je došlo do toga da Kraljevska Vlada povredi i to grubo povredi osnovna prava Parlamenta? Došlo je, ja bar tako mislim zbog toga, što se našao neko koji je izvesne odredbe Poslovnika tumačenjem proširio, dajući im značaj koji one nemaju. Tako se po Poslovniku jedan zakonski predlog može oglašiti hitnim. Tada se može govoriti samo u ime grupe i to po jedan govornik samo, — i to je sve. Jeste, tako je to kad se tiče zakona. Ali odobravanje budžeta nije zakon, to je jedna obična administrativna mera u raspodeli državnih prihoda. Za pribiranje prihoda potreban je zakon, ali za raspodelu utroška tih prihoda nije potreban zakon. Ustav govoreći o budžetu nigde ne govori o zakonu o budžetu. Govoreći o bu-

džetu i završnom računu, govoreći o tome kako se budžet odobrava. Ustav reč „zakon“ nigde ne pominje. Jeste, ali je posle došao Poslovnik i Zakon o državnom računovodstvu, koji je tu administrativnu meru nazvao zakonom. Zakon po formi može biti, ali ne i po suštini, jer trajanje zakona nije vezano za rok. Zakoni se donose za na neodređeno vreme, budžet pak donosi se za određeno vreme, za jednu godinu dana, posle se on sam po sebi automatski gasi. Nema pravnika, koji bi mogao da ospori ovo što ja kažem. To je pitanje raspravljeno u svima udžbenicima. Svaki student pravnik mogao bi to da objasni.

I Vlada je to znala, ali, blagodareći potpori skupštinske većine, ona je preskočila Ustav i uhvatila se za Poslovnik kao davljenik za slamku. No ostavimo se pravnih razlaganja. Govorimo kao parlamentarci pa se zapitajmo: Ima li u parlamentarnoj istoriji primera gde bi se jedna vlada usudila da uradi ovo što je uradila Vlada dr. Stojadinovića. I kada sam slušao govor dr. Stojadinovića na grobu pok. Nikole Pašića čiji je, kako on jednom prilikom reče, skromni učenik, i kada sam čuo kako on uzdiže ispolinsku borbu velikog pokojnika za narodnu slobodu i narodna prava, ja sam pomislio: Da rdava učenika! Jer gde su ta prava narodna za koja se skromni učenik bori, gde su te slobode za koje se on bori? Njih nema jer mu one smetaju. (Povici sa levice: Ništa se ne čuje). Lepa je ova zgrada. Sva je obložena mermerom. Njome se možemo podičiti. Ali, u tome Parlamentu, gospodo, ima svega, samo nema parlamentarizma. Ova zgrada potseća me na one skrivalice gde vidite Parlament, sliku obrćete sa jednog kraja na drugi, ali parlamentarizma nigde naći nećete. (Povici sa levice: Ne čuje se ništa).

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim gospodu tehničke stručnjake da dodu ovamo, da uredite aparate, da bi gospoda narodni poslanici mogli čuti kao što treba.

Dr. Vasilije Jovanović (nastavlja): Lepa je zgrada u kojoj govorimo. Nije lepa bila ona stračara što je sklona padu, stračara iz predratne Srbije koju čestiti starina Stevan Janković dobro poznaje, ali u kojoj su Nikola Pašić i drugi državni poštovali narodna prava i slobode. Tamo su narodna prava i prerogative narodnih poslanika čuvana kao svetinja, jer su one za toga učitelja, velikog Pašića, učitelja i moğa i dr. Stojadinovićevo, ona zaista i bila svetinja. Njegove vlade nisu begale od debate i tražile su kritiku svoga rada. Ovde se beži od kritike i debate. Uvodi se cenzura i to još kakva. Jugoslovenska nacionalna stranka imala je svoj drugi kongres. Držani su govori u prisustvu izaslanika Ministra unutrašnjih poslova. Hvatane su stenografske beleške koje su docnije reprodukovane u specijalnoj brošuri. I znate li šta je ta cenzura iz te brošure izbrisala? Izbrisala je rečenicu u kojoj se kaže: „Umro je Kralj, ali nije umrla njegova politika“. Cenzura je brisala i onu rečenicu gde se, posle jednog patetičnog govora jednog od drugova, podigla cela sala i uzviknula: „Slava Kralju!“ I to je cenzura ove Vlade izbrisala. Ali, dok ovakve stvari ona briše, ona ne briše napade na političke protivnike ni onda kada, ne mogući da se udara lično po njihovom obrazu, po njihovoj prošlosti, onda se čeprka po grobovima njihovih predaka ne bi li tamo, među davno izbelem kostima našli ma šta čime bi mogli da umanje ugled političkog protivnika. Neko mi reče, pa za te napade u listovima trebalo bi otići na

sud pa dovesti odgovornog urednika na optuženičku klupu. Pa urednici su najvećim delom plaćeni za to, da sede na optuženičkoj klupi. Sa takvim ljudima se ne staje pred sud. Ja za takav rad povlačim na odgovornost onoga, koji drži makaze od cenzure u rukama, t. j. Ministra unutrašnjih poslova g. dr. Korošca. Za ovakav jedan postupak imamo samo jednu reč: Neka ga je stid! (Odobranje na levi).)

I onda, kako se postupa dalje prema protivnicima iz opozicije. Prvi broj „Jugoslovenskog glasnika“, koga izdaje stranka kojoj imam čast pripadati, zabranjen je, jer je u jednom članku, kaže državni tužilac, naišao na tendenciju da se seje verska mržnja. Zakon međutim ne govori o tendenciji, nego o tome da treba da postoji sejanje verske mržnje, pa da se može zabraniti rečenica koja seje versku mržnju pa ako hoćete da se briše i ceo članak, ali nikako ne ceo broj. Išlo se zatim da se onemogući slobodna reč.

Varuse, Varuse, rekao je jedan rimski car svome vojskovođi, koji mu je upropastio vojsku. Varuse, Varuse, gde su moji legionari?

Doktore Milane Stojadinoviću, žao mi je što nisi tu, da te upitam, gde su narodna prava za koja se borio tvoj i moj učitelj. Šta uradi od prava budžetske debate, gde su te slobode o kojima članovi Vlade govore na zborovima, šta bi od prava interpelacija, a šta sa pravom imuniteta. Pa se onda čudimo što je bilo narodnih poslanika, koji su u znak protesta lupali u klupe i sprovodili tehničku opstrukciju. Klub kome imam čast pripadati nije se složio sa tim postupkom, ali ja pitam da li je to veći greh, ili je veći greh vladin postupak kojim je ona omalovažavala osnovna prava Parlamenta i parlamentarizma, pa je time doprinela da se stvori ona nesrećna atmosfera koja je prethodila opstrukciji i svemu onome što je njoj sledovalo.

Jedan od mladih poslanika iz vladine većine pokušao je da objasni izvesne nemile događaje u nekim krajevima naše zemlje, tvrdeći da su prosto reakcija na pritisak koga je sprovodio šestojanuarski režim. Uporedio je to sa Papiševim loncem. Ja bih tog inače veoma simpatičnog kolegu zapitao da li sva ta opstrukcija nije bila reakcija na postupke vladine? Ali zbog te opstrukcije morali su narodni poslanici da odu na optuženičku klupu, istina i vlada sedi na klupi ali na ministarskoj.

Danas se od nas traži da verifikujemo mandate tih ljudi koji su došli kao zamenici onih koji su osuđeni. Mi na to ne možemo pristati, jer kod tolikih povreda pričinjenih prilikom njihovih hapšenja, ima jedna povreda strašnija od najstrašnije. Ta se povreda sastoji u tome, što su ti ljudi bačeni u čeljust jednoga suda koji nije nadležan da im sudi.

Čl. 7 Ustava kaže da nikome ne može suditi nenadležan sud. Čl. 74 Ustava pak kaže da za zločine narodni poslanici odgovaraju samo pred redovnim sudovima.

Sud za zaštitu države nije redovan sud, Sud za zaštitu države spada u red vanrednih sudova. To je jedna vrsta prekog suda. Postavlja se pitanje, pa dobro koji su to redovni sudovi. Na to pitanje odgovara čl. 1 Zakona o sudijama koji kaže: „Redovni su sudovi: sudovi sreski, okružni, trgovački, apelacioni i Kasacioni sud“.

Redovni su zbog toga što sude po stvarima što dolaze u redovan tok stvari. Međutim, ako se Vlada reši da pristupi agrarnoj reformi kao izuzetnoj meri,

koja zadire u privatnu svojinu a u interesu socijalne pravde, ona uvodi agrarni sud. Kad je posle rata nastao sukob između kućevlasnika i kirajdzija, onda ona zavodi naročiti stanbeni sud, i to je vanredni sud. Kad je zbog poremećaja koji su posle rata nastupili u pojmovima o državi, i kada je komunizam zapretio da razori osnovne socijalnog i pravnog poretka u državi i kad se je osetilo da se izvesni dojučerašnji pripadnici država koje su izgubile rat ne mogu pomiriti sa mišlju da sad pripadaju državi koju su do juče mrzeli, i kad se osetilo da subverzivni elementi u zemlji hoće da ruše stanje stvoreno mirovnim ugovorima, onda se moralo pribeci vanrednim merama, pa je tako stvoren vanredan sud — Državni sud za zaštitu države. Da je Sud za zaštitu države vanredan sud, priznaje i sam Zakon o državnom sudu u svome § 11. U tome paragrafu 11 predviđa se kolizija o nadležnosti i kaže se: „Ako redovni sud”, — molim vas gospodo, skrećem vam pažnju da Zakon o državnom sudu govori ovako — „ako redovni sud nađe da delo spada u nadležnost Državnog suda za zaštitu države onda će redovan sud poslati državnom tužiocu za zaštitu države akta”. I, kaže se dalje u paragrafu 11: „Ako se državni tužilac ne saglasi sa mišljenjem toga redovnog suda, onda će Državni sud doneti svoju odluku”. Kao što vidite, sam zakon čini diferenciju između dva suda, Državnog suda za zaštitu države i onoga drugog suda, koji on zove redovni sud. Treba li vam još dokaza da ste svoje drugove predali jednom vanrednom sudu? Upitajmo se, kako je Vlada smela da izda narodne poslanike nenadležnom sudu? Kako je smela da izda poslanike vanrednom sudu pored onih odredaba Ustava koje sam malo čas spomenuo. Ali, kad je Vlada silom svoje vlasti postupila kako je postupila i narodne poslanike predala tome nadležnom sudu, ja vam skrećem pažnju gospodo, da mi pored toga nenadležnog suda i vanrednog suda kome je predala poslanike, i u kome sede činovnici, koje država plaća, imamo jedan sud koga niko ne plaća. To je sud nad svima sudovima, to je narodni sud. (Burno pljeskanje na levici).

Kad sam tu nedavno pred opštinske izbore razgovarao sa predsednikom jedne opštine, i pitao ga, hoće li da se kandiduje, on je odgovorio ovo: Hteo sam da se kandidujem, ali sreski načelnik me je zapitao, kako prijavljujem svoju listu. Odgovorio sam kao JNS. Ali već treći dan posle toga dobio sam poziv podvučen sa tri crvene štrikle da dođem u sresko načelstvo.

Sreski načelnik, kaže on, tom prilikom, ponovo me je zapitao: da li ostajem pri izjavi, koju sam mu dao pre tri dana. Ja sam mu rekao: „Jest, ostajem.” „E, vidiš”, — reče mi sreski načelnik i pokaza mi jednu ispisanu hartiju, — „ima dostava protiv tebe još iz doba bugarske okupacije, od pre 18 godina”. Ja sam razumeo, veli predsednik seoske opštine, šta to ima da znači, i rekao sam sreskom načelniku: da ću radije otstupiti i od kandidacije, nego što ću odstupiti od politike zbog koje je poginuo naš Kralj. „Ne treba da se bojiš”. — rekao sam mu ja, — „mi znamo da si ti uvek bio ispravan”. A on mi na to odgovori: „E bef ispravan, g. Vaso, ama beše ispravan i vojvoda Vasilije, pak mu skinuše vojvodsko odelo i turiše mu ono robijaško”. (Pljeskanje na levici).

I kada, gospodo, imamo pred sobom Vladu, koja se ne usteže da mimo Ustava i parlamentarne tradicije, omete budžetsku debatu, kad imamo Vladu, za koju poslanički imunitet ništa ne znači; kad imamo Vladu, koja je predala članove Parlamenta na suđenje jed-

nom nenadležnom, jednom vanrednom, jednom prekom sudu, onda su sitne stvari uvrede, koje organ dr. Korošca upućuje narodnim poslanicima. Zao mi je samo što se našlo mladih članova Vlade, da podu primerom njegovog lista, te su, u želji da ga preteknu, nazivali Narodnu skupštinu cirkusom, a izvesne narodne poslanike klovnovima. Za Jugoslovensku nacionalnu stranku jedan od njih kazao je: da je to ostatak od ostatka, dok je onaj drugi govorio: kako mi iz Jugoslovenske nacionalne stranke predstavljamo skup penzionisanih Ministara, bivših Ministara. Da, ima i takvih gospodo, ali se ni za jednog od njih ne može reći da je bivši čovek. Ti su ljudi nešto značili i pre no što su postali Ministri. Oni nešto znače i danas. To su neko. Oni nisu čekali da budu Ministri, pa da se o njima čuje. I oni koji su bili Ministri, i mnogi od njih koji tu čast nisu doživeli, bili su poznati sa svojih radova u odbrani interesa ove zemlje, u borbi za narodna prava, u borbi za jedinstvenu i nedeljivu Jugoslaviju. „Poslednja garda” — rekao je dalje sa potsmehom jednom prilikom jedan od te gospode. Da, sakupili smo se, oko onog Oplenca, da branimo misao onog Mučenika što tamo večiti san počiva, jer smo uvereni, da iako je poginuo Kralj, Njegova misao poginuti neće. (Pljeskanje na levici). Cenzura će možda da izbriše ovu rečenicu — ko zna. (Jedan glas sa levice: Hoće!) Da, mi smo garda, ali ne poslednja. U svakom slučaju smo garda, koja se ne predaje, — niti se predaje, niti se prodaje. (Pljeskanje na levici).

Predsednik Stevan Ćirić: Ima reč g. Vojislav Lazić.

Vojislav Lazić: Gospodo narodni poslanici, ja ću biti kratak u ovoj diskusiji zato što je debatam od 2 dana i rečima koje su pale od prethodnih govornika iz opozicije, svakako već svima jasno da možemo mirne duše glasati da se popravi ono što je rđavo učinjeno, da se nasilje koje je učinjeno prema našim drugovima uništi i da se oni vrate ponovo na slobodu. Ali, smatrajući za svoju dužnost, ja ću ipak reći nekoliko reči u tome pravcu.

Mi smo, gospodo narodni poslanici, pozvani da potvrdimo jednu presudu jednog izvanrednog suda; jednu presudu kojom su osuđena naša četiri druga, a za koju je javnost kazala i pored ove cenzure da je njome učinjena jedna velika nepravda. Mi smo pozvani da sankcionišemo jedan reakcionarni rad Vlade g. dr. Stojadinovića. Ja, gospodo narodni poslanici, neću da učinim ni jedno ni drugo: niti ću da potvrdim ovu presudu, niti ću da odobrim postupak Kraljevske vlade u ovome delu. Gospodo, nije ovde obična verifikacija mandata izvesnih poslanika koji običnim putem treba da dođu u Narodnu skupštinu. Mi moramo prvo da vidimo gde su ovi poslanici na čija mesta treba da dođu njihovi zamenici? Da li su ovi pomrli ili su se odrekli svojih mandata ili su im, možda, mandati nasilno oduzeli. I kad, gospodo, vidimo da su ovim ljudima mandati nasilno oduzeti, možemo li mi to, gospodo, dopustiti?

Vlada g. dr. Milana Stojadinovića, prilikom svoje prve pojave u Narodnoj skupštini obećala je u svojoj deklaraciji, da će povratiti zemlji pune političke slobode, radeći na normalizovanju političkih prilika. I ja vas, gospodo, sada pitam: da li je to normalizovanje političkih sloboda kad se upotrebljuje jedan vanredan sud za suđenje narodnim poslanicima da bi im se preko toga suda oduzela sva politička prava pa sa njima i njihov poslanički mandat. Ja mislim, gospodo, da je to reakcija kakva se nije

nikad u ovoj zemlji upotrebila. I ako pogledamo političku istoriju, mi nećemo sličnog primera naći. Bilo je, gospodo, u našem političkom životu raznih velikih potresa. Bila je Zaječarska buna. Sudeno je mnogima za tu Zaječarsku bunu i mnogi su streljani na Kraljevici. Ali oni koji su njih streljali, oni su bar kazali: mi hoćemo jednu reakciju, hoćemo jedno nasilje, nedamo narodu političke slobode, a danas vlastodršci naši čine gore no što su činili ranije, oni koji su ubijali one ljude na Kraljevici. Oni koji su ranije streljani, bili su kuražni, digli su bunu potpuno svesni da će morati stati pred kolac ako im buna ne uspe. Ali šta su učinili ovi ljudi koji su presudom prekoga suda oterani na robiju? Nije ni jedan ništa učinio izuzev Damjana Arnautovića, za koga se može reći da je učinio jedan mali delikt, za koji je mogao biti osuđen najviše na godinu dana zatvora. (Glasovi kod većine: Da nije na petnaest dana zatvora?) A međutim on je osuđen na petnaest godina robije. A zašto su osuđeni oni ostali? Oni su osuđeni samo zato, što je trebalo njih ukloniti odavde, sa ovoga mesta. (Jedan glas iz većine: A što si pobegao na vrata kad je to bila šala?) Gospodine, to je neozbiljno pitanje, kad vi znate da sam ja onda apstinirao i da nisam onda ni bio u sali zato što je opozicija zaključila da ne učestvuje u onakvoj atmosferi kakva je bila. Prema tome, gospodine, ja nisam mogao ni pobeći na ta vrata, kad nisam bio prisutan. A svakako, gospodine, da baš nisam tako kukavica, kao što ste vi. (Jedan glas sa desnice: On ima odlikovanje.) Možda, gospodo, ali ja imam odlikovanje, koja vi nećete nikad poneti. Vi možete nositi samo odlikovanje od ove Vlade, ali ne možete nositi odlikovanje koja sam ja dobio na bojnome polju. (Žagor kod većine. — *Sreten Kuzeljević*: Vi ste bili u komori). Zar ja bio u komori?! Kako se zovete Vi? (*Sreten Kuzeljević*: Ja sam Sreten Kuzeljević.) Ja vas pozivam da to dokažete. To je sramota da vi govorite da sam ja bio u komori, a vi mene u ratu niste ni vidali ni poznavali... (*Sreten Kuzeljević*: Nećemo se sada svadati.) Nećemo se svadati, ali to što ste rekli, to je sramota govoriti a stvar ne poznavati.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo poslanici, ja vas molim da ne upadate u reč, a gospodina poslanika molim da se ne upušta u dijaloge sa gospodom narodnim poslanicima.

Vojislav Lazić (nastavlja obraćajući se Kuzeljeviću): Gospodine, nikad u životu ne možete vršiti onu dužnost koju sam ja kroz sve vreme rata vršio!

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine govorniče, izvolite nastaviti svoj govor. Nemojte se upuštati u dijaloge!

Vojislav Lazić (nastavlja): Ja sam spreman da donesem moje ratne ocene, a donesite vi svoje ratne ocene, pa da se vidi ko je u ratu dao više za ovu zemlju, ja ili vi. (Odobranje na levlci. — Žagor na desnici).

Umesto, gospodo, da je Vlada dr. Milana Stojadinovića predložila ukidanje Zakona o zaštiti države, da je predložila ukidanje ovog vanrednog suda, ona najrevnosnije i najviše iskorišćuje i taj zakon i taj sud.

Mnogi su se nadali i mnogi su mislili da će Vlada dr. Stojadinovića poći zaista onim putem kojim je obećala, ali ja joj nisam verovao zato što sam poznavao i dr. Stojadinovića i ljude oko njega, i još prvih dana bio sam među prvima koji su se izjasnili da ne mogu pomagati ovu Vladu. Ali, mnogi koji su se na-

dali i koji su verovali stekli su drugo uverenje i oni sad kažu: prevarili smo se u svome mišljenju. (Glasovi kod većine: Nismo se prevarili!) Gospodo, ja verujem da se vi niste prevarili, ali će doći dan kada ćete se pokazati za to. Vama je sad dobro, ali doći će vreme kada ćete vi platiti za sva ta nedela koja činite zajedno sa Vladom dr. Milana Stojadinovića. (Živo odobranje na levlci. — *Milan Lazarević* nešao dobačuje prema opoziciji).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine Lazareviću, ja vas molim da se ne uzrujavate.

Vojislav Lazić (nastavlja): Gospodo mi u našoj zemlji imamo dovoljno redovnih zakona i redovnih sudova da svaki može odgovarati za ono što bude počinio i bez Zakona o zaštiti države i bez onoga suda koji sudi kao izvanredni sud po Zakonu o zaštiti države.

Ja zato plediram da se što pre taj sud ukine i da se ukine i Zakon o zaštiti države. Ne možete, gospodo, vi koji govorite o narodnim slobodama putem Zakona o zaštiti države i putem vanrednih sudova dati narodu političke slobode. (Odobranje na levlci). Gospodo, posle dolaska Vlade dr. Milana Stojadinovića sasvim slučajno sreo sam na ulici g. Krstu Miletića i g. Miletić molio me je, u razgovoru koji smo imali, da pomažem Vladu dr. Milana Stojadinovića. Rekao je: Vlada dr. Milana Stojadinovića ima za zadatak da normalizuje političke slobode i ti, koji se boriš za političke slobode narodne, treba da pomogneš tu Vladu. Izjavio sam g. Miletiću da to ne mogu učiniti iz razloga toga, što nemam nikakvih garancija da će Vlada dr. Milana Stojadinovića dati ono što obećava. I nije prošlo ni godinu dana od njenog dolaska na vlast, a sam Krsta Miletić uverio se da dr. Milan Stojadinović neće da učini ono što je obećao i ostavio ga je i sada je na drugoj strani.

Gospodo, kada je došao za Ministra dr. Mehmed Spaho, ja sam, kao uostalom i svi vi narodni poslanici koji imate posla po Ministarstvima, jednoga dana došao u Ministarstvo da g. Ministra zamolim za jednu stvar. Prvi susret moj i njegov posle jednog niza godina bio je tu u njegovoj kancelariji. On je zažalio što nisam u onom kolu u kome se on nalazi. Ja sam mu odgovorio da ja to ne žalim. Ali, gospodo, eto godina dana je prošla od kada je na upravi Vlada dr. Milana Stojadinovića i od kada je na upravi dr. Spaho, i šta vidimo posle godinu dana te njihove vladavine? Vidimo zavedeno vezirstvo u Bosni, vidimo da je u Bosni veliki vezir dr. Spaho! A šta čujemo sinoć ovde? Čujemo na ovoj govornici našeg druga Ristu Grdića, koji je sinoć ovde svojim govorom zapevao jednu tužnu pesmu, tužnu pesmu: »Avaj Bosno, sirotice kleta!« Eto, to je rezime vladavine vezirstva dr. Spaha u Bosni! (Pljeskanje na levlci). Gospodo, još u doba moje mladosti pevala se po Srbiji pesma: »Avaj, Bosno, sirotice kleta, po tvom nebu već sunce ne šeta!« To se pevalo onda kad je Austrija vladala u Bosni, pa evo dođe vreme da se i sada opet pod Vladom dr. Milana Stojadinovića, peva ta tužna i žalosna pesma. Eto tako je, gospodo, Vlada dr. Milana Stojadinovića s dr. Spahom usrećila naš narod u Bosni. Tako isto, gospodo, kada sam se prvi put sreo sa dr. Nikolom Subotićem, kad je došao za Ministra pravde, i on je svojim govorom meni dao na znanje kao da od Vlade g. dr. Stojadinovića dolazi režim slobode i da to treba i ja da pomažem. Ali, gospodo, evo već prođe nekoliko meseci ministrovanja Nikole Subotića u kabinetu dr. Stojadinovića pa se pokazalo, da se u po-

gledu političkih sloboda nije ništa izmenilo. Imali smo prvu probu sa opštinskim izborima. Šta je bilo na tim opštinskim izborima? Ništa drugo samo nasilje, jedno strahovito nasilje koje se nije zapamtilo ni na jednim izborima otkako postoji ova zemlja. (Pljeskanje na levici). Oni ljudi koji obećavaju pune političke slobode narodne, ne smeju ići na izbore sa javnim glasanjem, moraju ići na izbore sa tajnim glasanjem! To je prvi uslov za slobodu izbora. (Pljeskanje na levici). I da li je dr. Subotić uspeo za ovo vreme njegovog ministrowanja u Vladi dr. Milana Stojadinovića kao Ministar pravde da promeni zakon, i da Vlada ide na izbore onako kako zahtevaju uslovi punih političkih sloboda i slobodnih izbora uopšte! Gospodo, eto vidite. Ljudi misle sve dobro dok ne dođu u Vladu, ali kad uđu u Vladu naročito dr. Milana Stojadinovića oni ne vide kako ih je dr. Milan Stojadinović hipnotisao i najedanput oni misle da je dobro ono što rade, a ne vide da je zlo.

Gospodo, ja mislim da je dovoljno ovde prikazano kakav je kao Ministar g. dr. Korošec. (Jedan glas: Dobar je on čovek). Ja ne govorim o ličnosti, ja govorim o njegovom ministarskom radu. Ja mislim da nema u ovoj zemlji čoveka koji, ako hoće da bude objektivna, može reći ma i jednu pohvalnu reč o ministrowanju dr. Korošca. Ja mislim, da je g. dr. Korošec....

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine narodni poslanice, opominjem vas na red za ovaj uvredljivi izraz.

Vojslav Lazić (nastavlja): U ovoj zemlji najviše se krvi naših sinova prosulo za vreme njegovog ministrowanja. Skupe se radnici ovde u Beogradu — zidarski radnici da traže povećanje nadnica. Vode pregovore sa poslodavcima i kad pregovori nisu uspeli, oni se skupe na Pašinom brdu, da se dogovore šta da rade sada. Dr. Korošec njih desetkuje, razgoni... U Sarajevu, gospodo, skupili se seljaci, došli pred BANSKU upravu da pitaju: zašto su razrešeni predsednici opština, koje su oni izabrali. Vidite, Vlada dr. Milana Stojadinovića našla je, da u znaku političkih sloboda razreši jedan veliki broj predsednika opština oko Sarajeva, koji su redovnim putem 1933 godine bili izabrani za predsednike opština. I ovi seljaci kojima je bilo čudo, kako su najedanput razrešeni predsednici, koje su oni birali a postavljeni oni, koje oni neće, dođu pred BANSKU upravu da se o tome kod g. Bana obaveste. Medutim, izvršen je na njih žandarmerijski juriš. Oni su potučeni i premlaćeni kao kakvi skotovi, koji ne zaslužuju da žive u ovoj zemlji. To je žalosna pojava i to je jedna istinita činjenica.

Pa, gospodo, slučaj, o kome se govorilo i juče i danas kod Cetinja, u kome je 6 ljudi ubijeno a preko 30 ranjeno, eto i to je delo dr. Korošca.

Gospodo, u Srezu posavskom ubijen je jedan seljak, Miodrag Matić, od jednog žandarma samo zato, što na komandu žandarma nije digao ruke u vis. Sreo ga žandarm na putu, komandovao mu: »Ruke u vis«. Ovaj zapita: »Zašto, to tako mora biti ruke u vis«? Žandarm je opalio metak i ubio ga. I zato žandarm ništa nije odgovarao već je pozvao otac ubijenog da plati onaj metak, koji je upotrebljen za ubistvo njegovog sina. I to je delo g. dr. Korošca!

U selu Stepovevcu na opštinskim izborima — ovim slobodnim izborima, gospodo iz većine, koje ste vi vršili — žandarmerija je ubila tri lica, ubila je tri pravna glasača, a oko 10 njih ranila. I to je sve u slavu slobodnih izbora!

Gladni narod može da traži hleba, da moli za koru hleba ovde u Beogradu, a gospodin dr. Korošec pošalje žandarme pa ih na putu premlate.

I, gospodo, daleko bi me odvela lista ovakvih zločina, koji su učinjeni prema narodu od strane policijskih vlasti za vreme ministrowanja dr. Korošca. Ja nemam više vremena da to nabrajam, ali ovih nekoliko slučajeva dovoljni su da ilustruju kakav je dr. Korošec bio kao Ministar.

Gospodo, kazao sam da ću biti kratak, i posle ovoga kratkoga izlaganja ja ću da predložim da Narodna skupština, umesto verificiranja mandata ovih zamenika, koji bi trebali da dođu na mesta Vasilija Trbića, Dragiše Stojadinovića i Dragiše Milovanovića, uradi nešto drugo, naime, da donese rešenje kojim se anulira presuda Državnog suda za zaštitu države, prema Vasiliju Trbiću, Dragiši Stojadinoviću i Dragiši Milovanoviću, a smanjuje se kazna Damjanu Arnautoviću.

Na taj način zadovoljila bi se narodna pravda i podigao bi se ugled ovoga Doma. Ja mislim, da bi bilo dobro, kad bi takav predlog potekao od Kraljevske vlade ili od vas iz skupštinske većine. Mi bi iz opozicije takav predlog pozdravili i prihvatili, i kada bi mi jednoglasno izglasali takav jedan predlog, onda bi mi svi dali dokaza, da smo svesni i dostojni svoga zadatka i svoga položaja koji zauzimamo. Tako bi se odazvali svojoj savesti, a odažvali bi se i onome poverenju koje nam je narod dao.

Gospodo, ja imam pravo da apelujem na sve vas, poglavito imam prava da apelujem na moje drugove iz bivše zemljoradničke stranke, koji se danas nalaze u redovima vladine većine. Oni su ponikli na programu zemljoradničke stranke, koja se po svome programu protivi postojanju izvanrednih sudova. I ja mislim da taj program njih vezuje, da taj program njih poziva da danas glasaju protivu predloga većine Verifikacionog odbora, da ustanu u odbranu pravde i istine, i nadam se da će oni tako i postupiti. (Žagor na desnici).

Ja sam, gospodo, daleko od toga da vas sa vladine strane mogu ubediti. Ne mogu vas ubediti zato, jer kada ste vi, gospodo, uveče mogli da pljeskate Bogoljubu Jevtiću kao svome vodi a sutra dan da dajete poverenje dr. Stojadinoviću kad je došao za Predsednika Kraljevske vlade, ja verujem da ste vi skloni da izglasate sve ono što vam g. dr. Stojadinović bude naredio. (Odobranje i pljeskanje na levici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč narodni poslanik g. Milan Božić.

Milan Božić: Gospodo narodni poslanici, verifikacija mandata Sime Andonovića i drugova, vezana je za poništenje mandata Dragiše Stojadinovića i njegova dva druga koji se nalaze na robiji.

U pitanje mandata Damjana Arnautovića, ja neću da ulazim. Da li je on nesretnik ili je pijani manijak, ili konačno i nesvesno naručeno oruđe, za mene je irelevantno. On je počinio delo koga se gnuša svaki pošten čovek, i ja nemam reči za njegovu odbranu. Mandat njegova zamjenika sigurno je, da treba da bude verificiran. Što se tiče mandata Vasilija Trbića, Dragiše Stojadinovića i Dragiše Milovanovića, sasvim je druga stvar. Moji drugovi su dovoljno dokazali da s pravnog stanovišta oni ni u kom slučaju ne mogu da budu lišeni mandata. Ustav

jasno i precizno određuje da narodni poslanik može da odgovara redovnim sudovima, a dokazano je, da Sud za zaštitu države nije redovni sud. Ali nešto jače od svih zakonskih propisa, to je uverenje celokupnog našeg naroda, celokupne poštene javnosti, da je u ovome slučaju počinjeno jedno pravno nasilje i da su ovi ljudi na pravdi Boga, bez ikakve svoje krivice, uklonjeni sa ove arene, samo da ne budu smetnja Vladi.

Ja sam prošao skoro sve krajeve naše države, dolazio sam u dodir sa hiljadama i desetihiljadama naših seljaka, radnika, privrednika i intelektualaca i ne nadoh čoveka koji veruje u njihovu krivicu. Vlada g. dr. Milana Stojadinovića može da uguši njihove mandate, ali to javno mišljenje ne može i neće nikada. Zašto to čini ova Vlada? Mislim, hoće svesno i namerno da uguši borbeni duh ove opozicije, koja je u trojici ovih drugova imala tri najborbenija i najhrabrija čoveka. Čineći to, ona misli da postiže neki uspeh, a međutim sama sebi kopa grobnicu. Ona ih hapsi i ništi im mandate, a istodobno pušta na slobodu mnogobrojne zločince, pa i samoga zlikovca Artukovića. Naša poštena javnost je zgranuta, jer ne može sve ovo da razume.

Sve ovo što se dešava usko je povezano sa onim što čini uopšte Vlada dr. Milana Stojadinovića, i sa sistemom njezine vladavine. Silom i terorom ona hoće da uguši javno mišljenje i slobodu narodnu i da falsifikuje narodnu volju. Ja ću izneti neke slučajeve koji se događaju u nekim krajevima naše Otadžbine, moleći vas da ih dovedete u vezu sa onim što se hoće sa ništenjem ovih mandata, pa ćete, gospodo poslanici, jasno videti, da je sve to jedan sistem, koji ima određene namere da uguši sve što je pošteno i nacionalno u ovoj zemlji.

Kao Bosanac počeu od Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina kao jedan deo naše otadžbine, gde žive izmeđuni Jugosloveni svih plemena i vera i gde se svi poremećaji našeg nacionalnog života režu u živo tjelo narodno, pokrajina gde su najčistiji izvori našeg rasnog duha, nacionalnog idealizma i pregalaštva, kraj koji je najteže izmučen i koji je najviše stradao od naopake politike naših glavnih političkih centara, ta pokrajina hoće da se čuje od strane moje i mojih drugova u ovim sudbonosnim časovima za Otadžbinu i nacionalnu misao. Na prvom mestu hoću da naglasim, da među nama, narodnim poslanicima iz Bosne i Hercegovine, nema ni jednoga koji nije propovedao ljubav među verama i plemenima.

Takvo je, gospodo, raspoloženje vladalo u najširim narodnim masama. Mi smo skupa radili na sprovođenju istinske ravnopravnosti i bratstva među svima verama, pa su to činili sve Srbi pravoslavci i prema muslimanima i prema katolicima sa naročitom predusretljivošću, pažnjom i ljubavi. To je, gospodo, dokazala naša prošlost, a to potvrđuje i sadašnji naš rad. Prigovor da su muslimani za vreme šestojanuarskog režima bili proganjani, to je, gospodo, jedna zlonamerna izmišljotina. Tačno je, možda, jedino utoliko, da šestojanuarska politika nije dopuštala vršljanje raznih partijskih sovjeta, pa ni sovjeta bivše Jugoslovenske muslimanske organizacije, kao što to danas čini grupa oko g. dr. Mehmeda Spahe i g. dr. Behmena.

Ja ću izneti, gospodo, samo nekoliko primera pa da vas uverim u ovu tačnost. Brat g. Ministra Spahe Fehim Spaho, je za vreme šestojanuarskog režima

određen za komesara likvidacije Sarajevske samoupravne oblasti i ostao je na tome svom mestu do kraja. Svi narodni poslanici koji su bili u grupi g. dr. Mehmeda Spahe, svi su oni posle vraćeni na svoja ranija činovnička mesta, među njima Alić, profesor Hadži-Kadić, Salko Baljić, Mulabdić itd. Međutim, šta mi, gospodo, danas vidimo u vođenju te politike kod nas u Bosni i Hercegovini. Naš drug Omer Kajmaković, koji je prošle Narodne skupštine bio sa nama zajedno, koji je ranije bio ataše za štampu, taj je čovek ostao sada bez kore hleba, bačen, tako reći, na ulici. Gospodo, Fehim Musakadić, o kome se mnogo govori i o kome je naš drug Risto Grdić kazao, da je to jedini musliman u našoj Kraljevini koji ima Karadordevu Zvezdu, njemu su oni, koji sačinjavaju grupu oko g. dr. Spahe, kazali: „Neka ti pomogne sada ta tvoja, — ne mogu da upotrebim jednu nezgodnu reč, — Karadordeva Zvezda”. To je učinjeno isto i sa Hadžiomerovićem, podbanom, koji je takođe bio dobrovoljac i borac, pa u zadnje vreme i sa g. Šukrijom Kurtovićem, našim drugom.

Po načinu sadašnjeg upravljanja i primenjivanja zakona u našoj zemlji, naša je država zaista podeljena već u četiri oblasti, a uskoro se očekuje po svima znacima, da ta podela možda i formalno bude izvršena. Da je to tačno, najbolji je dokaz što u Sloveniji, toj prvoj oblasti, upravlja gotovo suvereno Ministar g. dr. Korošec i što zakoni jugoslovenske države u toj oblasti vrede samo utoliko, koliko to konvenira partiskim interesima g. dr. Korošca. Nekoliko meseci po dolasku današnje Vlade, g. dr. Korošec dozvolio je da se obnove sve organizacije „Križara” i „Orlova” i svih klerikalnih organizacija. Mi protiv toga ne bi imali ništa, da se tim ne bi gazio Ustav i da se te organizacije kreću u dozvoljenim zakonskim granicama. Ali je Ministar g. dr. Korošec u isto vreme u novembru mesecu prošle godine pristupio raspuštanju svih nacionalnih organizacija. Tako je raspustio Jugoslovensku nacionalnu organizaciju za Dravsku banovinu sa sedištem u Ljubljani, zatim decembra meseca opet Jugoslovensku nacionalnu omladinu za Primorsku banovinu sa sedištem u Splitu, Jugoslovensku nacionalnu omladinu u Zagrebu, Beogradu i Sarajevu. Vršila se šikanacija nad njihovim organima. Odmah iza toga prestaje izlaziti organ u Ljubljani „Omladina”, a sredinom leta u Zagrebu „Jugoslovenski glas”. Još se jedino drži „Zov sa Jadrana” i „Tribuna” u Šibeniku velikim žrtvama nekolicine omladinaca. Cilj ovih organizacija bio je čisto nacionalno-prosvetni. Sve ove organizacije širile su jugoslovenski nacionalizam koliko god među gradskom, toliko i među seoskom omladinom. Sav ovaj pozitivan rad, prekinut je jednim potezom pera g. dr. Korošca, a da se ni jedan član, ni jedna organizacija nije ogrešila o postojeće zakone, pa ni običnim policiskim prestupom, niti je ikome smetala. To je bilo u decembru mesecu 1935 godine. Ja imam, gospodo, siguran i tačan izveštaj, da se u nepoverenju i sumnjičenju nacionalnih organizacija koje služe državnom i narodnom jedinstvu otišlo tako daleko, da se čak nasrnulo i na maticu ovih naših nacionalnih organizacija „Narodnu odbranu”, čije su zasluge poznate za naše Oslobođenje i Ujedinjenje i van granica naše zemlje. U vezi sa ukidanjem ovih nacionalnih organizacija nastupilo je od strane državnih vlasti koketiranje sa rdavim instinktima masa, i tim se putem jasno manifestovalo tolerisanje svih onih fakata koji su bili očito protivzakoniti a po-

sebno protustavni. I u ovoj atmosferi bezvlašća, u kojoj se ovo od strane vlasti smatra kao potez neke političke mudrosti, dotle cela ova javna situacija pokazuje dokle se srozao autoritet državne vlasti. Napakim držanjem državnih vlasti došlo je dotle, da su pobesnele rulje blatile naše najveće narodne svetinje, da su se političke, plemenske i verske strasti uzdigle do vrhunca i da su se dešavali strahoviti sukobi, ne samo pojedinačni, nego i sukobi masa, koji su počeli dobivati izgled buntova. To je činila i dozvoljavala današnja Kraljevska vlada, kojoj su bili preči sitniji partiski poslovi nego država. Takvih sukoba nije bilo samo u Savskoj i Primorskoj banovini, nego su se oni događali i na mnogim mestima Bosne i Hercegovine: u Rogatici, Sarajevu, Visokom, Čapljini, Travniku, Derventi, Livnu, Žepču, Brčkom, Doboju itd. Svima nama izgleda, da je bilo u interesu izvesnoj gospodi u Kraljevskoj vladi, da se u narod unese što više nezadovoljstva i destruktivizma.

Mesto stišavanja razbuktalih strasti, mesto uvođenja jedne zdrave unutrašnje politike, koja bi bazirala na principu jednakosti i ravnopravnosti, da bi se ublažila socijalna nevolja itd., Kraljevska vlada puštala je nesavesnim i destruktivnim elementima da bez skrupula vrše lažnu ulogu u javnom životu. Od ovakvih elemenata napravljeni su sovjeti koji su preko Ministara dr. Spahe, dr. Behmena i dr. Korošca, počeli sa strahovitim persekucijama činovnika, najpre upravnih vlasti, a kasnije i ostalih. Ne samo da su ovi činovnici premeštani, iz jednog mesta u drugo, nego su spomenuta gospoda Ministri izrično tražili, da se moraju prebaciti izvan granica Bosne i Hercegovine. Pored toga g. dr. Mehmed Spaho, kao poznati punktaš-autonomista uveo je najkruću centralističku praksu, koja je išla dotle, da je on sam lično postavljao ne samo razne službenike, nego i obične radnike na državnim prugama. On je kao Ministar tražio nemoguća postavljenja svoje rodbine i svojih prijatelja u državnu službu sa apodiktičnim naređenjima. Ne samo to, nego on je po naredenju svojih sovjeta, kojih ima u svima gradovima bivše Bosne i Hercegovine, ukidao glave, ne samo predsednicima opštine, nego je raspuštao čitava opštinska poglavarstva i postavljao svoje prijatelje i rođake. Takav je slučaj sa postavljenjem Hamida Kurbegovića: koji danas vedri i oblači u Zenici, kome je stavljen na raspoloženje državni auto i koji niime danomice putuje po Bosni i Hercegovini i dobija redovno svoje dnevnice. To je taj prvi slučaj, Kurbegovića.

Gospodo, vi poznajete Hamida Avgana, koji je zet g. dr. Spahe i zbog koga smo mi imutili pre godinu dana jednu interpelaciju radi 29 krivičnih dela, koja je on učinio. U mesto da on za ta dela odgovara, on danas, nažalost, drma krvavom Krajinom.

Imate dalje Mahmuda Behmena, rođenog brata Ministra Behmena, koga je on postavio u svim mogućim institucijama počevši od većnika gradske opštine, pa do »Šipada«. On danas drži list »Pravdu« koja je nastavila rad negdašnjeg »Hrvatskog dnevnika« u Sarajevu.

Njegov četvrti saveznik to je, Alija Nametić, urednik službenog organa Islamske vjerske zajednice i saradnik frankovačke »Pravde«. Ja nemam ništa lično protiv njegovog političkog uverenja, ali ti su se ljudi uhvatili oko dr. Mehmeda Spahe, i ti ljudi pir piruju. Vi dajete, gospodo, poverenje tim ljudima u momentu kad se čuje zapomaganie i jauk čitave Bosne i Hercegovine, one jadne Bosne, koja je nekoliko puta ovde bila spomenuta.

Ne samo da g. dr. Spaho vrši ova bezakonja u svome resoru, nego su njegovi prsti umešani u svima Ministarstvima. Sudbina Bosne i Hercegovine predata je g. dr. Spahi i Behmenu a dodeljen im je kao su-baša Ministar Kaluderčić.

Ti ljudi vrše nepodobštine bez i malo skrupula, koje revoltiraju, ne samo jadne državne činovnike, nego čitav naš narod. Nema u Bosni i Hercegovini ni jednoga čoveka nacionaliste, ni jednog službenika koji je ostao na svome mestu. Prvo su premeštani muslimani nacionaliste, pa se posle prešlo na pravoslavne i katolike. Ima veliki broj slučajeva da su pojedini činovnici u vremenu od tri do četiri meseca premeštani po šest i sedam puta. Juče je bilo govora o slučaju g. dr. Nikole Principa. U 53 sreza Bosne i Hercegovine nema ni jednoga sreza, iz koga nije premešteno po 40—50 državnih činovnika i ti svi premeštaji usledili su po zahtevu sovjeta Spahe, Behmena i Kaluderčića (*Ljubomir Pantić* nešto dobacuje) A vi, g. Pantiću, nemate legitimaciju da dr. Spahu nazivate čestitim vodom Bosne i Hercegovine. Dok smo mi trunuli po tamnicama, vi ste bili u austrijskoj službi (*Ljubomir Pantić*: A vi ste bili vođa Bosne pod Srškićem).

Želim da učinim jednu konstataciju. U čitavoj Bosni i Hercegovini nacionalnom elementu nije bilo nikad gore. Njena sudbina predata je u ruke dr. Spahe, Behmena i njegovoga kmeta Kaluderčića.

Još ću sa nekoliko riječi spomenuti triumvirat Spaho, Behmen, Korošec, u pitanju našeg Sokolstva, za koga g. dr. Korošec kaže, da ide uporedo sa komunizmom i to za ono Sokolstvo, kome je starešina Nj. V. Kralj Petar II.

Evo gospodo, akta dravske Kraljevske banske uprave, po naredenju Ministra unutrašnjih poslova, u kome g. dr. Korošec kaže: „Sokolstvo i komunizam rade sporazumno“. Još jedna stvar. Gospodo, dokle se ponižava čitav naš narod od strane g. dr. Korošca, najbolji je dokaz pisanje „Slovenca“ od 14 maja o. g., gde on, pozdravljajući maršala Franše d'Eperea, kaže ovo: da je maršal Franše d'Epere tvorac naše državne samostalnosti i da bez njegovog genija i bez njegovih vojnika, čija je krv ukvasila našu zemlju, pitanje je kako bi izgledala danas karta naše zemlje. „Slovenec“ kaže ovako govoreći o maršalu Franše d'Epereu: „Udario je kao munja, probio front, koji se uzdrmao sve od Ohridskog Jezera do Jegejskog Mora, a zatim je neumoljivom brzinom tukao neprijatelja, dok ga nije isterao iz Srbije, te je 21 oktobra stigao do Dunava i Beograda, kome je doneo slobodu kao i svima milionima, koji žive na obalama Drave i Save, koji su svi oživeli kada je svakako na krilima vetra neočekivano stigla i u poslednje selo vest o čudesnom prodoru francuskog maršala i o njegovom pobjedničkom pohodu kroz opširne pokrajine oslobodene otadžbine od Vardara pa gore do stenovitih vrleti slovenačkih Karavanki. Maršal Franše d'Epere je dakle u pravom smislu reči tvorac naše državne samostalnosti. Bez njegova genija i bez njegovih francuskih vojnika, čija je krv kvasila našu zemlju, Bog zna kakav bi izgledao rezultat Svetskog rata za mnogo koju pokrajinu današnje Jugoslavije.“ Pa da ne pocrveni čovek, kad čita ovu rečenicu iz toga pozdrava: „Danas, kada ga opet dočekujemo, biće naš slovenački pozdrav među najjačim u državi, pošto znamo, da bi bile narodne rane, koje nam je zasekao Svetski rat, mnogo teže i verovatno čak i smrtne, da maršal Franše d'Epere nije 15 septembra 1918 godine probio Solunski front i u ime Jugosla-

vije, koja se je radala, legendarnim poletom kroz naše krajeve zauzeo severnu granicu, ili barem dopustio da su je zauzeli oni, koje je najpre on sam oslobodio". Dakle, gospodo, Vas i Srbiju je oslobodio maršal Franše d'Epere. On je dopustio srpskom narodu da oslobodi sve one krajeve koji danas sačinjavaju Kraljevinu Jugoslaviju. (Glasovi sa levice: Sram bilo onoga, koji je to tvrdio! Živela srpska vojska! — *Jovan Nenadović*: Mi smo probili Solunski front).

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim gospodu poslanike, da ne upadaju u reč (*Jovan Nenadović*: Moramo da se revoltiramo na takva neistinita tvrđenja. — *Žagor na levisi*). G. govornik, po Poslovniku, uopšte nije imao prava čitati ovde. Pa kada Narodna skupština pokazuje toliko pažnje, da je to saslušala u miru, onda i vi treba mirno da slušate. (*Jovan Nenadović*: Mi smo svojim grudima probili Solunski front! Ne možemo mirno da slušamo takve stvari. — *Protesti i žagor!*) Da je srpska vojska ovakvim izjavama uvredena, ja bi prvi bio koji bi sa ovoga mesta protiv toga protestovao. Ja Vas, gospodo, opominjem na mir, inače ću morati postupiti strogo po Poslovniku.

Milan Božić (nastavlja): Reći ću još nešto o progonima Sokola učitelja, od kojih je u zadnje vreme g. dr. Korošec premestio preko 800 njih. Te je premeštaje činio Fran Erjavec, referent u Ministarstvu, koji je napisao ovakvu jednu knjigu u kojoj kaže: „Ostaje najzad još forma države. Načelno smo za republiku, jer treba da je i najviši predstavnik države izabran od samoga naroda, te da izlazi iz samoga naroda, te mu, prema tome, ne može biti nametnut već po samom svom rođenju. Međutim, u koliko taj naš zahtjev ne bi bio usvojen, mi hoćemo da se vladaocu što jače ograniče njegova prava". A na drugom mestu veli: „Samo po sebi izlazi da smo za republikanski oblik države, jer ne priznajemo nikakva prava već po samom rođenju. U Jugoslaviji ne smije da postoji nikakvo plemstvo. U demokratskoj zemlji ne trebamo nikakvu stalnu vojsku, jer se vidi da vojska služi samo kapitalizmu. Zato tražimo ukidanje stalne vojske, koja je bila dosada najveći teret i najveća nesreća naroda". I, eto, ovoga čoveka g. dr. Korošec je postavio za referenta Ministarstva prosvete za Dravsku banovinu.

U vezi sa ovim progonjenjem nacionalnih radnika da ovde spomenem i govor g. Ministra Kreka u Grosuplju od 4 oktobra ove god. On je između ostalog tom prilikom kazao i ovo: „Jugoslovenska radikalna zajednica lako će pobacati sve nacionalne radnike na cestu, ako se oni ne budu uklonili. Ja upozorujem na to, da bi oni već jednom pošli na pravi put". Eto, to je kazao g. Ministar Krek.

Maločas je g. Voja Lazić dodirnuo slučaj u Sarajevu, gde je ranjeno 74 seljaka, čiji popis ja imam, i to sve u momentu kad su bili došli da se požale zato što je Banska uprava otkinula glave trojici predsednika opštine. 400 najuglednijih težaka, i to svi iznad 40 godina, došli su bili da se žale Banu. U Banskog upravi bio je toga dana i g. Ministar Đura Janković. I kad su ovi ljudi tražili ono što im po zakonu pripada, onda je izdato naređenje i policija je sa palicama i na konjima počela mlatiti ove ljude. I kad je sutradan Ministar g. dr. Korošec držao ekspozice u Narodnoj skupštini na dan 5 marta, on je, govoreći o tome događaju, kazao: „Bilo je ogrebeno svega jedno uvo".

Gospodo, da bi ste imali jednu približnu sliku o ljudima koji danas vladaju u Bosni — Behmenu, Spahi, Kaluderčiću i Pantiću, — ja ću vam pokušati to da prikažem u jednoj zgodnoj slici. G. Behmen bio je pitomac jednog mađarskog društva koje se zove „Julijan—Edešilet". To je bilo jedno društvo koje je imalo za zadatak da odnaruđuje naš svet. G. Behmen bio je pitomac toga društva. Kao pitomac toga društva on je studirao prava na pravnoj akademiji u Debrecinu, pa je tek posle toga položio doktorat na pravnom fakultetu u Zagrebu. Taj Behmen, gospodo, to je čovek za koga je veliki Ali Paša Rizvanbegović kazao: „Kada zabitluk padne na Behmene onda su došla potonja vremena." I tada je Turska propala. 1915 godine g. dr. Behmen bio je kadet i organizovao je šuckore. Njega je uzeo vođa šuckora Adem-Aga Mešić i postavio ga u vojsci da mu bude šef šuckora. I taj je čovek gazio preko leševa ove izmoždene i jadne Srbije. I kada je koncem 1915 godine pregažena Srbija, kada je pao Lovćen, kada je pala Crna Gora, onda su krajem te godine naši ljudi iz nekadašnje austrijske (četvrte) regimente, u kojoj je bio g. dr. Behmen, bili u Đeru. (Jedan glas sa levice: A gde je bio Ljubomir Pantić?) On je bio u trećoj regimenti; bio je u Pešti. O njemu bi se dalo mnogo pričati. I jednog turbog dana kada su naši ljudi sjedeći u jednoj kafani u Đeru među kojima je bio i pok. književnik Svetožar Ćorović, pali u tešku depresiju, jer je bila pregažena Srbija, pala je i Crna Gora, tada je Svetožar Ćorović deprimiran rekao: „Teško nama, propadoše naši idealji". Međutim, momenat iza toga čovek se preobrazio i kliknuo: „Oprostite mi, braćo, pobeđiće naša ideja!" — Mi smo mislili da je Ćorović poludeo. U tome času mi pogledasmo kroz prozor, i ugledasmo dr. Behmena, sa čardom u uniformi austrijskog oberleitnanta. — „Propašće Austrija" — jeknu Svetožar Ćorović. — (Živo odobravanje na levisi.)

Ovo je, gospodo, karakteristika dr. Behmena. — Da li mi, gospodo, možemo u Bosni saradivati sa pitomcima „Julijan—Edešiletske" škole i učenicima Adem-Age Mešića!? Sa ovakvim se ljudima ne može ni ovdje, ni na terenu u Bosni provoditi saradnja nacionalne i državne politike za dobro Kralja i otadžbine. Vuk dlaku mijenja..... (Odobravanje na levisi. — *Sava Mikić*: Svaki mora svoju da namelje, pa i ovaj!).

Gospodo, ja sam spomenuo maločas prvu oblast Dravsku banovinu, koju vodi g. dr. Korošec, a reći ću nekoliko reči o drugoj oblasti, o Hrvatskoj Slavoniji i Dalmaciji. U toj pokrajini važi u toliko državni zakon ukoliko to hoće g. dr. Maček. Mi svi znamo da tamo, ne samo da ne važi državna himna, da ne važi državna zastava, nego čujemo svakodnevno najstrašnije poklike i ubistva, poklike i protiv države, veoma često, gospodo, i u prisustvu državnih vlasti, a niko se ne uzima na odgovornost.

Ja vas, gospodo, neću zamarati, ali kod sebe imam dve knjige, pa se potrudite da ih pročitate, pa ćete to videti. Te dve knjige su: „Voda govori" i „Evolucija" koju izdaje g. da. Milica Radić-Devčić u Zagrebu. Važno je radi toga da čujete šta kaže onaj naš negdašnji veliki Jugosloven, prvi Ministar spoljnih poslova i predsednik Jugoslovenskog odbora, čovek koji je potpisao Krfsku deklaraciju g. dr. Trumbić. Evo šta kaže: „Oslobodenje doći će nam ili revolucijom ili ratom. Ako režim dotera do mogućnosti revolucije i bude nastojao da joj izbegne pomoću

rata sa inozemstvom, stavivši sve na kocku. a diktatura se na to očividno sprema. — dovoljno je o tome uveriti se gledajući na izazove i atentate, u koje su se upustili njihovi agenti protiv Italije u Istri i u Dalmaciji — u tom slučaju Hrvati, Dalmatinci i Slovenci učiniti će ono, što su učinili Česi kao austrijski podanici godine 1916. Naši izgnanici, radeći u ime svojih zemljaka pod srpskim jarmom, proglašiće pre neizbeživog poraza Srba, slobodnu volju svojih naroda." (*Ante Kovač: To šeta po Zagrebu i niko mu ništa ne može. — Sava Mikić: Nema terora! Hartija trpi sve! — Žagor.*)

Gospodo, evo vam, još samo jedne izjave g. Mačeka: „Nema smisla ubiti jednog bogatog ujaka od koga očekujete nasledstvo, kada znate, da će ako ga ostavite samom sebi skoro umrijeti prirodnom smrću. Jugoslavija je kao čovjek, koji boluje od neizlečive bolesti, koji sigurno mora skoro umrijeti. Ta smrt oslobodiće Hrvate.”

A na trećem mestu on kaže: „Mi nećemo nikad ući u beogradsku Narodnu skupštinu makar ona bila i najpoštenije izabrana”, a njegovi prisni prijatelji i najfanatičnije pristaše kažu: „Ako nam Srbi ne dadnu federaciju, mi ćemo je primiti od one države koja nam je bude dala”.

Gospodo, evo vam samo još jedno. „važno upozorenje” hrvatske omladine: „Dan 1 prosinca koji se do sada slavio kao državni praznik ne slavi se više ove godine. Obratićemo naročitu pažnju onim zgradama na kojima će biti izvešene bilo kakove zastave!

Mora se prestati sa dosadašnjom praksom vješanja zastava. Smatramo dan 1 prosinca najsramotnijim datumom u povjesti hrvatskog naroda, te ćemo izvješavanje zastava na taj dan spriječiti bez obzira na sretstvo i način.

Gospodi kućevlasnicima stavljamo do znanja da ćemo im slupati sve prozore na kući pa makar to bilo na sam badnjak u noći, ako izvjesu zastave, a nećemo im poštediti niti samu fasadu zgrade. ”Gospodo to kaže omladina u vezi sa naredjenjem g. dr. Mačeka” iz „Upute novoizabranim načelnicima i općinskim odborcima izabranim na listi H.S.S i S.D.K.” od 25-XI-1936 godine, koje je štampano u Vildеровој štampariji „Grafika”: „Zato, dakle, dok su općine u našim rukama ne smiju one služiti stafažom pro-u-hrvatskim i protunarodnim režimima i prema tome nemaju sudjelovati kod bilo kojih t.zv. narodnih svečanosti, misa zahvalnica i sličnom, niti imaju vješati na t.zv. državne blagdane bilo kakovu zastavu. Jednom riječju općine se imaju vladati tako kako se vlada čitav hrvatski narod. — Dr. Vladimir Maček. Jakov Jelašić.”

Ja vas, gospodo, neću da zamaram, biću kratak i dozvolite mi da se još osvrnem na treću oblast Bosnu i Hercegovinu.

Rekao sam, da je bio nesrećan izbor, da se danas našao g. Ljubomir Pantić, naš drug, da on bude advokat one nevaljale i naopake politike koju provodi g. dr. Mehmed Spaho, zajedno sa onima drugima koje sam spomenuo. (*Ljubomir Pantić: Po tvoje uverenju!*). I ja smatram, da nikada nije imao niti će ikada imati jedan Ljubomir Pantić, legitimaciju da proglasi g. dr. Mehmeda Spaha „vodom Bosne ponosne”. Gospodo, ja tvrdim, da se jugoslovenski zakoni, u koliko se primenjuju u Bosni i Hercegovini, primenjuju samo onoliko, koliko to važi i vredi partiskim interesima dr. Mehmeda Spaha, i ja vas uveravam da će u toj oblasti, bez svake sumnje, s obzi-

rom na tradicionalnu privrženost državnom i narodnom jedinstvu u srpskom delu našeg naroda izbiti sigurno jednog dana strahovit revolt, koji može da se prenese i na druge kajave.

Gospodo, četvrta oblast je Srbija, Crna Gora i Vojvodina. Tamo važe još zakoni jugoslovenske države, gdje se ljudi za najdobronamernije reči i kritike zatvaraju pa čak i podvrgavaju telesnoj torturi po raznim tomrucima. Dok se u ovoj oblasti tako radi, kada su u pitanju dobronamerne riječi kritike, dotle se ljudi na teritoriji one tri oblasti koje sam ranije napomenuo, naročito na teritoriji Hrvatske, proglašuju za junake dana oni, koji ruše javni poređak i prestiž Krune. Ali, gospodo, šta bi mogli konačno očekivati, kad je u ovoj zemlji Ministar unutrašnjih dela jedan klerikalni sveštenik. Austrija je bila ultrakatolička zemlja, a njen vladaoc je imao čak titulu apostolskog veličanstva, pa ipak u njoj ni jedan katolički sveštenik nije mogao biti Ministar unutrašnjih poslova, a pogotovu ne klerikalac. Ja smatram, da jedan sveštenik uopšte ne može biti Ministar unutrašnjih dela, jer on mora da propoveda ono biblijsko načelo: Ne ubi! a Ministar unutrašnjih poslova mora da propoveda opšte ljudsko načelo: Država je iznad svega!

Ja ću, gospodo, da završim. „Pravda drži zemlje i gradove” veli naš narod. Pa kakva je to pravda koja dozvoljava da se za ubistvo i masakriranje desetina lica izrekne kazna od 2—5 mjeseci zatvora. Večna istina da pravda drži zemlju i gradove, došla je, gospodo, ne zaboravite, u opasnost. Ovakvim radom i u vođenju državne politike i u pravosuđu nastupio je sumrak pravde. Bojati se je, da posle toga ne nastupi sumrak državnog i narodnog jedinstva. Zato treba upamtiti, da pravda drži zemlje i gradove. Gotovo sva tri naša druga, čiji mandati treba po izveštaju većine Verifikacionog odbora, da se ponište, borili su se baš protiv ovih zala, koja se sprovode u mnogim pokrajinama naše države, ovih zala gospodo, o kojima sam malo pre govorio, i radi toga su oni, gospodo i oterani u kazamate. Ja, apelujem na vas gospodo narodni poslanici, da povedete računa o toj večnoj pravdi, da se setite one naše narodne pesme i reči majke Jevrosime: „Ni po babu ni po stričevima, već po pravdi Boga istinoga — bolje ti je izgubiti glavu nego svoju ogrešiti dušu!” (Pljeskanje na levici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. dr. Luka Šoški.

Dr. Luka Šoški: Gospodo narodni poslanici, odmah napominjem, da ne kanim govoriti o političkoj, moralnoj i ostalim stranama ovoga pitanja, kao ni o samom postupku pri sprovođenju slučaja Arnautovića i drugova, slučaja koji jedni smatraju tragičnim, drugi tragikomičnim a neki možda i veselim igrokazom, kako on već u čijoj duši odjekuje — ne kanim, jer su to već drugi govornici dosta pretresli. Govoriću, gospodo narodni poslanici, o stvari sa čisto juridičkog stanovišta, kao što bih govorio sa katedre kao profesor javnoga prava ili kao što bih napisao u kojem pravnom časopisu, s tom razlikom, što ću gledati da budem što razumljiviji, da stvar shvate i laici u pravu.

Govoriću samo o pitanju nadležnosti za sudenje članovima Narodnog pretstavništva i to in abstracto, sine ira et studio, ni po babu ni po stričevima. (Pljeskanje).

Gospodo, tri su momenta odlučna za nadležnost postupanja u kojem predmetu: teritorijalni, stvarni i lični— osobni. Ja ću se i od ovih momenata zadržati samo na ličnom, osobnom momentu, jer nas ovde ona dva ne zanimaju.

Pitanje: ko je nadležan za suđenje članovima Narodnog predstavništva za djela, za koja oni uopće odgovaraju, postalo je aktuelnim povodom kaznenoga postupka protiv Damjana Arnautovića i ostale šestorice narodnih poslanika, od kojih su uz Damjana Arnautovića osuđeni još Vasilije Trbić, Dragiša Stojadinović i Dragiša Milovanović, — radi događaja u Narodnoj skupštini od 6 marta 1936 god. pred Državnim sudom za zaštitu države u Beogradu.

Da odmah ovde, gospodo, prikažem historijskim redoslijedom odgovornost narodnih poslanika u nas ovamo od Vidovdanskog Ustava od 28 juna 1921 godine.

Po članu 87 toga Vidovdanskog Ustava niko i nikad nije mogao uzeti narodnog poslanika na odgovor za glas, koji je dao kao član Narodne skupštine. Za sve izjave i postupke pri vršenju mandata bilo u sednicama Narodne skupštine ili u odborima ili u osobitom izaslanstvu ili u osobitim dužnostima, poslanici su odgovarali samo Narodnoj skupštini po odredbama Poslovnika. Po tome dakle čl. 87 Vidovdanskog Ustava, narodni poslanici za neke svoje čine nisu uopće odgovarali nikome i nikad, dok su za druge odgovarali samo Narodnoj skupštini po odredbama Poslovnika. Taj je Poslovnik, koga predviđa Vidovdanski Ustav, jer je isti prije stvoren, usvojen Rezolucijom Narodne skupštine na sastanku od 2 marta 1922 godine, te u svome § 106 donosi istovetne odredbe kao i član 87 Ustava i zato ih nije potrebno citirati. Sadašnji Ustav, gospodo, od 3 septembra 1931 godine donosi o toj stvari propis u 74, a Zakon o poslovnom redu u Narodnoj skupštini od 26 novembra 1931 godine i Zakon o poslovnom redu u Senatu od 3 septembra 1931. u § 110, koje ustanove proširuju odgovornost narodnih poslanika odnosno sada i senatora u tome, što oni za neka daljna dela odgovaraju i pred redovnim sudovima.

Dakle, dok poslanik po Vidovdanskom Ustavu nije uopšte odgovarao pred redovnim sudom, sada odgovara za neke svoje postupke i pred sudom. Proširen je dakle kako krug činâ za koje su poslanici odgovorni, tako i forum pred kojim odgovaraju.

Zato, gospodo, što su po Vidovdanskom Ustavu narodni poslanici, ukoliko su bili odgovorni, bili odgovorni samo Narodnoj skupštini a ne i sudovima, zato se Slobodan Jovanović, koji u nas važi kao autoritet u javnom pravu, ni ne dotiče toga pitanja o nadležnosti za suđenje narodnim poslanicima po redovnim sudovima.

O Ustavu od 3 septembra 1931 godine imamo komentar od dr. Laze Kostića, ali u njemu nema ništa o nadležnosti suda, jamačno zato, jer je držao, da niko normalan pod izrazom „redovni sudovi“, koji izraz rabe i Ustav i Poslovnik, neće pod tim izrazom razumjevati izvanredne sudove..... (Graja).

Gospodine Predsedniče, da li ne bi bilo moguće, zbog malog prisustva poslanika, da prekinemo ovu sednicu, pa da je nastavimo posle podne? Stvar je nesumnjivo zanimljiva i važna, a kad ćemo i mi i drugi čitati stenografske beleške to neka Bogovi znaju.

Predsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, Zakon o poslovnom redu Narodne skupštine

propisuje da je kvorum potreban samo za rešavanje a ne i za debatovanje. Mi sada nemamo ni o čemu da rešavamo nego samo da debatujemo. I ja samo na osnovu toga što gospodin poslanik dr. Šoški moli da prekinemo ovu sednicu, ne bih mogao to učiniti.

Dr. Luka Šoški (nastavlja): Gospodo narodni slanici, ja lično o djelu Damjana Arnautovića imam svoje mišljenje. On je po mome mišljenju svakako počinio krivično djelo, ali ne ono zbog koga je on optužen i suđen. Možda bi se, pravnički uzeto, moglo pledirati i za njegovo riješenje zbog čina, za koji je tužen i suđen. Svakako stoji juridički to: ako Sud za zaštitu države nije nadležan za suđenje Vasiliju Trbiću i ostalima, eo ipso nije nadležan ni za suđenje Damjanu Arnautoviću.

Naglašavam, da se radi samo o nadležnosti, dok u pitanje krivnje i ostaloga garnirunga ja ne ulazim.

Kako je poznato, gospodo, optužnica je glasila: „Da se Damjan Arnautović optužuje, da je 6 marta 1936 godine u Beogradu u Narodnoj skupštini za vreme sednice ispalio na Pretesdnika Vlade g. dr. Milana Stojadinovića jedan metak u nameri da ga liši života, dakle da je pokušao izvršiti ubistvo organa vlasti, u čemu da se stiču sva obeležja krivičnog dela iz čl. 1 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, dok su ostala šestorica bili optuženi radi potstrekivanja Arnautovića, čime da su i oni, u vezi § 34 odeljka 1 Krivičnog zakonika učinili isto zločinstvo, kažnjivo za sve njih po čl. 2 od. 1 Zakona o zaštiti države i javnog poretka a u vezi § 17 Zakona o državnom sudu za zaštitu države“.

Ovo citiranje jeste po optužnici i kako se ovde operira sa zakonskim ustanovama tako da se navode samo odnosni članovi i paragrafi, ja ću radi potpunosti stvari Skupštini saopštiti i sadržinu tih članova i paragrafa. To je potrebno tim više, što se tu isprepliću razni zakoni: Ustav, Zakon o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, Krivični zakonik, Zakon o državnom sudu za zaštitu države i poslovnici. Pošto će nam biti potrebno znati kad je koji od ovih zakona nastao, radi načela „lex posterior derogat priori“, što znači da kasniji zakon ukida oprečne ustanove predašnjeg zakona, našto se i kazneno vijeće Državnog suda za zaštitu države u svome zaključku, kojim se proglašava nadležnim za suđenje našim drugovima, pozvalo, ja ću navesti, da je postojeći Ustav od 3 septembra 1931 godine, Zakon o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi od 6 januara 1929 godine uz noveliranje od 1 marta 1929 godine, Krivični zakonik od 27 januara 1929 godine sa nekim izmenama i dopunama od 9 oktobra 1931 godine, ali koje ovde ne dolaze u pitanje, dok su o Državnom sudu za zaštitu države bila dva zakona: prvi od 31 decembra 1929 godine i drugi, naime koji sada važi, od 24 oktobra 1930 godine. Napokon Zakon o poslovnom redu u Narodnoj skupštini jeste od 26 novembra 1931 godine sa izmenama i dopunama od 26 februara 1932 godine i Zakon o poslovnom redu u Senatu od 3 decembra 1931 godine.

Ovo je potrebno bilo navesti zato, jer ćete kasnije čuti da se kazneno, krivično veće Suda za zaštitu države poziva baš na to i obrazlaže svoj zaključak time, — naime da je on nadležan, jer da nije donesen, noviji zakon, koji bi derogirao ustanovu zakona Suda za zaštitu države o toj nadležnosti, što ćete vidjeti međutim da ne stoji.

Citirani pasusi, da se vratim na njih, i na koje se optužnica poziva, glase:

Član 1 tač. 7 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, zbog koje su optuženi naši drugovi, glasi: »Kao zločinstvo u smislu Kaznenog zakona smatraće se priprema, pokušaj ili izvršenje ubistva ma koga organa vlasti.« To bi vredelo za Arnautovića. § 34 odoe I Kaznenog zakona, na koji se poziva optužnica zbog krivnje ostalih naših drugova, glasi: »Ko drugoga umišljeno navede ili potstrekne da učini krivično delo, kazniće se kao da ga je sam učinio.« Član 2 tač. 1 odnosno odeljak 1 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, glasi: »Ko učini ma koje od krivičnih dela izloženih u čl. 1 ovog zakona, — dakle i ono pod tač. 7, — kazniće se smrću ili robijom do 20 godina. Predmeti krivičnih dela konfiskovaće se.« Napokon § 17 Zakona o državnom sudu za zaštitu države kaže: »Za dela iz čl. 1 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi može se suditi i na kaznu večite robije.«

Sve ovo, gospodo, donosim prema izveštajima »Politike« sa pretrisa, jer mi se čini da je njen izveštaj bio najiscrpniji i najpouzdaniji. — Odmah na početku pretrisa pred Državnim sudom za zaštitu države, stavila je odbrana prigovor da je Državni sud za zaštitu države nenadležan da sudi narodnim poslanicima, već da su nadležni redovni sudovi, temeljeći taj prigovor na Ustavu od 3 septembra 1931 i pozivajući se na § 33 Zakona o državnom sudu za zaštitu države. Nakon izjave državnog tužioca, koji se protivio da se taj prigovor odbrane uvaži, pozivajući se na članove 75, 100 i 118 Ustava te § 13 i 32 Zakona o državnom sudu za zaštitu države, donelo je krivično veće zaključak, da se prigovor odbrane odbija, obrazlažući to ovako: »Odbacuje se prigovor odbrane o nenadležnosti ovog suda, jer se ovaj sud u smislu § 13 Zakona o državnom sudu za zaštitu države smatra nadležnim da raspravlja ovaj krivični predmet, i ako su svi optuženi narodni poslanici. Odbrana je istakla taj prigovor, pozivajući se na čl. 74 i 75 Ustava i smatra da narodni poslanici mogu da odgovaraju samo pred redovnim sudovima, među koje se ne može smatrati ovaj sud. Ali, mora se naglasiti, da je Zakon o državnom sudu za zaštitu države datiran 20 oktobra 1930 godine, dok je Ustav od 3 septembra 1931 godine. Da je pak Ustav u gore citiranim članovima izmenio nadležnost ovog suda, to ne stoji, jer Ustav u svojim prelaznim naređenjima i to u čl. 118 naređuje, da svi postojeći zakoni, osim Zakona o Kraljevskoj vlasti i vrhovnoj državnoj upravi ostaju na snazi dok se redovnim putem ne izmene ili ukinu, a osim toga Ustav u odeljku IX o sudskoj vlasti izričito naređuje u svom čl. 100, da se sudovi i sudska nadležnost mogu ustanoviti samo zakonom a ne Ustavom.

Pošto do danas jedan takav zakon o izmeni nadležnosti ovoga suda nije donesen, to je i za narodne poslanike nadležan ovaj sud za dela pomenuta u § 13 Zakona o državnom sudu za zaštitu države. U ostalom ne stoji — to još uvijek govori krivično veće — da je racio § 33 Zakona o državnom sudu za zaštitu države, da bi državni tužilac mogao da ustupi predmet redovnome sudu, jer je § 33 Zakona o zaštiti države ranijeg datuma od samoga Ustava pa prema tome nije mogao to ni predvideti. U slučaju kad Državni sud za zaštitu države ne bi bio nadležan za jedno ovako krivično delo, dosledno tome ne bi bio nadležan ni sam državni tužilac pri državnom sudu da on tu svoju nadležnost može da ustupi redovnom sudu. Redovni pak

sud, i kad bi mu ustupio državni tužilac predmet, ne bi smeo da postupa po tome predmetu, jer nije nadležan za dela iz javne bezbednosti. Kad bi stanovište odbrane bilo opravdano, onda bi racio legis bio da narodni poslanici ne bi mogli odgovarati pred ovim sudom kao i svi ostali građani. Iz tih razloga sud je odbio prigovor o nenadležnosti.

Kako se, gospodo narodni poslanici, vidi iz ovoga obrazloženja, najjači i jedino pravno relevantan argumenat u rešenju veća Državnog suda za zaštitu države, koji odbija prigovor o svojoj nenadležnosti, bio bi taj, što Ustav kao kasniji zakon od Zakona o zaštiti države ostavlja na snazi taj raniji zakon, t. j. Zakon o zaštiti države, koji u § 13 određuje nadležnost toga suda za dela iz člana 1 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi.

Ostali argumenti, gospodo narodni poslanici, kao na pr. da kad državni tužilac pri Državnom sudu za zaštitu države ne bi bio nadležan, da ne bi mogao ni ustupiti svoju nadležnost redovnome sudu i slični sitni razlozi neće nas toliko zanimati, jer nisu ni u koliko pravno relevantni. Razume se npr. da Državni sud za zaštitu države ne bi mogao ustupiti svoju nadležnost, kad ni sam nije nadležan, ali može ustupiti predmet koji mu je došao. Ovaj argumenat, gospodo, što sam ga naveo kao najjači i jedino pravno relevantan, naime da je Ustav kao kasniji ostavio na snazi raniji Zakon o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, izgleda na prvi mah doista uverljiv, pa ja verujem da je taj razlog momentano delovao i na branitelje, da nisu to pitanje dalje potrzali. Medutim ja kažem, da na prvi mah to tako izgleda, jer ako se stvar analizira, kao što mi pravnici to moramo da činimo, onda se analizom dolazi do drugih rezultata. Apstrahujući od toga što § 13 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi govori samo o teritorijalnoj nadležnosti; apstrahujući da osobna nadležnost nije jasna ni iz § 15 kao što je jasno izložena u § 3 krivičnog zakona, ja uz sve to priznajem da se § 13 odnosi doista na sve građane. Zašto? Jednostavno zato, jer u vreme postanka zakona Suda za zaštitu države, a to je u vremenu 24-X-1930 godine, nije uopšte bilo Narodnog predstavništva: ni narodnih poslanika ni senatora, pa je zato, gospodo, razumljivo da nije trebalo nikakvog razlikovanja između njih i ostalih građana. Niti je trebalo izuzimati njegovu kompetenciju paragrafom 13 Zakona o zaštiti države. Ali, posle kojih 11 meseci kasnije, a to je 3 septembra 1931 godine, dolazi Ustav, koji već ima ustanovu o Narodnom predstavništvu, i odmah narodne predstavnike luči od ostalih građana. Ono, Narodno predstavništvo, vrši sa Kraljem zakonodavnu vlast — član 26 Ustava; za oglašenje rata potreban je prethodan pristanak Narodnog predstavništva; ako zemlja bude napadnuta ima se odmah sazvati Narodno predstavništvo — član 31 Ustava i t. d. i t. d. A zašto? Radi slobodnijeg vršenja svoga poziva, »ni po babu ni po stričevima već po pravdi Boga istinoga«, t. j. po svojoj savesti, daju se članovima Narodnog predstavništva odmah u Ustavu stanovita preimućstva, koja ostali građani nemaju: po članu 74 Ustava za neke svoje radnje, kao što smo videli, narodni poslanici uopšte ne odgovaraju; za neke su odgovorni samo svojim ustanovama: Narodni poslanici samo Narodnoj skupštini, a senatori Senatu, a za neke, i svojim ustanovama i sudovima. Ali kojim sudovima? Ovde je izričito upotrebljen plural; izričito se kaže: »sudovima«, a ne sudu, i da ne bude nikakve dalje dvojbe kazato je: »redovnim sudovima«.

Gospodo, time je, kasnijim zakonom od Zakona o državnom sudu za zaštitu države i k tomu najvažnijim zakonom — Ustavom, određeno da članovi Narodnog pretstavništva, u koliko su odgovorni, odgovaraju pred redovnim sudovima pa je tako glede njih u pogledu nadležnosti derogiran propis § 13 Zakona o državnom sudu za zaštitu države. Ali, gospodo, pitaćete: šta je onda sa članom 118 Ustava, po kome Zakon o državnom sudu za zaštitu države doista ostaje i nadalje na snazi, kako to naglašuje krivično veće u rečenom svom zaključku?

Gospodo, pre svega taj član 118 dolazi nakon što je § 13 Zakona o državnom sudu za zaštitu države derogiran članom 74 Ustava. Šta može, dakle, ostati na snazi od Zakona o državnom sudu za zaštitu države? Ono, što nije derogirano. Inače, bila bi antinomija u samom zakonu, antinomija, nesuglasje i protuslovje između čl. 74 i 118 Ustava. Po mom mišljenju te antinomije nema. No sve i da se pripusti da postoji antinomija između ta dva člana, valjalo bi je juridički riješiti. A pošto su, kako se iz gornjega vidi, članovi Narodnog pretstavništva privilegirani prema ostalim građanima, onda bi se ta antinomija mogla riješiti samo tako, da bi glede članova Narodnog pretstavništva vredio propis čl. 74, a ne čl. 118 Ustava. Dakle, stvar juridički opet izlazi na isto.

Medutim, gospodo, mi ćemo videti odmah da za našu tezu nije potrebno da se, da tako kažem, mudimo sa Ustavom, čak i kad bi se pripustila antinomija. Ostaje medutim još jedan član, i to čl. 100 Ustava, na koji se krivično veće poziva, i po kome se sudovi i sudska nadležnost mogu ustanoviti zakonom. Ostaje nam kao juristima da riješimo i to pitanje. Prije svega, gospodo, ovo ustanovljenje sudova i sudskih nadležnosti važi pro futuro, dakle iz donošenja Ustava, i razumije se, kada to ne bi bilo već riješeno u čl. 74 Ustava, doista bi bio potreban jedan poseban zakon da oduzme nadležnost Suda o zaštiti države iz § 13 glede članova Narodnog pretstavništva i da ih preda redovnim sudovima. I, kao što smo videli, sudske veće u svom obrazloženju upire se na to, da takvog jednog posebnog zakona nema, naime posebnog zakona posle Ustava i van Ustava, — koji bi oduzeo nadležnost Državnog suda za zaštitu države iz citiranog § 13, u koliko se tiče Narodnog pretstavništva, odnosno ovde narodnih poslanika. Državni sud za zaštitu države traži u svom zaključku jedan takav poseban zakon, koji bi bio donet izvan Ustava i nakon Ustava, ali ga ne nalazi, i pošto, naravski, nema toga zakona, pošto takav zakon, kažem, nije donet, zato vredni i za narodne poslanike nadležnost iz § 13 Zakona o državnom sudu za zaštitu države, a to je ovaj, a ne redovni sud. Ali, gospodo poslanici, tu dolazimo na onu tačku na kojoj se je krivično veće Državnog suda za zaštitu države, koje je sudilo našim drugovima, prebacilo. Prebacilo se, gospodo, jer postoji ne jedan, nego dva zakona kasnijeg datuma, dva posebna zakona, kad to već ne bi bio učinio Ustav, oduzimaju nadležnost glede članova Narodnog pretstavništva Državnom sudu za zaštitu države za dela iz § 13, i glede članova Narodnog pretstavništva ustanovljavaju nadležnost redovnih sudova baš tako kao što je i Ustav kazao u svom članu 74. To su, gospodo narodni poslanici, Zakon o poslovnom redu u Narodnoj skupštini od 26 novembra 1931 godine sa izmenama i dopunama od 26 februara 1932 godine i to za Skupštinu, a za Senat Zakon o poslovnom redu u Senatu

od 3 decembra 1931 godine, od kojih svaki statuiraju za svoje članove nadležnost. Ja ću, zato što se ovde radi o narodnim poslanicima i zato što je Zakon o poslovnom redu u Senatu posve identičan sa propisima Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, citirati samo ono što kaže Zakon o poslovnom redu u Narodnoj skupštini. A § 110 toga Zakona kaže ovo: „Narodni poslanik ne odgovara za glas koji je dao kao član Narodne skupštine. Za sve izjave i postupke pri vršenju mandata, bilo u sednicama Narodne skupštine bilo u odborima, bilo u osobitom izaslanstvu ili u osobitoj dužnosti po odredbi Skupštine, narodni poslanici odgovaraju Narodnoj skupštini. Za one izjave i postupke koje sadrže krivično delo, narodni poslanik odgovara i pred redovnim sudovima ako Narodna skupština dade za to odobrenje. No za uvrede, klevete ili zločine narodni poslanik odgovara pred redovnim sudovima i bez prethodnog odobrenja Narodne skupštine. (Član 74 Ustava)“.

Nas, gospodo narodni poslanici, interesuje ovo naglašavanje pred „redovnim sudovima“. Podvlačim, da se u tome § 110 našega Poslovnika, koji svi vi imate, dva puta rabi izraz „redovni sudovi“. Podvlačim i to, da ni samo krivično veće Državnog suda za zaštitu države u onom svom zaključku nije tvrdilo da je Sud za zaštitu države redovan sud. Ja mislim, prema svemu ovome, da je izlišno baviti se i dalje tim pitanjem, kao što su to činili neki predgovornici. Nalazim, naročito da je to izlišno nakon onog izvrsnog citiranja našeg druga g. Vasilija Jovanovića, koji je, naime, citirao § 11 Zakona o državnom sudu za zaštitu države, utvrđujući da i sam ovaj paragraf smatra Sud za zaštitu države vanrednim sudom. Zatim, kao što sam već kazao, ni profesor g. Kostić u svome komentaru Ustava od 1931 godine to ne spominje. Ovde je, gospodo, glavno i odlučno to: postojala je nadležnost Državnog suda za zaštitu države za sve građane sve do donošenja Ustava od 3 septembra 1931 godine kada su narodni poslanici i senatori izuzeti ispod nadležnosti toga suda — gde imaju da odgovaraju — samo pred redovnim sudovima. A kad bi se i pripustilo kao valjano mišljenje krivičnog veća Državnog suda za zaštitu države, da Ustav, i ako je kasniji zakon, s obzirom na svoj član 118, nije tu nadležnost Državnog suda za zaštitu države derogirao, onda ju je bezuslovno derogirao još kasniji Zakon o poslovnom redu u Narodnoj skupštini i Zakon o poslovnom redu u Senatu! To je ono što je važno i odlučno.

Kako sam ja stavio sebi u dužnost, da ovo pitanje samo juridički obradim, ne upuštam se ni u pitanje, zašto ova dva kasnija zakona krivično veće, odnosno Sud za zaštitu države nije kod donošenja svoga zaključka o svojoj nadležnosti, o kojoj mora voditi računa već ureda radi, nije uzeo u obzir. Ali sam siguran, da ih je veće bilo uzelo u obzir, da bi došlo do drugog zaključka nego što je došlo, t.j. da je Državni sud za zaštitu države nenadležan da sudi narodnim poslanicima i da bi stvar bila upućena redovnom sudu na postupak.

Praktična svrha, gospodo narodni poslanici, ovoga razlaganja, — ako se moja izlaganja uzmu kao tačna a ja u to ne sumnjam —: neka se stvar reparira, a reparirati se može sve dotle dok je živa na ramenu glava. U toliko je ovo izlaganje i aktuelno. Postfestum imalo bi samo značenje pro futuro, a ni to, gospodo narodni poslanici i drugovi, ne bi bilo za

odmet, jer sličan udes može svakoga od nas da stig-
ne. Hodie mihi, cras tibi. — Danas meni, sutra tebi!
Zato mi ovaj nemili precedens u sudenju ne smemo
ostaviti doista precedensom. Ja time završavam. (Živo
odobravanje na levlci).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo, pošto je vre-
me podmaklo, ovu ćemo sednicu sad prekinuti s tim
da je nastavimo po podne u 17 časova.

Sednica je prekinuta u 14,10 časova.

(Nastavak sednice u 17.30)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni po-
slanici, nastavljamo sednicu. Reč ima narodni posla-
nik g. Mita Dimitrijević.

Mita Dimitrijević: Gospodo narodni poslanici,
ja ću sav svoj govor skoncentrisati na tešku i zlu
sudbinu trojice naših drugova, koji presudom Držav-
nog suda leže u mitrovičkom zatvoru na robiji. Oni
leže na robiji ne kao politički krivci nego kao pravi
zločinci, i zajedno sa najkrućim zločincima. Nedavno,
gospodo, imao sam s njima bolan susret u samom
zatvoru. Susret je bio bolan i tužan, utisak mučan i
težak; teško i mučno bilo mi je na srcu slušati starog
veleškog vojvodu Vasilija Trbića kako se žali na
svoju sudbinu. Vidi se u starosti, u poslednjim svojim
godinama, a ko zna, možda, i u poslednjim svojim
mesecima sa obolelim i slabim srcem, u surom gunju,
sa robijaškom kapom na glavi. Vidi se na robiji je-
dan veliki junak, jedan veliki borac, jedan čovek
koji je stvarao ovu zemlju i bio neustrašiv da se
samo sa nekoliko četnika bori sa celom turskom ca-
revinom. Njegovo je srce slabo, njegovo srce ima
tešku manu, on je sa tako oslabelim srcem ležao ovde
u zatvoru, i njegovo slabo srce može ovu varvarsku
javnost naedanput izvestiti iznenadnom smrću. Ka-
kav će to biti tek grozan i težak izveštaj za ceo naš
narod, ako ostane na robiji stari veleški vojvoda!
Možda ga u toku ovo nekoliko meseci možemo vrlo
lako mrtva izneti kao robijaša iz tamnice na groblje.
Kako strašno dejstvo od svega toga na sve naše pa-
triole, kako strašno dejstvo od svega toga na sva
naša mlada pokolenia u kojima treba da razvijemo
veliku ljubav za velike žrtve Otadžbine. Komunisti,
politički krivci koji su u mitrovičkom zatvoru malo
dalje u zasebnoj kući, kad vide na ono sat-dva šetnje
našeg nesrećnog vojvodu veleškog Vasilija Trbića,
oni odozgo sa triumfom kao defetiste, kao ljudi koji
su protiv ove države, dovikuju Vasiliju Trbiću: Eto,
dokle te je doveo tvoj rad za Otadžbinu, eto, dokle
te je dovela blagodarnost tvoje zemlje za koju si se
borio i stradao. (Pljeskanje i odobravanje na levlci).

Oni mu dovikuju strašne reči, reči koje ja u ovom
Domu ne smem kazati. (Povici: kažite!) Ne smem ka-
zati iz velikog pijeteta prema našem velikom Kralju
Mučeniku koji mu je dao Karadordevu Zvezdu. Oni
mu dovikuju: eto, dokle te je doveo tvoj Kralj! (Po-
vici: To je skandal).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice,
molim vas da ime Blaženopočivšeg Velikog Kralja ne
unosite ni citirajući.

Mita Dimitrijević (nastavlja): Blagodarim na
opomeni g. Ćiriću, koji je pokazao ove godine veoma
mudru uzdržljivost pri vođenju poslova. (Povici: Tako
je! Živeo Ćirić!) Ali, gospodo, nije mi lako ćutati jer
sam potresen onim što mi je pričao naš veliki voj-
voda. On je čuo ta dovikivanja i bile su mu pune oči

suza. A nije mogao da im odgovori jer je robijaš.
Evo dokle ga je dovela ljubav prema ovoj Otadžbini.
Vasilije Trbić sluša to dovikivanje, oseća nažalost tu
stvarnost. Ćuti sa suznim očima, on junak, borac,
vojvoda, čestit čovek, koji nikome među nama nije
učinio nikakvo zlo a nikako nije ni pomišljao ni neko
zlo Pretsedniku Vlade. On je u zatvoru govorio:
Mito, nikada se nisam ja mučki oružjem obračuna-
vao, nikada u duši nisam imao ni ideje ni ma šta bilo
da učinim da se ubije Pretsednik Vlade. Nikada, ni-
kada se nisam tu služio tudim oružjem nego samo
svojim. Razgovor sa veleškim vojvodom toliko me je
dirnuo da sam ja, gospodo, osetio svoju dužnost,
dužnost svoje savesti da sednem i napišem pismo,
lično pismo g. dr. Milanu Stojadinoviću, ali ne kao
Pretsedniku Vlade, niti sam mu pisao u svojstvu po-
slanika, nego sam mu pisao kao čovek čoveku. Upu-
tio sam mu pismo kao čovek čoveku ističući jednu
misao, da u slučaju da se zagovori sa ma koje strane
o amnestiji ovog divnog našeg junaka, da u tom slu-
čaju njegova reč može mnogo doprineti, ili da njegovó
ćutanje može mnogo doprineti. Ja se radujem što je
ovo pismo pisano od čoveka čoveku našlo odziva
prema onome što je meni rečeno. I ja smatram, da
sam ispunio svoju dužnost jednim delom, a sada evo
hoću da ispunim svoju dužnost drugim delom prema
vama, prema svima našim drugovima ovde. Vi koji
ste iz Južne Srbije, moji drugovi poslanici, vi se vrlo
dobro sećate, kako ubistveno dejstvo čini na naše
mase danas da je veleški vojvoda osuđen na robiju.
Vi znate, koliko može biti u jedan ili dva procenta
onoga još nesazrelog u našoj državnoj ideji stanov-
ništva, koliko ta misao izaziva, može biti, i jednu
zlobnu radost.

Kad sam došao maločas ovde sreo sam na putu
jednog člana naše „Narodne odbrane“. To je čovek
koji je izgubio desnu ruku u ratu, koji nosi Kara-
dordevu Zvezdu i, u crnim slovima NO — Narodna
odbrana. On mi reče: „Mito ja nemam mogućnosti,
da doviknem drugi glas Narodnoj skupštini. Ja te
molim u ime Narodne odbrane, da i sa naše strane
uložiš ne protest, jer iza protesta bile bi potrebne ne
reči nego čitav miting, nego da uložiš jednu molbu
pokornu, što ne dolikuje mnogo junacima, ali u oča-
janju i bolu, naši drugovi evo i pokoriće se i molbi,
neka se ne dopusti da Veleški Vojvoda iznenadno, sa
slabim srcem umre u zatvoru. Doviknite to svima svo-
jim drugovima, stvorite raspoloženje kod njih, stvo-
rite kod njih misao, da iz njihove sredine potekne
ideja o potrebi amnestije“.

Vasilije Trbić govorio mi je u zatvoru: „Ne bi
mi žao bilo, da sam umro u turskom zatvoru, da sam
poginuo od turskog kuršuma. Umro bih sa verom da
ginem za Otadžbinu, za slobodu, za Srbiju, za bolju
budućnost. Na ove reči dužnost je naša — ne, može
biti, ovde, ne tražim javni glas, ne tražim da to pro-
govorite, nego to neka u vašoj duši progovori da je
greh, da Vasilije Trbić umire tamo u onome zatvoru,
on, koji nije umro u junačkoj borbi, koji nije bio
pogođen kuršumom od Turske i od bugarskih četni-
ka, neka ne umre u zatvoru naš veliki i viteški voj-
voda Vasilije Trbić. (Pljeskanje na levlci.)

Trbić mi dalje reče: „Ako umrem u ovome za-
tvoru, umreću sa gorčinom u srcu“. Ne daj Bože, da
umre u zatvoru stari veleški vojvoda Vasilije Trbić!
Ne daj Bože da umre, jer umre li, smrt njegova biće
prokletstvo, prokletstvo na sve koji su mu, poslavši

ga na robiju, spremili strašan epilog njegovog junačkog i patriotskog života.

Jedan invalid iz narodne odbrane reče mi: „Slobodno kaži, svi to mislimo ovamo, da šiljanje Vasilija Trbića na robiju drugi je zločin. Jedan je zločin koji se sam sobom dokazuje a to je nacionalni zločin, nacionalni i veliki zločin. (Pljeskanje na levici.) Taj zločin zaista je nacionalni zločin i ne treba da ga dokazujemo. Jer, gospodo moja, jedan vojvoda je bio Jovan Babunski, drugi je bio vojvoda Vuk a jedini je ostao Vasilije Trbić da kao treći, mučenički unižen, ubijen umre na robiji. Ne dajmo to drugovi! Samilost je velika crta kod najviše inteligencije; samilost je opšta crta kod svih, kod malih i kod velikih. Dajmo umesto političkog proganjanja sasvim jednu novu misao svima nama, jedan zadatak svima nama, da u nama progovori naša savest, a uz našu savest i naša samilost prema nesrećnim našim drugovima.

Gospodo, kad bi svaki od vas i najkraće vreme proveo u razgovoru sa trojicom naših osuđenih drugova odneli bi svi vi isti osećaj bola u svome srcu, i glas savesti u duši i svi bi otišli, na rastanku sa njima, s istim mislima i sa istim zaključkom sa kojim sam i ja otišao od njih. Kada bi pojedinačno svaki od vas jedan po jedan pohodio u zatvoru naše nesrećne drugove, lakše bi mi bilo da prenesem na sve vas ne samo onaj bolni osećaj, koji sam na rastanku od njih odneo, nego da prenesem i svu svoju savest na vas, da bi mogli da donesete iznad svega jedno rešenje, da bi mogli da donesete rešenje naše savesti. Prema tome, gospodo, nemojte misliti da ja ovde ovim govorom imam kakav drugi cilj; ja imam jedini cilj da dejstvujem na vašu dušu, na vašu savest.

A sada drugi mi je cilj da prikažem i pravnu stranu svega toga i da upozorim na jedno načelo, na jednu teoriju koja je i u pravu poznata, da krivična odgovornost ima svagda i svugde svoje granice; da je pravda tačno odmerila granice dokle ide odgovornost čoveka koji je po zloj sudbini bačen kao žrtva naše neodgovornosti.

Gospodo, ja neću govoriti iz svoje glave. Uzeću ono što je rekao državni tužilac. Na državnom sudu državni tužilac kazao je ovo: „Moja je, gospodo, teza pravno postavljena. Ova psihoza je uopšte bila stvorena od svih nas, stvorena je od nekoga više od nekoga manje pa i od same Vlade. I budući da za nju pada odgovornost na sve nas, i na Vladu, samim tim odgovornost postaje i kolektivna“. Državni tužilac u državnom sudu kazao je dalje i ovo: „U Narodnoj skupštini nastala je teška atmosfera koja je doprinela u mnogome da se događaji razvijaju onako kako su se razvijali 6 marta. Preko mesec dana i ranije svakodnevno nagomilavali su se oblaci nad našom Skupštinom. Vazduh je bio zažaren. Teška atmosfera koja se razvijala u Parlamentu, po kulorima, po javnim lokalima i u gradu i izvan grada, u zemlji, nagoveštavala je strašne dane za naš parlamentarizam, nagoveštavala je najstrašniju vest: Biće krvi. I onoga časa kada su palice, lopatice i čegrtaljke prestale da rade revolver je odjeknuo“. „Šta vidimo u ovom procesu. Vidimo politiku kao jedan konglomerat sveopšte strasti i mržnje koja se ispoljila u svima pravcima“.

Gospodo, ja sam naveo mišljenje Državnog suda na osnovu koga bazira docnija presuda. Tako je Državni sud okarakterisao psihozu koja je jednovremeno obuhvatala celu Skupštinu. Optužnica tvrdi da je postojala opšta psihoza u svima pravcima i

kod svih. Politika je postala konglomerat strasti i mržnje u svima pravcima. Mesto politike imali smo opštu psihozu koja je obuhvatala sve narodne poslanike. Pravno se može reći da je psihoza stanje izvesne duševne poremećenosti kod svih. Tumačeći psihozu, državni tužilac se nije osvrnuo samo na optužene drugove ili na grupu iz opozicije nego na opštu psihozu, a međutim bacio je optužbu na naše drugove. Posle ovakve konstatacije može biti jedan ovakav zaključak i ja ga donosim, čisto pravno postavljen. Presuda je nepravilna, jer su krivi i svi drugi za stvaranje psihoze i odgovornost je kolektivna. U koliko su podstrekači jači u toliko su više i svi drugi krivi, jedni više a drugi manje. Ali taj uzročni lanac postoji od početka do kraja, od Vlade do Narodne skupštine. To moramo priznati i zato odgovornost pada na sve. U toliko je presuda nepravilna, jer je bacila svu odgovornost na tri naša osuđena druga. Pa kako smo mi istovremeno i zakonodavci i krivci i sukripci, to ne smemo dopustiti da očigledno nepravedna presuda i dalje ostane.

Postoji samo jedna alternativa: ili održati ovu presudu, i ako je održimo možemo je održati samo s time, da neko i svima nama sudi, i nama i Vladi... (Pljeskanje na levici)... ili da posledice ove presude budu otklonjene, pošto je bila u pitanju psihoza koja je posledica nesrećnih političkih događaja. Ti nesrećni politički događaji nisu se događali samo u 1935 godini, no se oni gomilaju odavno, i to su momenti jedne političke neodređenosti. I, gospodo, kad bi mi hteli da to kažemo, kako je došlo do svega toga, mi bismo mogli na jedan jasan i vidan način da demonstriramo ovde, kako je ta psihoza postala. Ali ona je postojala, i kad sam ja juče zapitao našeg Predsednika g. Čirića: „Mislite li Vi da ja zađem u rasčlanjavanje kako je došlo do te psihoze, da se i Vi napadnete i da se traži parlamentarna anketa za stvari koje ne postoje“, on je rekao: „Nemojte zadirati u stare rane“. I neću, ali, ja hoću da utvrdim to, da odgovornost postoji od početka do kraja. Ne mislim, gospodo, nikakvu inkriminaciju da iznosim, jer ja to ne navodim radi toga, da utvrdim pravnu postavku ove teze. Postoje dve alternative: ili održati presudu pa da i nama neko sudi, ili da posledice presude budu uklonjene. Pa kako je ona prva alternativa nemoguća i neizvodljiva, da neko nama sudi i nas osudi za stvaranje psihoze, to ostaje druga alternativa, što je moguća i što je oportuna, i što je duševna i što je izvodljiva, a to je uništenje posledica presude, što je izvodljivo amnestijom za sva naša tri druga nepravedno osuđena.

Kad bi naši osuđeni drugovi mogli dobiti reviziju procesa, možda bi to bio put kojim bi se stvar popravila. Ali, to je zakonski neizvodljivo, budući da je presuda Suda za zaštitu države definitivna. Stoga ostaje jedino druga solucija kao zakonski moguća i izvodljiva. Ako smo našli, zbog učešća svih nas u stvaranju psihoze, da je presuda nepravilna, onda tu nepravilnost treba otkloniti, ponavljam, gospodo, otkloniti samo amnestijom. Ako sam ja ma u koga od vas — a ja verujem da u svima vama ima duše i duševnosti — proizveo makar i malo jedan osećaj savesti, ja računam, da bi taj osećaj bio jedna moralna potpora, da se našim drugovima u zatvoru podigne nada, da će sa ovoga mesta ova manifestovana savest naći dostojan odziv, sigurno dostojan odziv i tamo, gde se sva naša nadanja utiču, tamo gde se

može i na odlučan put naići u pitanju amnestije. (Pljeskanje na levljici.)

Ja ću vam, gospodo, dati nekoliko primera iz pravosuđa u drugim zemljama. Nedavno je bio jedan veliki proces u Nju-Jorku, gde je bilo pitanje isto tako psihoze, i sudije su se našle u nemogućnosti kako da presude. Bila su na klupi četiri optužena i čekali da budu osuđeni. Nisu mogli biti osuđeni, jer je sud nerešenu stvar predao Beloj kući da ona to sudi. Imamo primer u istoriji drugog jednog naroda. Vi vrlo dobro znate ko je i šta je Žozef Kajo. To je danas najmudriji čovek. Ako biste zapitali Pretsednika Vlade ko je u finansijskim naukama najpečeniji, vi ćete od njega čuti ono što sam i ja čuo: Da je Žozef Kajo jedan od najumnijih finansijera. Žozef Kajo bio je za vreme rata osuđen. Osuđen je bio za svoje mišljenje. Ali, nije prošlo dugo vremena, i Žozef Kajo, kao i Malvi, oslobođeni su. Imamo još jedan klasičan primer. Poslanik Marti, koji je bio rezervni oficir za vreme boljševičke revolucije, našao se na francuskoj floti u Crnom Moru. Psihoza je tada bila takva, da se ceo svet koji se osećao socijalistički, pridružio komunistima. I Marti je pobunio svu momčad na tom brodovlju i bio je osuđen. Kad se zaključio mir, Marti-a su izabrali u 14 srezova, i on je odmah pomilovan tim samim, ma da je bio vrlo teškom kaznom osuđen. Gospodo, ne treba da vam navodim druge primere. Pomenuću vam samo primer sa jednim našim vojvodom, a to je Jovan Dolgač. On je vojvoda Porečki. On je bio osuđen zbog jednog dela izvršenog nad jednim Turčinom, dela umorstva. Upravo odbranio se, jer se u njega pobunila srpska krv i on je učinio nešto što su Turci već pet vekova činili. I naš ga je sud osudio. Ali nije prošlo dugo, a naš Kralj, vojnik i ratnik, naš Blaženopočivši Kralj Ujedinitelj... (Opšti povici: Slava Mu!)... saznajući za ovo, odmah ga je pomilovao.

Gospodo, ja sam već iscrpeo svoju tezu što se tiče ovih naših drugova. Ja bih bio najsrećniji, a možda bi i pravda naša bila zadovoljena, da se odavde, iz ovih klupa i iz vaših srca, podigne jedan talas samilosti i taj talas samilosti da utvrdi jednu ideju, a ta je da oni zaista zaslužuju da budu amnestirani.

Gospodo, ne mogu propustiti i ako sam dao sebi reč da neću da zalazim ni u kakav politički govor da ne kažem još nekoliko reči. Računam da će biti za to vremena u budžetskoj debati. Ali, posle jutrošnjeg govora jednoga od predgovornika, ja moram da uzmem reč, jer to nije pitanje jedne strane, to nije pitanje levice ili desnice, opozicije ili druge strane, nego je to naše opšte pitanje. Gospodo, bila je velika potreba i težnja za normalizacijom naše zemlje. Početak normalizacije naše zemlje u svom začetku imao je i pored onih ljudi, pored kojih stojimo mi, i radikalni odbor. Normalizacija zemlje potrebna je, jer je u začetku ona bila kao osnovna ideja. Gospodo, mi moramo da opredeljujemo svoja mišljenja tako da se time ništa ne prejudiciraju događaji u toku. Mi ne smemo reći, na primer: Ovo nikad neće biti. Mi ne smemo ni o Mačeku reći, da s njime ne može biti govora. Ne smemo o njemu govoriti sa jednom ironijom, onako kako ne dolikuje da se govori o jednom eminentnom političaru u našoj zemlji. Gospodo, ja imam jedan osećaj, da se ne bojim, da neki put budem i sam. Ja sam u jedno vreme i bio sam, i isticao svoje mišljenje

pa to mišljenje nije bilo samo moje nego i drugih ali ga oni nisu iskazivali. To je bilo pitanje o sporazumu sa Hrvatima za vreme Stjepana Radića. To je moje mišljenje preovladalo. Gospodo, mi neprestano tvrdimo da ne postoji hrvatsko pitanje. Postoje, gospodo, Hrvati a postoji i hrvatsko pitanje. Knez Namesnik dao je u dva maha određen dokaz primajući g. Mačeka, da zaista postoji hrvatsko pitanje i da ga treba rešiti. Vlada g. Stojadinovića priznala je to isto.

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim Vas, gospodine poslaniče, da Kraljevsko Namesništvo ne uvlači u diskusiju a najmanje da o audijencijama u Kraljevskom Namesništvu dajete svoju eksplikaciju.

Mita Dimitrijević (nastavlja): Sva javnost svetska govori o hrvatskom pitanju. Govori engleska i francuska i sva druga javnost. Svi prijatelji upućuju nam sugestije da pristupimo rešenju hrvatskog pitanja.

U hrvatskom pitanju postoje četiri etape. (Todor Tonić nešto dobacuje). Ama, slušaj, Todore, ne tiče se to tebe! (Todor Tonić: Tiče se to mene! Još kako me se tiče.) Opasnost, gospodo, nije od Hrvata za rascap naše države, opasnost nije od Mačeka za rascap naše države, opasnost je od Konkordata, koji nam stoji tu, na pragu, da ga primimo.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslaniče, molim Vas da se ne udaljavate od teme. Zakonski predlog o Konkordatu leži pred Narodnom skupštinom. Izbor odbora za taj zakonski predlog je već na dnevnom redu, i Narodna skupština imaće prilike o tome da se izjasni, a dotle, gospodine poslaniče, molim Vas da se od ovoga predmeta uzdržite.

Mita Dimitrijević (nastavlja): Ja tvrdim da opasnosti nema ni od Hrvata, ni od dr. Mačeka. Naprotiv, gospodo, vrlo brzo idemo ka jednom smirenju i ne bi niko trebao ni sa koje strane da prejudicira to veliko delo, koje će doneti da Jugoslavija bude stvarno Jugoslavija kad je dušama i srcima stvarno ujedinjena. (Živo odobravanje i pljeskanje).

Jugoslavija i jugoslovenstvo je ideal kome svi težimo. Ali taj ideal stvara se u zajednici svih naših individualnosti. Italija je za to najbolji primer. 30 godina postojali su u Italiji Kalabrija, Napolitanija, Pijemont i Sicilija. Svaka od ovih oblasti za 30 godina čuvala je svoje obeležje. Primer Nemačke je isti. Dugo je trebalo do trećega Rajha. Jugoslavija i jugoslovenstvo to je ideal. Ali Jugoslavija u pravom smislu je od Jadranskog mora do Crnog mora i Jugoslavije će biti kad i Bugarska bude sa nama. Inače mi smo deo Jugoslavije. (Pljeskanje).

Gospodin dr. Maček je za ovu državu. On je dao toliko izjava o tome. Katolička crkva a ne g. dr. Maček prete raspadom. Sa Konkordatom se ukazuje ta mogućnost.

U rešenju našega smirenja sa Hrvatima već su svršene tri etape. Prva etapa za vreme Stjepana Radića, sporazum narodni, ali, krivicom sa druge strane, izgubljeni su rezultati.

Druga etapa u traženju smirenja i rešenja hrvatskoga pitanja jeste zajedničko istupanje srbijanske opozicije sa Hrvatima na petomajskim izborima sa g. dr. Mačekom, kada je dr. Maček bio nosilac zajedničke srpsko-hrvatske opozicione liste.

Dr. Maček je tim samim priznao državu, a sve tri opozicione stranke srpske priznale su postojanje hrvatskog pitanja. Godine 1934 naši neprijatelji s polja, pogodivši smrtno našega Kralja, verovali su

u rasulo. Mrtvo telo Kraljevo oplakano kroz celu Hrvatsku dokaz je da su Hrvati za ovu državu.

Treća etapa, to je priznanje hrvatskog pitanja i od strane Vlade g. dr. Stojadinovića u Skoplju 19 novembra ove godine.

Četvrta etapa, to je konačno rešenje, konsolidacija zemlje. Jugoslavija vredi u toliko u koliko je ujedinjena. Kad se svrši poslednja etapa jugoslovenstvo će se usaditi u duše naroda samo sobom.

Pogrešio je g. Banić što je govorio sa ironijom o g. dr. Mačeku. Dr. Maček je vođa Hrvata. To je rekao sam g. Banić i veli da će pozdraviti kao velikoga državnika onoga, ko Hrvate smiri u ovoj državi sa Srbima, a to smirenje ne može biti bez i mimo g. dr. Mačeka.

Prema tome, politika smirenja u isto vreme je i politika konsolidacije i sadašnjosti i budućnosti, i ko bude tu politiku vodio i to pitanje rešio biće veliki državnik. (Burno pljeskanje i odobravanje).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. dr. Srpkko Vukanović.

Dr. Srpkko Vukanović: Gospodo narodni poslanici, na prvoj sednici Narodne skupštine u ovoj novoj zgradi gospodin Predsednik Narodne skupštine izjavio je, da je slaba akustika ove dvorane, i tada je dao reč, da će se starati da je popravi.

I mi smo zato, gospodo, da se akustika ove dvorane popravi i da u ovim sudbonosnim danima ne bude gluva i nema Narodna skupština, kao što je to bilo do sada, nego da se i izvan zidova, u narodu, nešto čuje od onoga što se u ovome Domu radi, što se govori i šta se zbiva. (Odobravanje na levlci. — Prigovori na desnici).

Evo, gospodo, prilike gospodinu Predsedniku Narodne skupštine da svojim položajem Predsednika Narodne skupštine podejstvuje, da se od one slobodije, koju je uzurpirala „Jereza“ samo za sebe nešto bar glasa dade i Jugoslovenskoj Narodnoj skupštini.

Ako se u narodu ne bi moglo i dalje čuti ono što se ovde radi i o čemu se radi i govori, onda ja smatram, gospodo, kao narodni poslanik, da je za mene korisnije da idem i da govorim u kafani, nego da govorim u Narodnoj skupštini, kada se nigde u javnosti ne može da čuje ono što se u ovoj Narodnoj skupštini raspravlja. (Odobravanje na levlci).

Ali, po mom dubokom uverenju, nije samo nedostatak tehničke akustike ove Narodne skupštine, nego je ovde nedostatak i jedne moralne akustike. Moralne akustike zato, gospodo narodni poslanici, jer, meni se čini, da vi iz vladine većine trpate vatu u uši, kako ne bi do vaših srca i do vaših duša došla istina. Kad to ne bi činili vi ne bi donosili često pogrešne i rdave zaključke, nego bi donosili onakve, kakvi dolikuju da se donose ovde, u ovoj Narodnoj skupštini. Vi se često rukovodite, gospodo narodni poslanici, onim i onakvim zaključcima koji se donesu u vašim klubovima, a ne po onome, što ovde čujete i kako čujete i kako bi trebalo da ih donosite po vašoj savesti. (Graja na desnici i u centru). Ja, gospodo narodni poslanici, hoću da primećim g. Predsedniku Narodne skupštine nešto. On je jutros isto tako izjavio, da će se postarati da se nešto više iznese u štampi o onome, što se u Narodnoj skupštini govori. Ja smatram, da ne treba da se iznese nešto više, nego da se iznese tačno ono, što se u ovoj Narodnoj skupštini govori. Ali g. Predsednik Narodne skupštine zaboravio nam je tom prili-

kom da kaže, ako i pored njegove najbolje volje i pored najbolje volje nas ovde, da onako radimo kako nas g. Predsednik poziva po jednom od članova Poslovnika Narodne skupštine, ako se i pored te najbolje volje ipak ne bude ništa čulo u novinama i ništa se ne bude moglo napisati što se ovde radi, kakve će onda g. Predsednik sankcije primeniti da se udovolji onome, što on, kao Predsednik Narodne skupštine obećava. Bilo je i ranije u tom pravcu obećanja, koja se nisu nikad ispunila.

Danas, gospodo narodni poslanici, raspravljamo o verifikaciji mandata zamenika naših drugova, koji su posle jedne nepravedne, posle jedne poručene presude, od jednog nenadležnog suda, uklonjeni iz naše sredine i bačeni na robiju. Ta presuda ukaljala je naše pravosude i doživela je već opravdanu osudu cele naše poštene javnosti.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine narodni poslanice, molim Vas da ne govorite tako o našem pravosuđu. Presude se ne poručuju. One mogu biti sa Vašeg gledišta nepravedne, mogu biti omaška, ali nikako ne mogu biti takve da ih Vi karakterišete rečima koje ste upotrebili.

Srpkko Vukanović (nastavlja): Gospodine Predsedniče, ja smatram da imam prava da kažem svoje mišljenje o jednoj presudi, koja na koncu ne predstavlja u ovoj državi pravdu, pravda je iznad sudova i, gospodo, sudovi mogu da greše, ali zato je tu pravda da i te greške popravi. Jer čemu onda u našem Ustavu postoji uzvišeno pravo u prerogativima Krune o pomilovanju i amnestiji, već da sudsku i zakonsku nepravdu ukloni.

Pretsednik Stevan Ćirić: U takvom tonu možete govoriti, ali nikako ne da su te presude takve prirode, da one sramote naše pravosude i da se kod nas mogu poručivati presude.

Dr. Srpkko Vukanović (nastavlja): Gospodo, ako vi odobrite tu presudu, onda pored nepravdičnosti te presude ona će ostati sramota i za ceo naš politički život i za ceo viteški narod. Ova presuda, gospodo, ona je uvreda nacionalnoj Jugoslaviji, ona je uvreda vitezovima Karadordeve Zvezde, borcima za oslobođenje i ujedinjenje pod Karadordevićima, jer je tom presudom navukao robijaško odelo našim drugovima i vitezovima, član ove Vlade i to jedan član ove Vlade, koji je neprestano za celog svog političkog delovanja radio da se Jugosloveni ujedine pod Habsburgovcima. I ja, gospodo, dižem protest iz dna duše, što je ova Vlada nas sedam narodnih poslanika za vreme od 15 dana, koliko je proces trajao, stavila na istu onu optuženičku klupu, sa koje odgovaraju oni, koji su rušioći državnog poretka, koji su rušioći monarhije.

Ja protestujem što su najbolji borci za otadžbinu i dinastiju u istom zatvoru, u istoj tamnici u kojoj sede neprijatelji države, poretka i dinastije. (Odobravanje na levlci) Ja, gospodo narodni poslanici, moram još da protestujem i za sve ono nečovečno postupanje prema nama, za sva ona poniženja kroz koja smo prošli. Jer, pre no što smo došli na sud, 5 meseci vršeni su falsifikati, pet meseci iznalazili su se lažni svedoci i ceo policijski aparat izvršio je čitav niz nezakonitih radnji, gospodo, da bi se pribavili lažni svedoci i lažna dokumenta za naše sude-nje. Ja sam dužan, gospodo, narodni poslanici, ovde pred celom Narodnom skupštinom, pred celim narodom da kažem istinu.

Dvadeset dana pre no što je pijani Arnautović šenlučio u Narodnoj skupštini, saznali smo, da postoji jedna crna lista narodnih poslanika. Ta crna lista bila je ona sa koje su poslanici dovodeni na optuženičku klupu. Na toj crnoj listi bili su sve članovi Jugoslovenskog kluba koji su se oduprli, nasilju, koje je Vlada vršila nad ovom Narodnom skupštinom. (Prigovori sa desnice). Niko gospodo, nije pridavao važnost toj listi, niko od nas nije obraćao pažnju na nju, ali je ta lista dobila svoje značenje 6 marta kad su pohapšeni svi koji smo bili na toj listi zapisani.

Mene je gospodo, pucanje Arnautovićevo u Narodnoj skupštini zateklo u Mostaru. Ja sam bio kao delegat svog Kluba na proslavi Osmana Đikića. I kad sam obavješten šta se dešava u Beogradu, seo sam na voz i došao u Beograd. Kad sam stigao u Beograd nastalo je ono obligatno što se desilo svima mojim drugovima narodnim poslanicima, koji su pre toga već bili uhapšeni. Došao je pretres stana. Ujutro rano u 5 časova kad sam otvorio vrata na zvonjenje zvona ušlo je u moj stan 7 ili 8 ljudi, 2 žandarma, tri detektiva, još neki prisutni ljudi, za koje ne znam ko su i šta su. Izvršili su pretres u mome stanu i kazali da se spremim da idem u Upravu grada. Pitao sam zašto da idem u Upravu grada, 5 sati je izjutra. Kažu: „Na saslušanje”. — „Lepo, ja ću doći u 8 sati na saslušanje, ali ostavite me sad na miru”. — „Ne, auto čeka, morate da idete sad na saslušanje u Upravu grada”. I na koncu, šta sam mogao da radim? Da se opirem? Bila je teška situacija. Čitao sam u novinama o atentatu i verujući da imaju nešto i mene da saslušavaju rešio sam da odem bez opiranja. Kad sam stigao u Upravu grada, ja sam odmah video da nisam pozvan na saslušanje, nego da sam uhapšen, jer od momenta kad sam ušao u Upravu grada mene agent nije ostavljao. Ako se to zove saslušanje, onda ja ne znam kako bih nazvao hapšenje. U osam časova, kad su došli činovnici da me saslušaju, na moj protest zašto se hapsim kazali su mi: „Vi vrlo dobro znate zašto ste uhapšeni. Vi, gospodine poslanice, bili ste 5 marta na večeri sa Damjanom Arnautovićem, i to na jednoj zavereničkoj večeri, gde se vukla kocka ko će da ubije Pretsednika Vlade dr. Milana Stojadinovića”. Ja sam im odgovorio da nisam 5 marta bio u Beogradu, dokazao sam da nisam toga dana bio sa Damjanom Arnautovićem, da sam 5 marta bio u Mostaru, dokazao sam da 10 dana pre nego što je bilo to pucanje nisam uopšte bio u Beogradu. I posle takvog saslušanja meni je rekao činovnik Uprave grada: „Pa, gospodine, možda je neka zabuna”. Pa kad je zabuna pustite me kući. Na to je činovnik odgovorio: „Ne mogu da Vas pustim kući, jer moram to da referišem Upravniku varoši, a posle toga referata ja verujem da ćete večeras ići kući”. Došlo je, gospodo, veče ja nisam otišao kući. Sutra ujutru insistirao sam i tražio sam da me predvedu pred činovnika. Nisu hteli da me predvedu pred činovnika. I na koncu posle nekoliko mojih insistiranja predvedu me pred činovnika, koji mi je saopštio sledeće: „Gospodine doktore, ja ne mogu ništa uz moju najbolju volju. Eto vidite, ja sam Vas stavio kao svedoka, ali je došlo naređenje da budete krivac”. Dakle, gospodo, nisam zadržan u zatvoru što je to istraga zahtevala, nego zato, što je naređenje došlo. Posle toga, gospodo, stvar se razvijala kao što se obično radi u policiji. Traženi su i vrbovani lažni svedoci. Policija radi gospodo, sa jednim obrobanim metodom: dva bez duše jedan bez glave. Ali, na moju sreću, nisu

se našla dva bez duše na ulici, da lažno svedoče, jer se na procesu pojavio za mene samo jedan lažan svedok i taj je bio iz Narodne skupštine. (Povici: da čujemo kako se zove!) Neka se sam javi! Dok sam ja, gospodo narodni poslanici, sedeo u zatvoru nedužno maltretiran, gađalo se na moju moralnu ličnost, i moja moralna ličnost bila je kaljana. Ja sam bio opštinski lekar. Kad sam uhapšen, onda je kum Pretsednika Vlade dr. Milana Stojadinovića, dr. Momčilo Janković održao jedan veliki govor u Opštinskóm odboru. Iz toga govora trebalo bi da vam pročitam bar neki pasus. Momčilo Janković ovako kaže o meni: „Dr. Vukanović je bio utvrđen kao član one družine, koja je vršila pripremanje atentata. Ovoga momenta on se nalazi u sudskom zatvoru. Nije potrebno da mi čekamo zakonsku osudu toga čoveka. Pre te osude ima jedna moralna odgovornost koju snosi svaki javni radnik. Ne može da bude moralna ličnost i neokaljan čovek za koga se je našlo da ima osnova da je učestvovao u spremanju jednog ubistva. Nije potrebno da čekamo kraj te osude. Dovoljna je moralna odgovornost, mi ga povlačimo na tu moralnu odgovornost i uklanjamo ga iz svoje sredine!” — Eto, gospodo narodni poslanici, jedan srodnik Pretsednika Vlade, jedan advokat beogradski usudio se, da jednom čoveku, koji ne može da se brani, jednom čoveku koji leži u istražnom zatvoru okalja njegovu moralnu ličnost. I, razume se, da su me otpustili iz opštinske službe. Ali, da bude cinizam što veći, u svoime rešenju o otpuštanju nisu stavili ovo kao pravi razlog moga otpuštanja, nego je motiv sasvim naitvan: po diskrecionom pravu pretsednika. I tu je učinjena svesno jedna malverzacija, gospodo narodni poslanici, jer da je stavljen pravi razlog o mome otpuštanju u rešenju, ja bih se na to rešenje žalio. Međutim, ja sada nemam prava da se žalim na ovo rešenje o otpuštanju, pošto nemam godina službe, koliko to zahteva zakon za penziju.

Gospodo, svaki čovek ima dve ličnosti: Jedna je njegova fizička ličnost, a druga je njegova moralna ličnost. Ja vas pitam, gospodo, kad već zakon dozvoljava, kad neko nasrne na vašu fizičku ličnost, da se branite i dozvoljava nužnu odbranu pa čak i poznaje i ubistvo u nužnoj odbrani, šta je onda ostalo meni da ja radim, kad se moja moralna ličnost kalja na sve strane u ovoj zemlji, a ja sam bio nedužan i ležao u istražnom zatvoru? (Pljeskanje na levici!) Kakvu ja sada satisfakciju treba da tražim i da je sebi pribavim?

I ja hoću da vas opomenem, da sam i ja bio kao i svi moji drugovi uhapšen, bez da sam bio izdat od strane Imunitetnog odbora ili od ove Narodne skupštine. Vi ste, gospodo, čuli mnoge diskusije, pravne diskusije, koje jasno dokazuju, da to ne može biti. Ali, ja vas opominjem i to vas, koji ne znate prava, ni ja ih ne znam, i ja mnoge paragrafe ne umem da procenim onako, kako oni treba da se prosude, ali ja vas upozoravam na ovo. Svaki od vas, narodnih poslanika, ima svoju legitimaciju. U toj legitimaciji jasno stoji: „Bez ovlašćenja Narodne skupštine poslanici se ne mogu za krivice učinjene van vršenja mandata uzimati na odgovor niti lišiti slobode, dokle traje njihov poslanički mandat, osim ako se uhvati na samom delu zločina ili prestupa, ali u tom poslednjem slučaju Narodna skupština se, ako nije na okupu, odmah izveštava”. Gospodo, niti sam bio uhvaćen na delu, niti na mestu zločina, niti sam imao ma kakvog udela u celoj stvari u celom pucanju Damjana Arnautovića. I pored svega toga

mene su uhapsili ni kriva ni dužna jednoga dana, kad im je trebalo i kad su mislili da im je to zgodno (Graja i međusobna objašnjavanja između poslanika sa desnice i levice).

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim Vas, gospodo, za mir! Molim gospodina govornika da produži govor.

Dr. Srpko Vukanović (nastavlja): Gospodo, pitam ja ovu Narodnu skupštinu, pitam vas, pitam celu jugoslovensku javnost, da li je moguće da je mene uhapsio Upravnik grada Beograda, da li je moguće da je jedan činovnik mogao doći na jednu takvu misao, da može hapsiti jednog narodnog poslanika? Ne, gospodo! Mene je uhapsio činovnik po naređenju svoga šefa. Uhapsio me je Upravnik grada Beograda ali me u stvari uhapsio g. Ministar unutrašnjih dela. I taj g. Ministar unutrašnjih dela, koji je izdao takvo naređenje, koji je pogazio najbrutalnije Ustav i zakone, pogazio integritet ličnosti narodnog poslanika, taj Ministar dolazi još u ovu Narodnu skupštinu i vi mu odobravate i pljeskate! Ja se vama čudim, gospodo narodni poslanici, jer ste i vi narodni poslanici, kao što sam i ja narodni poslanik. Zar vi ne osećate, koliko je unižen i pogoden ugled i koliko je ponižena čast narodnih poslanika ovim hapšenjem naših drugova, koji nisu bili ni krivi ni dužni. To je bilo sada za nas, sutra može da valja za vas i ja vas pitam: šta ćete da radite kad vam se desi da vas jure i love sreski načelnici i policija po vašim srezovima?!

Ja sam ustvrdio gospodo narodni poslanici, da je naše hapšenje bilo spremno, utvrdio sam da se čekao jedan mali povod za naše hapšenje i taj je povod došao kao naručen Vladi dr. Milana Stojadinovića.

Ja hoću baš gospodo, i da dokažem koliko je već unapred bilo spremno to naše hapšenje, jednom stvari koja ne izgleda možda krupna, ali koja je vrlo karkteristična u ovome slučaju. Vi vidite gospodo, ovo je list „Pravda”. Taj list „Pravda” datiran je pod 8 martom. „Pravda” izlazi uvek sa datumom od narednog dana. 7 izlazi a nosi datum 8 marta. „Pravda” izlazi obično u 12 sati i pre 12 naročito onaj deo koji ide u unutrašnjost, a ovo je list, koji sam ja kupio u vozu, kad sam putovao za Beograd. Taj list je izašao 7 marta oko 11 sati. Izveštaji, koje ima ovaj list naročito policijski izveštaji o istrazi, su sigurno dati „Pravdi” još ranije ujutru oko 8 do 8 i po časova, kada se otprilike u to vreme daju policijski izveštaji novinarima. I, vidite, u tome listu izišla je i moja slika među onima, koji su okrivljeni kao potstrekači za atentat u Narodnoj skupštini. Pitam ja vas, gospodo, kada me Damjan Arnautović ničim nije teretio, nikakvog zapisnika nema u policiji da je on spomenuo moje ime, a „Pravda” iznosi moju sliku, odakle toj „Pravdi” moja slika i odakle joj izveštaj da sam i ja kriv? Nikako drukčije nego da je policija dala onu crnu listu novinarima na kojoj su već mnogo ranije određeni koji narodni poslanici imaju da se uhapse. Već unapred je policija dala tu listu ovim novinama i novine su donele izveštaj Ministra policije a ne onakav izveštaj kakav je stvarno bio u Upravi grada Beograda. Ja sam dakle uhapšen zato što je postojala ta lista lica, koja treba da se pohapse. „Pravda” je donela moju sliku, jer je dobila taj izveštaj ranije. A zato što je izišla moja slika u novinama policija nije mogla ništa drugo da uradi nego da me uhapsi, da bi opravdala ono što je dotle radila. A da bi to oprav-

dala, morala je naći i svedoke, koji će me teretiti. To je metod kojim se prema meni postupalo, a kako se postupalo prema meni, postupalo se i prema ostalim mojim drugovima.

Ima jedan vrlo interesantan detalj koji treba da ostanu u uspomeni onih, koji treba da prosude ovu stvar i koji treba da sankcionišu ovu nepravednu presudu suda. Ja moram taj detalj da opišem. Kada sam 9 marta uhapšen, odveden sam u Upravu grada u 6 sati. Od 6 do 8 sati nije bilo ni jednoga činovnika u Upravi grada, samo su bili moji čuvari samnom. I bio sam u jednoj sobi. U jednom čošku te sobe bio je drveni sanduk. Taj drveni sanduk bio je otvoren i u njemu je bilo oružje. Nije bilo mnogo oružja i mene je zainteresovalo što se nalazi u tome sanduku. Razgovarao sam sa prisutnima šta je u njemu i rekli su mi: „To je arsenal Dragiše Stojadinovića”.

Ja sam čitao, gospodo, u novinama o arsenalu Dragiše Stojadinovića i mislio sam da je to neki ogroman veliki arsenal. Medutim, u tome arsenalu bile su dve puške, jedna puška sa kojom je Dragiša Stojadinović proveo sva ratovanja i sva četovanja, druga puška, precizna puška, lovačka za gadanje. Pored toga, bila su još 3—4 revolvera od kojih dva sa monogramima Blaženopočivšeg Kralja Aleksandra i jedan revolver marke „Štajer”. I ja sam, gospodo, uzeo i taj revolver i preturao po rukama i pitao onog činovnika: Je li to revolver što je Damjan Arnautović pucao s njim? Kaže: „Ne, nije taj revolver, evo taj revolver se nalazi ovde u stolu”. Medutim, na tome se završio taj razgovor moj sa tim činovnikom, jer sam bio pozvan na saslušanje. Taj detalj sam bio skoro potpuno zaboravio. Na sudenju kada smo razgledali arsenal Dragiše Stojadinovića, kada smo razgledali to oružje, revolver Dragiše Stojadinovića, koga sam ja video u Upravi grada, taj revolver marke „Štajer” uopšte nije bio među njegovim oružjem. A medutim, Dragiša Stojadinović se optužuje, da je on dao revolver Arnautoviću da on puca u Narodnoj skupštini i pomislite vi tu paklenu mahinaciju Uprave grada Beograda. Zato što je Dragiša Stojadinović priznao da je imao jedan revolver marke „Štajer”, oni su taj revolver sklonili iz toga njegovog arsenala, iz te njegove zbirke oružja i optužili su ga da je onaj revolver koji je Damjan Arnautović imao možda već 10 godina, da je to taj revolver, koji je dao Dragiša Stojadinović da puca Arnautović u Narodnoj skupštini. Ja sam to, gospodo narodni poslanici, sve sam video. Ja sam taj revolver video, ja sam ga preturao, držao ga u rukama, ja sam razgovarao o tome revolveru sa činovnikom, u istoj sobi gde sam bio zatvoren, ja sam to pričao sutradan mom drugu Đuroviću sa kojim sam bio u istoj sobi. I mene niko na ovom svetlu ne može razuveriti da je policija napravila jedan ordinaran, sraman falsifikat, da se naši drugovi optuže sudu za ono za šta nisu krivi. I, što je na kraju najstašnije i najsravnije; to sudenje se odužilo u nedogled. Nikad se nismo mogli probuditi ujutru da se ne zapitamo da neće doći neki novi lažan svedok, da neće neka nova mahinacija da dode za nas, da nam se nešto novo podmetne. I stalno smo bili u istražnom zatvoru u strahu da se neće novim krivicama tražiti da se popune one rupe i one praznine, koje su bile u optužnici a koje sama policija nije bila vešta da popuni. Tražili smo da što pre dodemo na sud. Bili smo ubedeni, bili smo uvereni da sud neće suditi onako, kako mu se naredi, nego da će suditi po svo-

joj savesti. Ja moram da priznam: da smo imali vere u sud, jer smo verovali: to su sudije koji su proveli dugo godina u svojoj sudijskoj praksi. Nismo verovali da će oni preći preko svoje savesti i suditi po nekom naredenju. Ali, nas su zadržavali sve duže i duže i mi smo videli da postoji jedna opasnost, da postoji opasnost da sudije odu na odmor, a mi opet i dalje da ostanemo ležeći u istražnom zatvoru i zato smo pribegli jednoj meri: počeli smo da gladujemo. 7 dana nismo hteli da uzimamo ni hrane, ni vode. samo zato, da bi nas već jednoga dana izveli pred sud da nam tamo kažu: šta smo, jesmo li krivi, ili nismo krivi. Mi smo bili najbolje sudije sami sebi. Ubedeni smo i znali smo svoju nedužnost. Bili smo nestrpljivi da to isto čujemo i od suda. Hteli smo da nam se svima što pre vrati sloboda. Ali, nažalost, uzalud smo tražili pravdu na tom sudu. Ona nije za sve nas izrečena onako, kako ne bi pogodila dostojanstvo suda i našeg zakona. Zbog toga gladovanja na koje smo se rešili da ubrzamo sudenje naš vojvoda Vasilije Trbić se i razboleo i morao je posle svoje zdravlje da popravlja u bolnici, zato što nije pio vodu, a voda je jedan neophodni element za organizam čovečiji. Zbog toga je njemu popustilo srce, i kao što ste čuli od g. Mite Dimitrijevića, kako je našao u bednom stanju Trbića, jer je njegovo srce potpuno oslabilo.

Gospodo, ja moram ovom prilikom da se osvrnem na sramotu i poniženja, koja su nas pratila u Upravi grada Beograda. Mi smo bili zatvoreni na jednom tavanu Uprave grada, to je bila jazbina bez sunca, bez svetlosti, puna smrada sa nekoliko malih sobičaka. Moj drug Jovan Nenadović i Mirko Urošević bili su u jednoj sobi, koja je bila široka 1 metar i u takvoj sobi proveli su više od mesec dana istražnog zatvora. Ja i moj kolega Đurović bili smo u jednoj većoj sobi, koja je nekad služila za klozet, pa je šolja klozeta skinuta i rupa zabetonirana. Ali taj beton nije dobro zatvarao otvor tako da se je smrad svih šest spratova kupio u našoj sobi. Tako je bilo zagušljivo u toj sobi, da smo morali da u rešetke zavlačimo glavu da usta priljubimo uz žice rešetke samo da uhvatimo malo čistog vazduha. Mi smo, gospodo, imali i svečanosti, a te svečanosti su bile svakog dana po pola časa. Izlazili smo u jedan mali hodnik koji nema ni prozora, nema sunca ni svetlosti, nego večitog gori električno osvetljenje. Zidovi naše sobe bili su crni, od dubreta, — ne znam kakav da izraz upotrebim da bude parlamentaran, — ni jedan santimetar zida nije se video čist. Te sobe su bile pune rupa velikih kao pesnica, pune vašiju, gamadi, pacova i miševa, tako da, kad smo hteli zaspiti, na golom patosu nismo mogli vrlo često ni oka da sklopimo, jer su pacovi i miševi trčali po sobi. Morali smo da molimo žandarme, da nam kupe mišolovke i pacolovke, da hvatamo miševe i pacove, da se možemo kako tako da oslobodimo i da možemo da spavamo kao ljudi.

Naš drug Dragiša Milovanović razboleo se u zatvoru od crevnog trovanja. Mi smo tražili da se dovede lekar, tražili smo da mu se pomogne. Imao je visoku temperaturu: puls je slabio, ja sam ga svega jedanput mogao da vidim. Međutim, lekara nisu hteli da pozovu i kad je Dragiša Milovanović toliko oslabio, da je jedanput pao u klozetu u nesvest, i kad su ga žandarmi doneli u nesvesti u njegovu sobu, onda je došao policijski lekar, opipao puls, video da je živ i vratio se. Isto to desilo se skoro i Dragom Ivanoviću i Vasiliju Trbiću.

Eto, tako smo mi živeli u Upravi grada na tavanu, a kad smo silazili na saslušavanje, onda su pred nama bili lanci i žile. Tako su i mene saslušavali pred tim atributima policijske istine. Činovnik, koji me je saslušavao, kad sam mu kazao da neću da odgovaram, bez obzira da li što znam ili ne znam i da sam tram poniženjem da odgovaram pred žilom i lancima — rekao mi je „Znate, policija nije sentimentalnost.“

Takav je bio boravak nas narodnih poslanika u Upravi varoši Beograda. I kad se g. Pretsednik Narodne skupštine zainteresovao, gde smo mi i u kakvim smo prostorijama, onda je dobio odgovor od Ministra unutrašnjih dela, da smo u higijenskim i dobrim prostorijama smešteni. Eto gospodo, neka g. Pretsednik Narodne skupštine sam oceni po ovome što sam ja ovde izneo kakve su to higijenske prostorije i kako može g. Pretsednik Narodne skupštine imati poverenje u izveštaje Ministra unutrašnjih poslova. On često daje i izveštaje u ovoj Skupštini pa evo prilike da se uverite koliko su oni tačni. Ako vi ne verujete, onda vas molim sastavite anketu, otidmite u upravu i naćicete da su prostorije onakve kako sam ja izneo jer sigurno nisu mogli da premeste zgradu Uprave varoši i prostorije moraju izgledati iste onakve kakve su i bile, možda samo sa tom promenom, što će po naredenju biti okrečene ako vi rešite da ih vidite.

Gospodo narodni poslanici, zatvori su za ljude, u njih dolaze oni, koji su se ogrešili o zakon, ali u te zatvore dolaze kod nas najviše i vrlo često i nedužni građani, koje pravda i zakoni oslobodavaju svake krivice. Postoji zakon po kome možete oduzeti građaninu čast i život, ali ne možete mu neosudenom oduzeti vazduh i svetlost, a mi smo, narodni poslanici, bili i bez jednoga i bez drugoga na tavanu Uprave grada Beograda, poniženi od čoveka do običnog skota. Kroz Upravu grada Beograda prolaze, gospodo, mnogo i mnogo ljudi na godinu. Kroz Upravu varoši prolazi na hiljade ljudi, od kojih bivaju neki osuđeni, a drugi oslobođeni kao nevini. Ali svi oni ponesu tragove Uprave grada Beograda, jedni ih odnesu u slobodu a drugi u zatvor. Od onih koji prođu kroz Upravu skoro polovina budu oslobođeni svake krivice, i oni, kad odu iz zatvora u slobodu, ponesu gorko razočarenje i izidu poniženi i uvređeni do krajnjih granica. I ti ljudi, koji nikada nisu bili defitisti postaju zbog toga najveći zavere-nici, prevratnici i revolucionari. Uprava grada Beograda u mesto da čuva zemlju ona tako postaje rasadnik komunizma i revolucionarstva.

Ja tražim sa mojim drugovima, da se izmeni ta metoda sa kojom se služi Uprava grada Beograda. Mi koji smo bili tamo uhapšeni, upoznali smo taj režim lanaca i žile sa kojima se vrše saslušanja u Upravi grada, koja docnije služe sudovima za osnovu presude, koju donose. Pa kad su takvi zločini vršeni nad nama, i kad je tako postupano sa nama poslanicima, pitam se ja, šta se radi sa ostalim građanima, koji nemaju zaštite svojih drugova u Narodnoj skupštini, nemaju zaštitu kluba i koji nemaju zaštitu javnosti i javnog mišljenja kao što je to bio slučaj sa nama narodnim poslanicima.

Mene je stid za ono što se tamo radi, jer to su organi uprave moje Otadžbine. Želim da podignem glas protesta ovde u ime svih onih, koji su na svojim leđima osetili sramotu te naše uprave. Ne sme se kroz upravu nasiljem stvarati politička partija (*Milinko Milutinović*: I mene su tamo gladnoga i bez

ručka i večere držali). Na takav način se ne razvija ljubav prema zemlji i državi. Rezultat može biti porazan po oboje. A Beograd biće usled takve uprave osramoćen kao prestonica Jugoslavije.

Ja sam protiv ovakve uprave danas, ja sam do danas bio protiv nje, a biću i docnije ako se način i metod njen ne izmeni. Bez obzira na to, da li ta uprava služi mojim političkim prijateljima ili mojim političkim protivnicima.

Sigurno je, gospodo, da se na ovakav način ne služi otadžbini. Mi jugoslovenski nacionalisti hoćemo da pobeđujemo duhom i snagom svojih uverenja, istinom, moralom, ispravnosti, a ne nasiljem, korupcijom i lancima. Nasilje i korupcija potrebni su onima koji nemaju programa, koji nemaju morala, koji nemaju ideologije, kojima je to metod za održanje na vlasti. Ali, tako se ne pridobijaju pristalice. Tako se narod dovodi u situaciju da se počinje bojati svoje rodene otadžbine, a ne da je voli i poštuje.

Kad bi bilo zakona u ovoj zemlji, i kad bi bilo svesti kuda ovo sve vodi, onda bi ova Vlada sedela pred Sudom za zaštitu države, jer bi država morala da se brani od njenoga rada u ime reda i zakonitosti (Pljeskanje i odobravanje na leviци. — Jedan glas iz većine: Najbolje kupite mitraljeze pa ih donesite ovde da nas gadate! — Mirko Urošević u pravcu većine dovikuje: Doći će i vama crni petak kao što je i nama došao!).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine Uroševiću, ja Vas molim da prestanete sa upadicama.

Gospodo narodni poslanici, ja mislim da imam pravo da vas opomenem na obe strane, a naročito gospodu koja zaboravljaju da gospodin govornik ovde govori o svojim ličnim patnjama. (Burno pljeskanje na leviци i povici: Živeo Predsednik!)

Gospodo narodni poslanici, dve stvari treba bezuslovno razlikovati, koje dostojanstvo Narodne skupštine zahteva. Jedno je presuda, a drugo je oslobođenje nevinih naših drugova. (Burno pljeskanje na leviци i povici: Živeo!) Gospodo, ako poštuјete presudu, morate poštovati i oslobođenje. (Pljeskanje na leviци i povici: Tako je!) I mislim, da smo dužni našim oslobođenim drugovima da njihovu reč saslušamo s onim osećanjem koje prikaz tih stvari zasluđuје. (Odobravanje na leviци i povici: Živeo!) Ako smo možda u prvim danima, neposredno posle atentata, svi bili u psihozi, pa videli crno i možda generalisali, danas, kada je presuda pala, i kada znamo koji su naši drugovi oslobođeni kao nevini, dužnost nam je da im bar tu moralnu satisfakciju damo, da u miru i dostojanstvu saslušamo njihove reči. (Odobravanje i pljeskanje na leviци).

Dr. Srpko Vukanović (nastavlja): Gospodo, ja apelujem na vašu savest, vas da glasate protiv verifikacije, kako vam to savest nalaže. Apelujem na vas da se ne osvrćete na disciplinu kluba; da se ne osvrćete na to što bude od vas Vlada tražila, i da junački i muški pogledate svojoj savesti u oči, pa da donesete jednu pravednu odluku za one naše drugove, koji stradaju nevini. Spasite čast sebi, i neka se skine sramna ljaga sa Narodne skupštine, koja je pala na nju jer ste vi svoje drugove izdali sudu i ne razgledajući akta zašto ih izdajete. Presuda Državnog suda za zaštitu države, gospodo narodni poslanici, je trostruki zločin. Ona je zločin prema ljudima, kojima je nanela nepravdu, jer nedužni stradaju. Ona je zločin prema pravosuđu zato što je

poljuljala veru u pravdu. Ona je zločin prema državi zbog toga, jer će demoralisati generacije koje dolaze, i posle sankcionisanja onakve presude omladina neće više imati moralne snage za nove žrtve koje će biti potrebne otadžbini u budućnosti. I ja vam predlažem da glasate: da se ovi mandati ne verifikuju. Ja vas pozivam, vas, drugove iz vladine većine, da naterate Vladu da predloži naše drugove za amnestiju. (Pljeskanje na leviци i povici: Tako je!) Vi s tom Vladom snosite zajednički odgovornost za sva ona dela koja ona čini, i vama je jasno iz svega ovoga što ste ovde čuli, da naši drugovi leže u zatvoru ne zbog toga što su krivi nego zbog toga, što je Uprava grada Beograda našla mnogo lažnih svedoka i isfabrikovala falsifikovanih dokumenata. Ako tako učinite, gospodo, vi ćete smiriti revolt, koji se kupi u dušama ljudi, jer osećaju nepravdu, koja se čini našim drugovima, narodnim poslanicima, Vasiliju Trbiću, Dragiši Stojadinoviću i Dragiši Milovanoviću. (Pljeskanje na leviци i povici: Živeo!)

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč narodni poslanik g. Manfred Paštrović.

Manfred Paštrović: Gospodo narodni poslanici, pre no što počnem uopšte da govorim, ja bih pogledao malo na ove ministarske klupe. Moram, gospodo, da konstatujem, da u ovim klupama vidimo uvek prisutnoga samo Ministra pravde, našeg dr. Nika Subotića. On je jedini koji prati čitavu ovu debatu. On je jedini uzeo tu žrtvu na sebe, da u ime Vlade prisustvuje i da sluša naše tužbe, i ako on, gospodo, ništa sa tim zajedničkoga nema. Ja ga žalim, ali mu ne mogu pomoći kad je i on član Kraljevske vlade.

Ali, gospodo, ja bih imao još nešto da upitam. Gde je g. Ministar unutrašnjih poslova i g. Predsednik Kraljevske vlade? Ako se sećate, mi smo već nekoliko puta tražili da Predsednik Vlade dođe ovde i da nas sasluša, ali ja mislim, da je za njega možda važnije, da ide u lov i ubije 69 zečeva, nego li da dođe ovde i da nas sasluša. (Petar Bogavac: To nije istina!) Ako to nije istina, gospodine Bogavče, onda će biti drugo: Biće da on sam oseća u dubini svoje duše, da ove ministarske klupe nisu danas klupe ministarske nego klupe optuženičke, te ovim optužbama koje mi danas ovde iznosimo, oni ne žele da prisustvuju. Ali ja im kažem: Kad su mogli bez obzira na svoju savest da hapse narodne poslanike, onda im je moralna dužnost da sad budu ovde i da saslušaju optužbe tih narodnih poslanika.

Gospodo narodni poslanici, pre nego što počnem uopšte da govorim o predmetu debate, ja bih želeo da se osvrnem na jednog čoveka o kome je ovde bilo govora i radi koga je čak i Ministar g. Dragiša Cvetković, koji takode ovde nije prisutan, uzeo reč i našao za shodno da kaže, da je njegov prethodnik pravo učinio što je g. Dr. Principa premestio iz Čapljine. Gospodo narodni poslanici, u kulturnim zemljama o porodicama junaka kao što je bio pok. Princip drukčije se govori, a ne ovako. Ja neću da ulazim u to, da ispitujem eventualne krivice dr. Principa, ali, gospodo, mene je sramota što pripadam Skupštini, koja je mogla da sluša onakav govor Ministra g. Dragiše Cvetkovića.

Pretsednik Stevan Ćirić: Za ovu uvredu opominjem Vas na red, gospodine poslanice!

Manfred Paštrović (nastavlja): Da nije bilo pok. Gavrila Principa, ne bi ni danas još sedeli ovde, a još

manje bi g. Dragiša Cvetković bio na ministarskim klupama. U drugim zemljama, porodice takvih slav-
nih ljudi, kao što je bio Gavrilo Princip, radi čijih
činova mi danas ovde sedimo u Narodnoj skupštini,
u drugim zemljama, gospodo takvi se ljudi slave a
njihove porodice bezbrižno žive. Tako se postupa u
drugim, u kulturnim zemljama sa porodicama junaka.
Ali kod nas nema svetinja, kod nas partijski račun
čine da se preko svega toga prelazi, i da se zasluge
njihove zaborave.

Gospodin Voja Lazić, naš stari parlamentarac,
govorio je jutros i stavio jedan upit... (Dobacivanje
iz većine) Gospodine Stojadinoviću, ili kako se zo-
vete, ne znam, ako želite govoriti i braniti poslanike,
izvolite doći ovamo i braniti optužbu, a nemojte
upadati. (Prigovori kod većine). Ako Vam je i to
malo i ako želite još jedan zlatan sat, ja ću biti
spreman da Vam ga kupim pa da šutite. (Prigovori
kod većine i uzvici: To su vredanja!)

Naš kolega Voja Lazić govorio je, gospodo, u
početku ove sednice o štampi i gospodin Predsednik
Narodne skupštine obećao je, da će nastojati, da
štampa malo više iznosi naše govore. Dragi gospo-
dine kolega Laziću, budite srećni da Vas puštaju i
ovde govoriti! I to nam je puno! (Povici kod većine:
Molićemo štampu da Vam donese govor!) Jer, važ-
nije je da u štampi izade o lovu zečeva, nego o go-
vorima narodnih poslanika! (Žagor kod većine i po-
vici: A ko je doneo Zakon o štampi?)

Gospodo, vi nas optužujete da smo mi bili dik-
tatorski režim, a ovo je režim sloboda, kako ga vi
nazivate?! (Žagor i dobacivanja kod većine: Ko je
doneo Zakon o štampi. — Milan Lazarević nešto
dobacuje prema opoziciji. — Graja).

Gospodo poslanici, ja nisam želeo danas da go-
vorim o opštoj politici Kraljevske vlade. Ja sam se
bio rezervisao da govorim samo o predmetu koji je
na dnevnom redu. Ali, kada su se moji predgovor-
nici dotakli i kritikovali Vladu i u toj kritici dodi-
vali neke stvari, onda dozvolite i meni da u naj-
kraćim crtama govorim o današnjim opštim prilikama
i o politici Kraljevske vlade.

Gospodo, ako se sećate, ja sam još 1935 godine,
prilikom budžetske debate, upozoravao i vas i Kra-
ljevsku vladu na neke momente iz naše unutarnje
politike. I kod toga upozoravanja ja sam podvukao
sumnju, da će Vlada g. dr. Stojadinovića ići istim
onim putem kojim su išle i sve vlade do sad. (Žagor
kod većine i povici: Nije istina. — Milan Lazarević
nešto dobacuje. — Graja i međusobno objašnja-
vanje).

Predsednik Stevan Ćirić: Molim gospodu posla-
nike da ne upadaju u reč.

Manfred Paštrović (nastavlja): Ja sam, gospodo,
tada, prilikom toga govora, upozorio na postojanje...
(Milan Lazarević nešto dobacuje.)

Predsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni po-
slanici, molim vas da ne ometate debatu. (Milan
Lazarević i dalje dobacuje.) Gospodine Lazareviću
molim Vas da ne upadate u reč.

Manfred Paštrović (nastavlja): Ja sam prilikom
te debate govorio o postojanju hrvatskog pitanja.
I, gospodo, ako se sećate, ja sam prvi izjavio otvo-
reno da ću priznati zasluge svakom onom ko skinu
to pitanje sa dnevnog reda. Ja sam to doslovno
rekao ovde, gospodo poslanici, 1935 godine. (Dr.
Niko Novaković: To je rekao Grga!) To je rekao

Grga, — a šta ste Vi govorili? Ovde dodite, pa ovde
govorite dragi gospodine!

Gospodo, za rešenje toga pitanja postoje po
mom skromnom mišljenju samo dva puta: ili spo-
razum ili nastavak Kraljevske politike.

Predsednik Stevan Ćirić: Gospodine narodni po-
slanice, ne možete jednu politiku nazivati Kraljev-
skom.

Manfred Paštrović (nastavlja): Nego kako?

Predsednik Stevan Ćirić: Izvolite je nazivati
onako kako je zastupa Vaša stranka, imenom stranke
kojoj pripadate.

Manfred Paštrović (nastavlja): Onda ću je nazi-
vati kako je narod naziva.

Predsednik Stevan Ćirić: Izvolite je nazivati
onako kako je zastupa Vaša stranka, a ni jedna
stranka nema prava uzimati monopol na neumrle za-
sluge Blaženopočivšeg Kralja Aleksandra. (Odobra-
vanje i složni usklici: Slava Mu!)

Manfred Paštrović (nastavlja): Dakle, gospodo,
mesto Kraljevske politike, zovimo je onda šestoja-
nuarska politika. Vlada g. dr. Stojadinovića izjasnila
se za sporazumašku politiku. Mi kao jugoslovenski
nacionalisti izjavili smo odmah da toj Vladi, koja je
inaugurisala politiku sporazuma, nećemo smetati.
Ako se sećate dobro to je bilo 1935 godine. Ja sam,
gospodo, da to dokumentujem čak lično u to doba
posetio Predsednika Vlade g. dr. Stojadinovića. (Dr.
Niko Novaković: I primio Vas je!) I primio me, go-
spodine, i to možda pre nego Vas, jer Vi iako ste
njegov prijatelj, niste uspjeli da budete Ministar.
Meni je to žao, ali ako je g. Subotić postao Ministar,
šta mogu, dragi gospodine! — Gospodo, ja sam lično
posetio Predsednika Vlade g. dr. Stojadinovića i da
dokumentujemo tu našu želju da on izvrši tu poli-
tiku sporazuma, ja sam mu rekao u ime naših pri-
jatelja, predsednika opština u pojedinim mestima, da
mi Kraljevskoj vladi stavljamo na raspoloženje sve
opštine, da ćemo dati ostavke još tada u svima op-
štinama e da mu omogućimo da dođu baš pristaše
dr. Mačeka odmah, da može provesti taj sporazum,
jer mi nismo želeli da budemo smetnja tom spora-
zumu. (Dr. Niko Novaković: Niste ni mogli biti! —
Jedan glas sa leve: A ko je sad smetnja?) Gospoda
Ministri govore po raznim zborovima i optužuju nas
da smo mi smetnja. Gospodo, svi Ministri Kraljevske
vlade optužuju JNS da je ona smetnja sporazumu.
(Dr. Niko Novaković: A JNS i ne postoji!) Postoji,
postoji! — Ali gospoda Ministri neka izidu ovde i
neka ovde kažu kako i na koji način smo smetali
sporazumu. To nam gospoda ne mogu dokazati, a
ne mogu ni zaniijekati da smo mi i dr. Mačeka i
dr. Stojadinovića i sve njihove prijatelje upozoravali
na stanje u ovoj zemlji. (Dr. Niko Novaković: Ama
Maček Vas i ne slušal!) A Vas sluša, Vi ste do sada
deset puta bili kod dr. Mačeka. — E sad, gospodo,
eto, kad je došla voda do grla, onda su videli dr.
Maček i njegovi prijatelji ono, što smo mi davno
videli i upozoravali da o sporazumu i vraćanju slo-
boda nema ništa, nego da je to samo igra, e da se
uzmogne dati vremena da dr. Stojadinović postane
naslednik Nikole Pašića. O tom, gospodo, govori-
ćemo u budžetskoj debati malo dulje. Samo, sada
hoću da kažem, kad se o ovome govori, neka niko
ne misli da u ovoj zemlji može još da bude iskrenih
jugoslovenskih nacionalista, koji će pucati Mačeku

iza leda. Neka više niko tako ne misli! Mi smo, gospodo, otvoreni protivnici dr. Mačeka, mi smo otvoreni protivnici njegovi i njegove politike, i to ne od danas, nego od početka ove države. Znae zašto? Zato, jer smo duboko uvereni, da ta politika koju vodi dr. Maček, upropašćuje Hrvate. Gospodo, mi smo na ovim izborima u Dalmaciji istupili u nekim opštinama. (Dr. *Niko Novaković*: Samo u jednoj!) U više opština nego što ste Vi istupili. Ako hoćete, o tome možemo govoriti čitav sat. (Graja.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim vas, gospodo narodni poslanici, da ne upadate u reč gospodinu govorniku.

Manfred Paštrović (nastavlja): Na ovim opštin-skim izborima istupili smo i kandidirali i u onim opštinama, u kojima smo znali da nećemo dobiti više od 200—300 glasova prema 2—3.000. Zašto smo kandidirali? Zato da dokumentujemo i dr. Mačeku i Vladi da ima barem još desetak Jugoslovena koji stoje i umreće za šestojanuarsku politiku! Ali, gospodo, mi smo naučeni na borbu otvorenu, a ne na borbu iza leda. I kad sam ja rekao, da nećemo pucati dr. Mačeku iza leda, to znači da na nas, da na našu pomoć protivu dr. Mačeka ne mogu računati oni, koji su počeli sporazumašku politiku sa dr. Mačekom u dubokom uverenju, da se sa dr. Mačekom nikada sporazumeti neće. Gospodo, velika je laž, kad se kaže, ne znamo šta dr. Maček hoće. Svaki vrabac na krovu zna šta dr. Maček hoće, jer dr. Maček od prvog momenta nije ni na što drugo mislio nego na reviziju Ustava. Kad je reč o reviziji Ustava, onda ću vam ja kazati moje lično mišljenje o reviziji Ustava. Ja lično, reviziju Ustava ne tražim dok mladi Kralj ne postane punoletan. Ali, gospodo, ja tu reviziju niti ne odbijam ako drugi misle da će se sa tom revizijom rešiti hrvatsko-srpski spor. Kraljevska vlada radila je tako kao da ovoga Ustava nema i naš narod u onim krajevima tamo duboko je u sebi uvrežio uverenje da može sutra menjati Ustav. I sada vas ja pitam, gospodo, kako dr. Maček može uopšte da razgovara bilo sa kim bez menjanja Ustava?

Eto, gospodo, kad je Vlada ovako vodila politiku, neka ona sada izađe vani. Kad su mesili ovakve kolače, neka ih oni jedu, neka sama Kraljevska Vlada pojede te kolače. To znači, da mi u te stvari nećemo da ulazimo i nećemo da pucamo dr. Mačeku iza leda, jer danas je imperativ nacije, imperativ dr. Stojadinoviću da dovrši ovaj sporazum. Ne može da se igra više. Narod traži od njega obračun. Ova zemlja dovedena je do momenata, gde se samo ruši sve što znači država. Gospodo, zar mislite da ćemo mi nacionaliste spasavati ovu Vladu u one krajeve tamo? Neka g. dr. Stojadinović svrši sporazum, jer mora da ga svrši. Ako ga ne svrši i on će odgovarati pred narodnim sudom. (Jedan glas sa desnice: Da li govorite kao nacionalista?) I kao stari nacionalista i kao pripadnik nacionalističke stranke! Gospodo, ja neću da govorim i da optužujem eventualno dr. Mačeka za onaj teror ozdo koji se dole i te kako sprovada. Neka me demantira dr. Novaković, koji mi neprestano upada u reč, da dole u Dalmaciji nema terora ozdo, neka me demantira sa govornice. I vi ćete, gospodine Novakoviću, tražiti srez za kandidiranje, ali ga nećete više naći, to vam ja garantujem. Opštinski izbori dokazali su, g. Novakoviću, da nemate srez. (Dr. *Niko Novaković*: Brinite Vi za svoj srez!)

Pretsednik Stevan Ćirić: Ja molim gospodu narodne poslanike da ne upadaju u reč, a gospodina govornika molim da ne vodi pojedinačne razgovore.

Manfred Paštrović (nastavlja): Izvinite me, Gospodine Pretsedniče, što moram da odgovaram starom parlamentarcu Novakoviću koji zna parlamentaran uzus raspravljanja i koji se nada, da će me na ovaj način omesti u govoru.

Dakle, neću da optužujem radi onoga terora, ali, gospodo, boli me jedna stvar, kad se sa strane Kraljevske vlade čak i takve stvari dozvoljavaju, da se na nas baca odgovornost za stvari u koje mi ne samo ne ulazimo, nego nikad ne bi bili kadri da to učinimo. Na primer, na godišnjicu ulaska srpske vojske u Dubrovnik zamazan je reljef Kralja Oslobođioca. Ja tu ne optužujem nikoga, jer je za mene kriva Kraljevska vlada. Ali, gospodo, ja odavde odbijam insinuacije, koje su se onih dana preko štampe bacale na nas nacionaliste, da smo mi to učinili, e da sprečimo sporazum Mačeka i Stojadinovića. Gospodo, te insinuacije sa indignacijom odbijam, jer misao Jugoslovena nacionaliste je: pre država, pre Kralj pa onda mi. (Pljeskanje na levlci i uzvici: Tako je!)

Gospodo, mora još kako da nas boli i to teško boli, kad se krive jugoslovenske nacionaliste za mnoge i mnoge stvari. Ja pitam: A čemu još nišu krivi ovi jugoslovenski nacionalisti? Pa čak i zato, — nema ovde gospodina Kaluderčića, — pa čak može biti i zato, što je nastala hrvatska emigracija? Samo g. Kaluderčić, pre nego je rekao one teške reči, da smo mi nacionalisti oterali Hrvate na Velebit, te teške reči, koje nas bole, pre nego ih je izrekao, morao je biti toliko pristojan da pogleda malo štampu i da vidi, je li onaj izrod našeg naroda napustio zemlju pre ili posle 6 januara!

Ne govori se, gospodo, ovako. Zao mi je što nema Ministra Kaluderčića ovde. Ali, ja dr. Kaluderčiću ne zameram, jer mi izgleda da on brka pojmove politike. Jer osim te, imali smo još jednu njegovu izjavu na jednome zboru, gde je govorio: Pa šta radi dr. Maček ovde, neka dođe u Narodnu skupštinu! Pa, gospodo, jedan Kraljevski Ministar trebao bi bolje da poznaje političku situaciju i kada on poziva dr. Mačeka i njegove poslanike u Skupštinu, to znači, da se on ne razume u politici. Da se razume u politici, onda bi morao jednu drukčiju dedukciju izvesti. Ispričaću vam jedan mali slučaj. Jedanput, kad sam obilazio po srezu, susreo sam se sa jednim narodnim poslanikom za koga je traženo ovde izručenje, a za koga sam kazao g. dr. Subotiću, neka ga pošalje Mačku, jer u ovoj zemlji njima sude samo Mačkovi sudovi a ne redovni sudovi! Susreo sam Stipu Matijevića, narodnog poslanika Mačkove stranke. I pošto se poznajem s njime, ja sam počeo da ga ispitujem — to je bilo 6 ili 7 maja posle izbora — kada će Vaši ljudi u Skupštinu, hoće li Maček u Skupštinu? On se revoltirao: „Šta ti to mene pitaš. Ja nisam Maček, ja sam cipela, a Maček je glava” — i onda je rukom pokazao jedno mesto na svome telu: „Ja sam ovo, a Maček je glava!”

Sad, gospodo, ili Ministar Kaluderčić misli da je ovaj narod naivan ili te stvari posmatra isto onako kao i Stipe Matijević.

Ali, gospodo, Vladi je bilo glavno u čitavoj ovoj politici popuštanja, da baci „mačku” još nešto mesa i ako se time ruše temelji, na kojima je ova država

zasnovana. Ali, mačku i mačićima je bilo dosta toga mesa i kada su osetili, da je ipak ovo naše meso malo i žilavo, onda su se setili da ima i drugoga mesa, i onda je izišlo ono pismo dr. Mačka i Adama Pribičevića. I ti će sada sa JRZ da naprave sporazum? Molim!

Eto, gospodo, sada neka naprave sporazum, jer ja sam maopre kazao, da je to imperativ nacije. Ono što sam kazao maoprije, opetujem, kada je već zemlja dovedena do ovoga stanja, dr. Stojadinović ne može da izbegne odgovornost. I ja se sa dr. Baričevićem u tome bas ne slazem ili se možda bas i slazem. Ja verujem, da on nije spomenuo dr. Stojadinovića u svome govoru, jer ga možda smatra nainim. A ja kažem: odgovornost snosi ne samo dr. Korošec, nego još više Predsednik Vlade dr. Stojadinović. I sada, gospodo, neka dr. Milan Stojadinović uredi taj račun sa dr. Mačkom!

Meni nije ni na kraj pameti da branim neke ispade dr. Mačeka, ali nitu da ga optužujem, jer za mene, koji nisam pravnik, nije samo lupez onaj koji ukrade, nego meni kao nepravniku još je veći lupez onaj koji sprema tu krađu, koji ga nagovara na krađu i koji mu daje sredstva da ukrade. Gospodo, ja znam, da bi Vlada htela da mi optužujemo dr. Mačeka, pa da onda oni mogu upotrebljavati one mere do kojih će oni morati doći, i da kažu: „Pa ne bismo mi, ali ovi fašisti, pofovci, ovi Jugosloveni su nas prisilili da vas mi apsimo”. Ne, gospodo, neka izvoli g. dr. Stojadinović izvući zemlju iz ovog haosa. Kada bismo mi sada pomogli nosioca ove Vlade, mi bi zaista onda igrali jednu odurnu ulogu i faktično pucali bi dr. Mačeku iza leđa. Ja sam rekao u početku: Mi hoćemo borbu sa Mačekom i nastaviceemo borbu sa Mačekom, ali prsa u prsa i, gospodine doktore Niko, u otvorenoj borbi, a ne kao što Vi u Dalmaciji radite iza leđa. Za tu politiku pucanja iza leđa nas Hrvate jugoslovenske orijentacije ne može se angažovati. Neka napravi g. dr. Stojadinović, po stoti put kažem, sporazum koji će usrećiti ovu zemlju, pa neka nas slobodno nestane, jer mi smo dali dokaza da je zemlja za nas pre nego što smo mi. Mi se držimo one stare poslovice i kažemo: „Salus rei publicae suprema lex esto”. Neka nas nestane, ako taj sporazum ima da usreći ovu napačenu zemlju. Ali, gospodo, mi nećemo više da budemo „Kanonen futer” za razna lična i partijska razračunavanja. Mi, služimo ideji, mi služimo politici 6 januara. Ako ta sporazumaska politika pobedi, tada ćemo priznati: skidamo kapu. Ali, ako ta politika skrahira, kako se uostalom meni čini, da smo blizu, ne možemo da se vratimo šestojanuarskoj politici ili bolje Kraljevjoj politici sa ovim ljudima.

Treba jednom da se u ovoj zemlji snosi odgovornost do kraja, i da se politički ljudi u tu odgovornost konsumiraju.

Gospodo narodni poslanici, juče i danas su bile iznesene teške stvari, teške optužbe koje se nisu demantovale i ne daju se demantovati. Ja konstatujem još jednu stvar za vas iz većine, da su se do sada iz ovih redova ovde pojavila samo dva govornika i odgovorili su samo na lične napade na dr. Korošca i na dr. Spahu. Ali, vi koji se ovako sarkastično smežete, ovde dodite i ako imate kuraži, branite osudu Državnog suda za zaštitu države i branite se od ovih teških optužbi.

Ja, gospodo, o teroru uopšte ne želim govoriti. Ne želim govoriti, jer o teroru odozdo ne govorim, a o teroru odozgo govorili su drugi.

Ali, ja ću ipak da iznesem jednu pikanteriju, ili karakteristiku opštinskih izbora, na koju su naši prijatelji zaboravili, a što će doneti malo humora u ovu salu.

Gospodo, jednog dana ja, koji po dnevnoj štampi ne mogu da vidim i da čitam kako su izvršeni opštinski izbori u Moravskoj ili Vardarskoj banovini, nego moram da primim onako kako se servira, prevrtajući „Politiku” naišao sam na jednu noticu. U njoj se kaže da je danas uhapšen Gvozden Radenković, prijatelj g. Petra Živkovića i član JNS i kod koga je letos bio otseo g. Živković. Uhapšen je pod sumnjom ubistva narodnog poslanika Milinčića.

Međutim, u istom tom listu, pročitao sam o rezultatima opštinskih izbora i među ostalim video, da je u toj i toj opštini izabran za predsednika opštine Gvozden Radenković na listi JRZ. Vidite, ako se radi o ubistvu, onda je član JNS i prijatelj g. Petra Živkovića, a ako se radi o predsedniku opštine, onda je isti čovek član JRZ. Meni je bila dovoljna ova notica da vidim sistem po kome se sprovode opštinski izbori. I zato, gospodo, ne čudim se onome pismu dr. Mačeka, u kome imade jedan pasus, koga ste pročitali ovde, u kome govori da je Vlada g. Jevtića bila kud i kamo bolja; cveće prema Vladi dr. Milana Stojadinovića.

Kad već govorimo o Vladi g. Jevtića, dozvolite i meni koji imam najviše prava, da govorim o g. Jevtiću. A znate zašto imam najviše prava? Jer, ja sam bio gotovo insultiran, što nisam pljeskao g. Jevtiću kad smo se sastali, a vi ste svi pljeskali i te kako! (Pljeskanje na levici. — Prigovori sa devnice). Bar mi to možete dozvoliti, da mogu govoriti o toj Vladi g. Jevtića o kojoj bi se moglo mnogo da kaže, možda i da kritikuje. Možda se radilo tamo u dobroj veri, ali svi ljudi mogu i da greše, pak i ja sam gosp. Jevtiću nešto prigovarao. Ali znate koje su pogreške bile najveće g. Jevtića? Najteža je pogreška ta, što je doveo vas u ovu Narodnu skupštinu. (Prigovori i graja.) Jedna koja je najglavnija, bila je i to, što je naročito doveo današnje članove Kraljevske vlade u ovu Skupštinu. Gospodo, nemojte mi zameriti, ako ja sad počnem da govorim o pojedinim Ministrima, jer ne želim da se kaže da Bosanac napada Spahu, Slovenac Korošca, a ja baš Dalmatinca.

Ali, gospodo, ja sam dužan da g. dr. Kožulu učinim samo jednu malu primedbu. (Jedan glas iz većine: Zato što je mnogo učinio za Dalmaciju). Gde su mu izbornici, kad je mnogo dao? (Glasovi iz većine: Pa on je radio kao Ministar za sve). Kad je reč o g. dr. Kožulu, moram otvoreno da priznam, da je kao Ministar građevina prilično napravio za naše krajeve. Ali, kad je reč o ličnosti g. dr. Kožula, onda bih ga morao potsetiti, da se seti da je Ministar postao u Vladi g. Jevtića. (Jedan glas iz većine: Pa to je dobro). I na tome mu ne bi ništa prigovorio, ali ja bih zamolio g. dr. Kožula, kad drugi put govori na zborovima, neka ne napada Vladu u kojoj je i on bio član. G. dr. Kožul bio je na banovinskoj konferenciji JRZ u Splitu, (Ministar građevina dr. Marko Kožul: Nisam ni govorio na toj konferenciji). Onda u toliko pre, kad niste govorili a dali ste izveštaj sa konferencije da ste govorili. U novinama je izišao izveštaj sa banovinske konferencije na kojoj ste vi govorili.

Predsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, nemojte se upuštati u pojedinačna i lična raspravljanja.

Manfred Paštrović (nastavlja): Ja ću da Vam dam novine da vidite.

Pretsednik Stevan Ćirić: Izvolite nastaviti govor, i nemojte dirati pojedince.

Manfred Paštrović (nastavlja): G. dr. Kožul na toj konferenciji rekao je: „Vidite kako radi ova Vlada, drukčije, a ne kao predašnje Vlade. Ova Vlada nosi slobode, a ne kao predašnje”. Kad je reč o g. dr. Kožulu, onda on treba da se seti, da je bio član te petomajske Vlade, o kojoj čitava Hrvatska govori kao o najtežoj Vladi. Ministar g. dr. Kožul mora da se seti i onih izbora u ona dva sreza o kojima ne želim ovde govoriti. Ja sam hteo kazati g. dr. Kožulu, kad govori, neka govori o ovoj Vladi, aki neka bude toliki džentlmen, da ne napada Vladu, u kojoj je on učestvovao.

Gospodo, mi smo videli u ovoj zemlji da se ruše svi autoriteti. Ja sam maločas kazao, da kad su lične i partijske borbe, onda se ne gledaju nikakve svestinje i autoriteti i sve se ruši. G. Đura Janković, koji voli puno govoriti, a koga nema slučajno ovde, taj Đura Janković, osim onoga što je jutros kazano da je govorio, govorio je na jednom zboru i ovo: Oteli su narodu slobodu. Mi nosimo demokratiju. Oni koji su oteli narodu slobodu, to su zločinci. Međutim, gospodo, da li se g. Đura Janković setio, kad su tome narodu oduzete slobode? Onda kad je Ustav bio ukinut. A ko je ukinuo Ustav od 6 januara, o tome ne treba da govorimo. G. Đura Janković, treba da pazi kao Ministar, šta govori, i kako govori. (Povici na levici: Tako je! — Jedan glas sa desnice: To je irrelevantno.) Vama je sve irrelevantno, i kad se pljuje na svestinje.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, molim Vas da govorite o stvari, inače ako nastavite sa vredanjem, ja ću morati da Vam oduzmem reč.

Manfred Paštrović (nastavlja): Gospodo narodni poslanici, ovaj Dom postavljen je pred dilemu ili da prihvati izveštaj većine, ili da ga odbaci. Ja, gospodo, nisam čovek koji se ludiram i znam unapred vašu odluku, ali ja govorim da olakšam savesti mojoj i mojih prijatelja. Poznajem ja vaš mentalitet i ne mogu se nadati da ću kod vas probuditi malo savesti. (Graja i protesti na desnici). Ne mogu se gospodo, nadati da ću probuditi vašu svest ma da znam da svi vi u četiri oka drukče govorite, ali vam fali kuraž da govorite ono što mislite. (Pljeskanje na levici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim gospodu da ne upadaju u reč. (Graja na desnici i povici: Neka nas ne vreda). Molim gospodu poslanike, da stalno ne upadaju u reč, a g. poslanika da produži svoj govor.

Manfred Paštrović (nastavlja): Mi smo, gospodo, onih dana čitali u novinama o nekakvom velikom danu koji je napravio preokret u unutrašnjoj našoj politici, a to je 6 marta. Toliko se fantastično govorilo o toj stvari. Ja sam marljivo pratio događaj i sve šta je pisano, i ja se sećam, da sam u novinama čitao čak i o nekakvom tajanstvenom automobilu, koji je tri dana stajao pred Narodnom skupštinom. I novine su pisale. Čudnovato je, da je taj automobil bio tri dana pred Skupštinom, a taj automobil je bio kolega koji je bio uhapšen. Ja iznosim sa kakvom se fantastičnošću o tome govorilo, i od onoga što nije trebalo da se preuveličava, napravilo se nešto ogromno, napravio se kao što je rekao g. Milan Banić, od buhe slon. Je li to državna politika, — ja ne znam.

I kad bi stvari bile istinite, državna je nužda da se takve stvari ne iznašaju puno pred javnost, da se ne bruka Narodna skupština pred čitavim kulturnim svetom. Ja ću vas, gospodo, setiti na jednu stvar. Setio vas je i g. Banić, a to je slučaj sa Kraljem Eduardom, kako se to kušalo zataškati. (*Ćim Popović:* Govorite o vašem atentatu u Splitu). G. kolega, nemojte da me izazivate da vam kažem jednu reč koju ne bih inače hteo da kažem. Ja vam kažem da se sramite, ako imate kuraži da o tome govorite.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, ja ću biti primoran da Vam oduzmem reč, ako tako nastavite. Po drugi put sam Vas opomenuo — ja to konstatujem. (*Ćim Popović:* Neka govori o atentatu u Splitu. Hoćemo da čujemo o tome nešto!) Ja vas molim, gospodo poslanici, da ne upadate u reč.

Manfred Paštrović (nastavlja): Ja ću, gospodo, za taj atentat koji se na mene dogodio, da vam kažem ovo. Ja tu stvar nisam nikad hteo da iznosim pred ovaj Dom, jer se mene tiče, ali to je, blago rečeno, infamija, kad se čuje sa desnice da me pitaju o tome, kada znaju da je Kraljevska vlada, da zataška to, dala naslutiti: Da sam ja na sebe pucao. (*Dr. Jordan Ćimović:* Tako je i bilo). To je jedna bolna stvar, i ja bih se sramio da to govorim. Ja vam kažem ovde: Da sam ja imao raspoloživih sretstava onda kada je to kazala Kraljevska vlada, ja bih bio napustio ovu zemlju. (Jedan glas sa desnice: Oho! To bi bila šteta). Šteta za vas, to znam. Ali, da je bilo potrebno da se ne napravi takav škandal, u tome imamo jedan precedens koji se dogodio u Narodnoj skupštini. I onda je Kraljevska vlada s pravom, kao državnička vlada, nastojala da taj slučaj ne iznosi previše na velika zvona, a to je bilo ono ubistvo u Narodnoj skupštini. To je ona s pravom učinila, jer to je bilo državnički. Onda je izlazio u Beogradu jedan list koji se zvao „Jedinstvo”. Uredivao ga je neki Ristović. Šta je pisalo u tome listu? O tome se govorilo u Parlamentu.

Poslanici koji su ubijeni upozoravali su sa tim novinama Kraljevsku vladu šta se sprema protivu njih, ali niko nije bio pozvan na odgovornost, pa ni taj novinar Ristović. Ja kažem danas sa pravom, da to nije trebalo iznositi, jer to nije bila državna nužda, nego da je trebalo da ostane što zatvorenije, a sada se je od jednog pucnja u ventilator napravila takva uzbuna, da je čitava kulturna javnost morala misliti, da u Narodnoj skupštini sede ljudi koji su pre sve drugo a ne narodni poslanici — da ne kažem što još oštrije. Ali, gospodo narodni poslanici, onda su bile druge prilike, a danas su druge prilike. Danas je ova Vlada nosilac demokratije, nosilac slobode. Gospodo, radi ove stvari trebalo je napraviti veliku aferu od toga? I kad smo mi sada u doba velikih reforama, u doba renesansa, kako se je jutros kazalo, ja bih našim umetnicima dao ideju: da ne bi bilo loše da to doba renesansa ovekoveče, pa da se na Terazijama napravi jedan spomenik slobodi i renesansi ovoga doba, a da se kao model uzme Ministar g. dr. Korošec kao nosilac slobode.

Ali gospodo, predimo na samu stvar. Ja neću da ulazim u pravno pitanje samoga fakta. To ostavljam gospodi pravnicima, koji su o tome već i govorili. Neću da govorim ni o flagrantnoj povredi Ustava, jer je i o tome bilo govora. A da govorim o postupku kako su narodni poslanici bili predani sudu, i o tome mislim da ne treba. O tome je govorilo već 12 poslanika, te neću da vas mučim s tim. Ja konstatujem

samo to, da se za sve nalazi opravdanja. Gospodin Ministar unutrašnjih poslova nalazi opravdanja za sve. Sofisterijama može se sve braniti i ja sam uveren da će g. Ministar unutrašnjih poslova braniti i ovo, što je jutros izneo g. Banić, kad se pisalo o tome kad je Hrvatska pala pod najteži jaram i kad je na to odgovoreno da je to bilo 1 decembra 1918 godine. I to je bilo po Ustavu i g. Ministar unutrašnjih poslova i to će braniti. Kad govorim o ovome, ne mogu propustiti a da vam ne pročitam i ne podvučem jednu stvar. Jedna okružnica g. dr. Mačeka kaže, da Hrvati nemaju razloga da slave prvi decembar i t.zv. državne praznike. Sigurno će g. Ministar unutrašnjih poslova i to braniti i dokazivati nam da je i to u duhu Ustava. Neću više da se zadržavam na tome, jer ćemo o tome govoriti u budžetskoj debati. A da vam pokažem samo, kako se kod nas sve daje braniti, ja ću biti slobodan da vam pročitam samo jedan pasus iz govora g. Ministra Dragiše Cvetkovića, saopšten u „Samoupravi“, inače bi mi možda kazali da lažem. G. Dragiša Cvetković, 4 dana nakon proslave 1 decembra, prisustvovao je jednom zboru, mislim u Gornjem Milanovcu, i evo šta je on, prema „Samoupravi“, tom prilikom kazao o g. Mačeku: „I stranka dr. Mačeka učestvuje u biranju svojih predstavnika u opštinama kao i u svima drugim manifestacijama državnog života. I ona ima jasno i određeno gledište na narodno jedinstvo i celinu države kao takve, i kad se mi danas razlikujemo od nje, razlikujemo se samo u načinu unutarnje državne uprave, ali u osnovnim pogledima na državnu celinu i narodno jedinstvo mi smo danas potpuno na istoj liniji“.

Čestitam, gospodine Cvetkoviću, da je za vas prvi decembar takozvani državni praznik! Čestitam otvoreno, da g. Cvetković ima iste poglede na narodno jedinstvo. (Žagor i protesti kod većine).

Pa vidite, gospodo, da se dađe sve braniti. Ali, opet kažem, može se braniti sofisterijama i dokazivati ali..... (Žagor i prigovori kod većine).

Gospodo, to su sve činjenice. I smatramo kao da je sve učinjeno u duhu zakona i u duhu Ustava. Smatramo, da je čak osuda po Zakonu o zaštiti države pravilna. Smatramo, jer ja nisam ni zvan da kritikujem osudu jednoga suda. Ako su oni sudili protiv svoje savesti, neka zato budu odgovorni oni, koji su donijeli tu osudu i oni koji su naredili, da se ta presuda donese. Dakle, kažem: ta osuda je gotov čin i o tome ne želim govoriti.

Ja žalim, gospodo da govorim o razlozima radi kojih su dotične kolege osuđeni. Prema tome, moram odmah da isključim iz moga daljeg razlaganja bivšeg narodnog poslanika g. Arnautovića i o njemu neću da govorim. On je napravio ipak nešto odionoga, jer kad je gadao nije morao da gada u ventilator! (Žagor i protesti kod većine i uzvici: Oho! Oho!) Nego u patos, gospodine kolega! (Žagor. — Glasovi kod većine: Trebali ste o Arnautoviću da govorite.) O njegovoj osudi, gospodo, neću ni da govorim, jer kad je pala ta odluka, onda se o tome svašta govorilo i prepričavalo. (Uzvici kod većine: To je sofisterija!) A što se prepričavalo to je govorio ovde g. Milan Banić, kako ne treba da ja opetujem te stvari, ali i ja potvrđujem da se onda u narodu govorilo i prepričavalo. A, gospodo, onda su zli duhovi govorili narodu, i to oni koji hoće da stvore još veći jaz između Srba i Hrvata, govorili su: Eto vam, tu su ubijeni Hrvati, a dobilo se toliko i toliko godina, a ovde je jedan Srbin pokušao da pokvari srpski ven-

tilator i dobio je toliko i toliko godina. (Žagor i prigovori kod većine). Ja to, gospodo, upozoravam da tako zli duhovi našeg naroda govore da naprave još veći jaz između Srba i Hrvata. (Prigovori kod većine: To je sofisterija).

Prema tome, budimo načisto: o osobi Damjana Arnautovića neću više da govorim, ali zato hoću, gospodo, da zauzmem stav prema ostaloj trojici naših drugova: Vasiliju Trbiću, Dragiši Stojadinoviću i Dragiši Milovanoviću. Gospodo kolege, ova trojica bivaju izdati od ove Narodne skupštine, a na predlog Imunitetnog odbora. U tom odboru bila su gospoda: Gajić, Bubić, Šušić, dr. Veble, Knežević, Kuzeljević, Mijić, Ružić, Lješević, Ibrahim Stracimir, Dalmatinac i ing. Iván Šakić.

Gospodo, ako se niko ne ovekoveči, ako ni jedno ime nije ušlo u analima ovoga parlamenta, ostala su ova imena, i ja se čudim, kako da ta gospoda nisu bila još do danas predložena na odlikovanje! To je jedan veliki propust g. dr. Milana Stojadinovića. Gospodo, na njihov predlog bile su te naše kolege izdate i među njima je bio izdat i naš kolega g. Kabin, za koga je g. Čvrkić koji sedi desno od g. Predsednika Narodne skupštine rekao, da je vrlo opasan, jer je nosio iz Zagreba dva kamena. (Smeh na levlci). Gospodo, možda g. Čvrkić iz iskustva govori, da kad se nosi nešto u džepu, da to nešto može da bude opasno.

E, gospodo, hoću da govorim o tom potstreki vanju i ko su ti pravi potstrekači, kao i o tome, da li pravi potstrekači leže u Mitrovici ili se nalaze ovde. O tome hoću da govorim, jer, ako se već govori i ako se hoće govoriti o potstreki vanju, e onda, gospodo, moramo se malo setiti i svih onih incidenata koji su se ovde dogodili. Setimo se, pada Vlade g. Jevtića i dolaska g. Stojadinovića. Onda je g. Stojadinović, gospodo, uživao prilično poverenje ove Skupštine i čak su i moji drugovi koji sede zajedno sa mnom glasali njemu poverenje. A, gospodo, niko ne može zanijekati da se onda, prilikom budžetske debate, napadala i te kako napadala Vlada, ali držala se, gospodo, i Vlada i opozicija onako kako dostojanstvo Parlamenta zahteva. I ja vas sada pitam, šta je to usledilo u ovom Parlamentu da se ovako najedanput promenilo čitavo raspoloženje ovog Parlamenta, šta je usledilo da je nastupio onako ogorčen protest opozicije. (Jedan glas u centru: Želja za vlasti!) Ne to, ali ja ću vam kazati. Gospodo, vi se setite, možda ćete se setiti, a možda neko neće da se seti kampanje koja se onda vodila protiv tadašnjeg Predsednika g. Stevana Čirića, koga smo mi bili izabrali za Predsednika Narodne skupštine. Zato, gospodo, ja govorim o bivšem Predsedniku Narodne skupštine, a ne o današnjem, neka me g. Predsednik Čirić razume. Gospodo, u koliko se vi ne sećate te kampanje, možda bi vam mogao g. Čvrkić, koji sedi danas od desnuju g. Čirića, da priča o toj kampanji. A sećate se, šta je posle toga nastalo, šta je prasnulo ovde kao bomba usred Parlamenta, što je poremetilo čitav mir i dostojanstvo ovoga Parlamenta. Setimo se, gospodo, govora g. Stevana Čirića u Novom Sadu. Setimo se! Zar to nije dalo povoda svemu što se posle dogodilo? Zar ste, zaboravili da je taj govor u Novom Sadu bio inaugurisanje guksizma u Narodnoj skupštini. I, gospodo, kad se govori o potstrekačima i kad se neko tereti da je potstrekač, onda taj potstrekač, gospodo, sedi ili je sedeo onda na sedištu Predsednika Narodne skupštine. (Protesti u centru i na desnici).

Ja mogu gospodo, otvoreno da kažem, bez bojazni da budem demantiran sa ove moje strane, sa leve, a o vama neću da govorim, jer znam da ćete me demantirati, pa bih mogao da upitam g. Ministra Voju Đorđevića, može li me on demantirati, mogu otvoreno da kažem da je onda g. Ćirić poznao uslove džentlmenstva on bi postupio tako, da bi tražio da ga ona strana kojoj je prešao da ga ona ponovo bira za Predsednika. Da se to desilo, da je ponovo izabran, ja gospodo, mogu garantirati da ne bi došlo ni do one opstrukcije ni do onoga hitca. Ta je opstrukcija došla radi toga! I nemojte da me demantujete, jer je Ministar Voja Đorđević sam na sudu rekao, da je on organizovao opstrukciju protivu g. Ćirića, i da nije bilo te opstrukcije, ne bi došlo do posledica. Gospodo, ta je opstrukcija predznak teških i mučnih dana koji su posle došli. A šta se iza toga događa? Mesto da Vlada dr. Milana Stojadinovića nastoji ulivati vodu u vatru i naći načina da umiri opravdano ogorčenje u opoziciji, nadolazi poznati govor g. Ministra Đure Jankovića, koji čitavu Narodnu skupštinu naziva cirkusom. I ja se sada pitam i čudim se, kako je mogao g. dr. Janko Baričević da se pobuni na sudu protiv onog ispada g. Ucovića, kad je rekao jednom optuženom, nije ovo Narodna skupština? Pa g. Učović je znao da je Ministar g. Đura Janković nazvao ovu Narodnu skupštinu cirkusom i ne može dozvoliti da se i sud pretvara u cirkus. Zar Đura Janković nije isto bio potstrekač? Gospodo, tada smo se svi zgražali i vi gospodo, sa ove strane ste se zgražali, ali u četiri oka! I kod mene su dolazila izvesna gospoda i sa njima sam razgovarao. I kad sam ja jednog od vas upozorio na to, šta piše u novinama, onda se i on zgražavao i rekao je: „Ja ću o tome praviti pitanje u Klubu”. (Glasovi koji je taj!) G. Đuro Čejović, ali on će me sigurno demantirati. Gospodo, i kad se iza toga sastala Narodna skupština onda se setite onoga mira, onoga mira koji je nešto značio i ja sam se trudio i seo na krajnju levicu i umirivao opravdano ogorčenje mojih kolega. I onaj je mir nešto značio. Onaj mir je tražio barem jednu opravdanu izjavu. Gospodo, kad smo se sastali po drugi put, opet je bio mir, tako, da su se novinari čudili šta znači mir posle te opstrukcije. Mir je bio zato, jer smo bili navodno obavesteni od strane vladine većine, da će g. Đura Janković dati izjavu da tako nije govorio. I, mi smo čekali tu izjavu, šutili smo, mirili smo jedni druge da spasemo barem formalno dostojanstvo ovoga Doma i čekali smo da dade jednu stereotipičnu izjavu, samo neka kaže: Nisam tako govorio to su samo tako novinari izneli.

Ali, gospodo, šta nadolazi mesto toga? Taj naš mir izrabljuje se da se još više i još jedanput sipa ulje u vatru. Jer, umesto da se ta izjava, koja bi malo stišala opravdano ogorčenje, mesto te izjave dolazi i drugi akt, dolazi i litan predlog za odnašanje budžeta iz Finansijskog odbora. Gospodo, sad vas pitam, radi čega je došlo naše ogorčenje na to potstrekivanje duhova. Zar je trebalo da se tako postupi s nama? Gospodo, to odnašanje budžeta iz Narodne skupštine, to je bio jedan kolosalan gest g. dr. Milana Stojadinovića. On je znao zašto odnaša budžet Narodne skupštine, jer je kratak postupak. On je znao zašto, jer je dobro poznao svoje prijatelje i poznao je šta oni misle o njegovoj Vladi, i znao je da sa ove govornice biće malo njih, koji će moći otvorena srca da brane Vladu g. dr. Milana Stojadinovića. I zato je moralo, gospodo, doći to odnašanje budžeta. Ali, onda je došlo još jedno majstorsko delo,

došlo je dovodenje ovde oružanih ljudi i svojevolsno isključenje opozicije iz Narodne skupštine. E pa, gospodo, to majstorsko delo, taj način rada, to je bilo samo potstrekivanje ovako ogorčenih već duhova. Ali, sad nadolazi zadnji i najtragičniji momenat. Zar je g. dr. Stojadinoviću trebalo, kad je već imao ono što je hteo, kad nije bilo više opozicije, kad je imao vladinu većinu, koja mu diže ruku, zar je g. Stojadinoviću trebao onaj njegov govor, kad je dao izveštaj o vanjskoj i unutrašnjoj politici. On je mogao govoriti o vanjskoj i unutrašnjoj politici, ali neka me izvini Gospodin Predsednik, koji nije prisutan, nije trebalo da na onako sarkastičan način govori o opoziciji i o levi. Gospodo, setimo se, šta je govorio. On je govorio sarkastično, s jednim tonom omalovažavanja opozicije, govorio „oduzeli smo budžet iz Narodne skupštine i tako smo uspeli da spasemo opoziciju od blamaže”. Gospodo narodni poslanici, vi ćete mi dozvoliti, ali ovako jedan premijer ne govori. I onda, nemojte se čuditi, da je na taj zadnji izaziv reagirano; i da je taj zadnji izaziv izazvao demonstraciju jednog čoveka, koji je bio zadojen alkoholom. Izazivanje Predsednika Narodne skupštine, izazivanje Kraljevske vlade došlo je do grla i onako pijan čovek došao je da reagira i da puca u ventilator. Pa, gospodo, gde su potstrekači?! Jesu li u Mitrovici ili ovde? (Glas sa desnice: Vi znate najbolje!). I, gospodo, kad je baš o tome govor sad ću vam još nešto kazati.

Kad je pitanje o nošenju oružja, koliko je vas sa desnice imalo oružje u Narodnoj skupštini? Vi se bojite to kazati, a ja ću vam kazati: I ja sam, gospodo, imao oružje kod sebe. (Glasovi sa desnice: Aha! Bilo vas je više! Graja). A ja ću vam kazati zašto sam ga nosio. Nisam nikada pre ni pomislio da ću morati nositi revolver, ali tako je bila onda teška atmosfera, da je i sam naš drug, poslanik g. Đorde Jevtić, potvrdio da je pozivan od poslanika da ih brani. Od čega da ih brani? Znači da je nešto bilo po sredi. A šta je bilo sad ću vam kazati. Kada smo sa ogorčenjem protestovali protivu one izjave Đure Jankovića, među onima koji su ogorčeno protestovali bio sam i ja, i onda kada je nastala jedna gužva, došao je kod mene jedan narodni poslanik obučen u narodno seljačko odelo i kazao mi: „Slušaj Paštroviću, nemoj se istrčavati pred ministarske klupe, mi tebe ne gonimo, jer znamo da si nacionalista, ali možeš poginuti mesto onih drugih, pa će se opet govoriti kako Hrvati ginu u Skupštini. (Glasovi sa desnice: Koji je taj, kaži ga! — Graja).

Gospodo, iza toga išao sam sa kolegom Vojom Nenadićem do kafane „Atina” i tu smo ručali. Do našeg stola bila je jedna grupa narodnih poslanika iz vladine većine. Logično, tamo se je zametnuo razgovor između jednog i drugog stola baš o toj sednici. Onda mi je jedan gospodin sa onoga stola, — a g. Voja Nenadić neka kaže koji je taj — dobacio: „Ja vam jamčim da Dragiša Stojadinović neće više govoriti u Narodnoj skupštini”.

To je, gospodo, bilo mnogo pre atentata. Kada sam ja zapitao, kako je to moguće, onda su mi i još druga dva poslanika to potvrdila. E pa onda, zašto pitate što sam nosio revolver? Ja ga nisam nosio da na koga pucam, ali nisam želeo da mi se priredi onako kao što su to Puniša Račić i drugovi priredili.

Kao što vidite, potstrekača je bilo mnogo na toj strani. Neko će možda zapitati, zašto nisam došao pred policijom da kažem ove stvari, koje bi mogle

rasteretiti okrivljene narodne poslanike. Ja, gospodo, nisam došao zato, jer sam bio duboko uveren, da ako ja dođem tamo, da ću i ja tamo među njima ostati! (Graja i smeh na desnici). A sada vas pitam, može li nekima da se uzme sve do gologa života, a neki potstrekači da i dalje sede ovde?!

Napokon i zatvor je za ljude, i dobro je da politički ljudi prolaze kroz redovan sud, biće u svome radu otporniji.

Ali, ovom osudom, koja nema apelacije, naši su prijatelji lišeni sviju građanskih prava, lišeni i svojih odlikovanja i to ne stečenih po Solunu i po drugim gradovima Evrope, nego gledajući smrti u oči. Jeste, gospodo, g. Čvrkić ima pravo, kada je prilikom one debate govorio, da je tragedija današnjeg doba da mnogi ratni heroji dolaze u mirno doba u sukob sa Kaznenim zakonom. Jeste, g. Čvrkiću, to se događa, ali ovo je od vas rečeno neumesno, kada ovako generališete i dovodite to u vezu sa ovakvim slučajevima.

Vasilije Trbić, koji je nekoliko puta gledao pred sobom smrt, lično od Stvaraoca ove zemlje, od Gospodara ove zemlje — neka me čuje Kraljevska vlada — od Gospodara ove zemlje, iz Njegovih ruku, iz ruku toga Velikog, Div-Čoveka i Vojnika, koji je sa svojom vojskom prešao albanske klance, koje možda neki članovi Vlade ni na geografskoj karti ne poznaju, dobio je Karadordevu Zvezdu sa mačevima. Ja sam, gospodo, bio u Austro-ugarskoj monarhiji, nisam bio u Srbiji, i bio sam previše mlad onda da budem vojnik, ali, ona odlikovanja, koja je dobio iz ruku toga Velikog Kralja, Vasilije Trbić, ta mi odlikovanja i danas imponiraju. I ko, gospodo, u ovoj zemlji ima sada pravo, da sa prsiju toga čoveka skida tu Karadordevu Zvezdu, pitam: Ko i zašto? I među vama ima imena sa Karadordevom Zvezdom sa Mačevima (Opšta graja i upadice). Bar je vama, gospodo, poznato, kako se ta odlikovanja dobivaju. Sigurno ne u lumperaju, sigurno ne šetajući se po gradovima Evrope, nego gledajući smrti u oči. Ja pitam vas, nosioce Karadordeve Zvezde, kako ste dobili Karadordevu Zvezdu? Ne, gospodo, ja ne kanim ulaziti u privatni život pojedinaca, ne, na to ne mislim, ali, meni se buni savest, buni se sve u meni, kada se sa jednog čoveka skida Karadordeva Zvezda sa Mačevima, dok se sa druge strane dižu na pijedestal ljudi koji ovoj zemlji ništa nisu dali, niti žrtvovali, već su baš na leđima tih neznanih i znanih nosilaca Karadordevih Zvezda sa Mačevima, stekli ime, imetak, milione. (Odobranje na levisi i povici: Tako je!). Zar vam se, gospodo, ne buni savest? (Jedan glas sa desnice: I ovde ima nosilaca Karadordeve Zvezde, više ih je ovamo nego tamo!) Vama i govorim.

Gospodo, kada sam ja sa jednim članom Verifikacionog odbora razgovarao posle zaključka da se verificiraju mandati ovde pred nama predloženi, onda mi je govorio: „Pa šta vam ja mogu, najbolje je, znate šta, da donesemo rezoluciju da se ukida Zakon o zaštiti države“.

Gospodo, ja sam protivu ukinuća Suda za zaštitu države. Neka taj sud, koji danas seče naše glave i služi za uklanjanje ličnih protivnika, neka taj sud ostane! Neka ostane, jer ja verujem u konačnu reč pravde; ja verujem u tu konačnu reč! Može se njoj silom pokriti oči, ali zdrav duh našega naroda će na koncu konca ipak pobedom rastrgnuti taj veo sa očiju pravde, a taj dan, verujem, nije daleko. Taj dan nije daleko kada će pred taj isti sud doći da

odgovaraju i svi oni koji upropašćuju veliko delo Kralja Mučenika, koji su, gospodo, pustili Artukovića da pobegne i ako su poslani ratne lade po njega; nadam se da će pred tim sudom odgovarati i svi oni koji su krivi da su se u po bela dana pravile ovacije našem najvećem krvoloku dr. Anti Paveliću.

Ja verujem u duh našega naroda, verujem u taj dan i zato, neka taj isti sud ostane! Ja nisam čovek koji traži pardona ni za sebe, a još manje za druge, ali se bunim, kad se kod nas uvadaju bizantske metode za uklanjanje protivnika.

Prije nego svršim, ja gospodo, hoću da se lično obratim Pretsedniku Vlade g. dr. Milanu Stojadinoviću, ne tražeći od njega nikakve milosti. Obraćam mu se, da ga upozorim na sve ovo što se danas događa, jer u njegovim rukama leži sudbina one trojice naših drugova. Ja na njega lično upirem prstom, neka vodi računa o tome, da ljudi, koji sede na levisi da su i to patrioti i da ne ulije više ulja u vatru, jer opozicija nije prema njegovoj ličnosti, već prema njegovoj politici, u koju ne veruju, da vodi ozdravljenju prilika u zemlji. Ta opozicija, to je opozicija patriota, i ja upozoravam da se sa sarkazmom ne može da pređe na dnevni red. (Prigovori sa desnice). Pa vi ćete mi bar dozvoliti, da na ovoj strani sede bar tolike patriote koliki ste vi.

I, gospodo narodni poslanici, prema tim časnim imenima, koja sede na levisi i koji su za ovu zemlju barem nešto dali, ne sme da se pređe sa sarkazmom, opetujem, sa sarkazmom, na dnevni red. G. dr. Milan Stojadinović, žao mi je što ga nema ovde. — (Glasovi: Čuje on!) znam da čuje. — u njegovim rukama leži sudbina naših prijatelja. G. dr. Milan Stojadinović, lično, može da nam vrati naše drugove. Neka postupi onako kako Poslovnik daje pravo, neka odgođi ovu debatu i neka zatraži pomilovanje tih naših prijatelja i oni su u roku od 24 časa ovde. On odlučuje sudbinom naših drugova i zato mu se lično njemu obraćam. Neka nam se povrate drugovi pa neka tada g. dr. Stojadinović i Kraljevska vlada zatraže od svih nas zaborav na sve što je bilo, zaborav na sve postrekače. Tada ćemo zaboraviti na sve ono, što je dovelo do one pucnjave. (Pljeskanje na levisi). Zaboravićemo, gospodo, i na taj žalostan događaj, jer je na koncu taj događaj lično najviše koristio g. dr. Stojadinoviću.

Gospodine Pretsedniče Stojadinoviću, vratite nam naše drugove, da u ovoj zgradi započnemo trezveniji rad na opštu korist naroda koga zastupamo. (Jedan glas iz većine: Mnogo tražiš!) Jedino niino oslobođenje, oslobodiće nas more, koja nas tišti, što tri naša druga sede u Mitrovici, a glavni potstrekači sede na mekim foteljama. Jedino oslobođeni od te more, mi ćemo svi i sa leva i sa desna da se posvetimo zemlji, koja treba svaku pozitivnu snagu, baš u ovim danima, kada na horizontu Evrope i čitavoga sveta suviše miriše na barut. To nije milost, to je apel, to je ono, što mi tražimo, to je apel na Pretsednika g. dr. Stojadinovića, na njegovu savest i na položaj koga on danas ima.

Pretsednik Stevan Čirić: Gospodo narodni poslanici, sticajem prilika morao sam da pretседavam sam ovoj debati. Potpretседnik g. Markić bolestan je, g. Vučetić nije prisutan (*Života Milanović:* I on je bolestan) a g. Čvrkić izjavio mi je nameru, da i on uzme učešća u ovoj debati, pa se napokon javio za reč. Smatrao sam, da nije zgodno, da potpretседnik, koji se može pojaviti na govornici kao

jedna stranka, predsedava ovoj debati. Ipak bih vas molio, da za jedan trenutak dopustite g. Čvrkiću, da predsedava, jer ja hoću da siđem na govornicu i radi ličnog objašnjenja upotrebim onih pet minuta, koje mi Zakon o poslovnom redu daje i dopušta. Molim g. Potpredsednika da mi da reč.

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Reč ima narodni poslanik g. Stevan Ćirić radi ličnog objašnjenja (Burno pljeskanje u celoj dvorani i usklici i sa leve i sa desnice: Živeo!)

Stevan Ćirić (sa govornice): Gospodo narodni poslanici, samo se po sebi razume, da moj delikatni položaj zabranjuje mi, da se upustim u političku polemiku sa g. Paštrovićem. O tome, ko je potstrekadž, imaće prilike da kažu drugi govornici. Mislim da je već o tome kazao svoju reč i sud. Ali ja lično duboko sam uveren da će o tome kazati svoju poslednju reč politička istorija. Ovoga puta hoću samo, dajući vam primer kako se treba strogo držati Poslovnika, da ispravim jednu netačnu tvrdnju g. predgovornika. On je rekao, da ja nisam dao ostavku na svoj položaj. To nije tačno, i ja hoću tu legendu jednom za uvek da razbijem. Gospodo, ja nisam dao ostavku na taj položaj samo onom prilikom, kad je na mene kao predsednika stavljeno kratko pitanje, jer nisam mogao da dam ostavku na taj položaj iz onih razloga iz kojih mi je sugerirano da dam ostavku, ali odmah posle toga, na sednici šefova grupa sa obzirom na tehničke teškoće moga predsedavanja, ja sam dao ostavku, i sva su gospoda šefovi opozicionih grupa primili tu ostavku, i izrazili uverenje da ću biti nanovo izabran. Samo je jedan od šefova grupa, a to je Vasilije Trbić kazao, da ni mojom ostavkom ni ponovnim izborom neće biti stvar popravljena, pošto njegov klub ni u tome slučaju nema poverenja u mene. Gospoda šefovi grupa koji su tu bili prisutni nisu se složili sa tim mišljenjem i izjavili su, da ako Narodna skupština mene ponovo izabere za Predsednika, onda od toga više ne prave pitanje. Tada je g. Vasilije Trbić pristao na tu soluciju. U veče toga dana držana je sednica Kluba skupštinske većine i jednom odlukom vezao me je Klub da ne mogu dati ostavku, — da, ne samo da mi nije primio moju ostavku, — nego me je naročito kao pripadnika toga kluba obavezao da nismem dati ostavku (Burno pljeskanje na desnici). Gospodo, od prilike posle nedelju dana, bila je još jedna sednica šefova grupa na kojoj sam ja ipak opet ponova dao ostavku. Tom prilikom u ime Kluba skupštinske većine i Predsednik Vlade g. dr. Milan Stojadinović i Predsednik Kluba Jugoslovenske radikalne zajednice g. Dragiša Cvetković i Predsednik Kluba skupštinske većine g. Stevan Janković uvažili su tu ostavku. Primljena je ta ostavka uslovno s tim da celo Predsedništvo podnese ostavku, a g. g. šefovi opozicionih grupa su to odbili. Prema takoj odluci šefova grupa ostao sam i ja na svome mestu. To je istina i ja ovo navodim da se jednom za uvek zna, da sam dva puta davao ostavku: jedanput mi je Klub to odbio, a drugi put uslovno je primio.

Ali onda skupštinska manjina, koja je imala, izuzev mene, ceo svoj predsednički biro, na to nije pristala. Logično je bilo, gospodo, da skupštinska većina, koja je znala da za predsednikom i u tom trenutku stoji većina, a za potpredsednicima i sekretarima ne, nije mogla napustiti svoga predsednika, koji je na svojim ledima uneo i pre gospodu potpredsednike i sekretare, i koji je ima i tada uza se skupštinsku većinu. Ako je dakle bilo potstrekavanja u tome što

sam ostao na svome položaju, konstatujem da je skupštinska manjina imala prilike da primajući moju ostavku, na taj način što bi i pripadnici skupštinske manjine, a koji su bili članovi predsedničkog biroa, dali ostavku, to pitanje likvidira. A ja završujem time, gospodo, da su gospoda šefovi klubova iz opozicije utvrdili fakat da bih ja bio ponovo izabran, a da sam ja, naprotiv, davao ostavku bez ikakvih uslova, bez postavljanja svoje kandidacije. (Burno pljeskanje kod većine).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Ima reč radi ličnog objašnjenja narodni poslanik g. Manfred Paštrović.

Manfred Paštrović: Gospodo narodni poslanici, meni je vrlo žao, da sam možda izazvao današnjeg Predsednika Narodne skupštine g. Stevana Ćirića, da dođe ovde i govori, jer ja sam govorio o bivšem Predsedniku Narodne skupštine g. Stevanu Ćiriću. (Žagor kod većine.) Ali, kada je g. Stevan Ćirić, Predsednik Narodne skupštine, došao ovde da kao narodni poslanik govori, onda neka mi dopušti da mu ja odgovorim sa par reči.

Prije svega, gospodo, meni ta odluka šefova grupa nije bila poznata. (Jedan glas sa desnice: Pa što onda govoriš o tome?) Ovde je prisutan jedan šef grupe, a to je g. Bogoljub Jevtić, kome takode ta odluka nije poznata. Ali, gospodo, ima još jedna druga stvar: Da kad bi g. Stevan Ćirić i bio rekao to pred šefovima grupa, onda ja mislim da o ostavci ne rešavaju predsednici klubova, nego ovaj Dom — narodni poslanici. G. Stevan Ćirić je znao, kada se radilo o proračunu državnom, da ga iznese iznenada ovde pred Narodnu skupštinu, i da onda ne informira predsednike pojedinih klubova. Da su predsednici pojedinih klubova bili informirani, da jedan tako važan predlog Kraljevska vlada iznosi pred Narodnim predstavništvom, onda ne bi bilo došlo do one strahovite opstrukcije i do našeg izlaženja iz Parlamenta. Kako je g. Stevan Ćirić to znao i mogao sprovesti, tako je mogao i sprovesti tu svoju ostavku. Po mome mišljenju, o ostavci na položaj Predsednika Narodne skupštine, opetujem, ne rešavaju predsednici pojedinih klubova, nego rešava ovaj Dom. Toliko sam imao da kažem. (Odobranje na levi.)

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Gospodo narodni poslanici, reč ima narodni poslanik g. Stevan Ćirić, da odgovori g. Manfredu Paštroviću.

Stevan Ćirić (sa govornice): Gospodo narodni poslanici, oprostite što zloupotrebljavam vaše strpljenje. Treba razlikovati, da li ja kao predsednik dajem ostavku po onom pitanju koje mi je tada stavljeno, ili po slobodnoj volji. Ja nikako nisam mogao da dam ostavku po onako stavljenom pitanju.

Nažalost, zašto — to ne mogu da vam obrazložavam, jer bih morao držati govor koji bi trajao najmanje jedan sat, a nadam se da ću imati vremena i da ću imati i prilike da i ja uzmem življeg političkog učešća u našem javnom životu. Ali, gospodo, kad sam video da moje predsednikovanje izaziva teškoće, upravo pravu opstrukciju, iz tih razloga i da bih omogućio pravilno savetovanje bio sam voljan da dam ostavku i u dva maha i ja sam je i dao. Zašto je nisam dao pred Narodnom skupštinom? Iz vrlo prostog razloga: Ja se moralno apsolutno nisam osećao obaveznim na ostavku, nego čisto i jedino iz tehničkih razloga. I kad onaj predlog koji je stavio Klub skupštinske većine nije bio prihvaćen, onda sam ja stojao

u obavezi prema mome klubu koji mi je zabranjivao da dam ostavku. (Burno pljeskanje kod skupštinske većine. — Ante Kovač: Vi ste na ledima svih nas bili pretsednik i ja odbacujem da sam na Vašim ledima ušao u pretsedništvo, jer sam ja bio u pretsedništvu pre nego li Vi).

Pretsednik Stevan Ćirić (sa pretsedničkog mesta): Pošto je vreme već odmaklo, a ima još pet prijavljenih govornika, to sam slobodan predložiti vam da današnju sednicu prekinemo ali s tim da Skupština danas odluči da debata o verifikaciji ima na prvoj idućoj sednici da se završi. Mislim da je ova odluka opravdana po svima odnosnim paragrafima našega Poslovnika, jer iako Poslovnik propisuje da debata o verifikaciji može trajati svega 1 dan, o verifikaciji neosporenih mandata, ona evo već traje 3 dana. Sem toga iz svake grupe govorilo je po 2 govornika pa i po § 43, pošto je iz svake grupe govorilo po 2 govornika, debata se može prekinuti. Prima li dakle Narodna skupština moj predlog da na narednoj sednici završimo verifikacionu debatu (Prima). Objavljujem da je ovaj moj predlog primljen.

Za iduću sednicu predlažem ovaj dnevni red:

1 Nastavak pretresa izveštaja Verifikacionog odbora o dolasku za narodne poslanike g. Andonovića Sime za Srez maleški na mesto Arnautovića Damjana; g. Šajkarevića dr. Jovana za Srez pilepski na

mesto Trbića Vasilija; g. Zdravkovića Milenka za Srez negotinski na mesto Stojadinovića Dragiše i g. Đokića Ljubomira za Srez banjski na mesto Milovanovića Dragomira;

2 Izbor odbora za proučavanje zakonskog predloga o promeni naziva Veliki Bečkerek i Nova Kanjiža;

3 Izbor odbora za proučavanje predloga zakona o slatkovodnom ribarstvu;

4 Izbor odbora za proučavanje predloga zakona o pravima i povlasticama odlikovanih Karadordevom Zvezdom sa Mačevima za zasluge i hrabrost u ratovima;

5 Izbor odbora za proučavanje predloga zakona o Konkordatu između Sv. Stolice i Kraljevine Jugoslavije;

6 Izbor odbora za proučavanje predloga zakona o ovlašćenim inžinjerima;

7 Izbor odbora za proučavanje zakonskog predloga g. Sekule Zečevića i drugova, narodnih poslanika, o obaveznoj radnoj službi.

Prima li Skupština ovaj dnevni red? (Prima!) Objavljujem, da je Narodna skupština primila predloženi dnevni red. Ovu sednicu zaključujem, a iduću zakazujem za ponedjeljak 21 decembra u 9 časova pre podne.

Sednica je zaključena u 21 čas.

PRILOZI

INTERPELACIJA

Velimira Ž. Aćimovića, narodnog poslanika, na Ministra unutrašnjih poslova o povredi Zakona o unutrašnjoj upravi od strane Pomoćnika bana Dunavske banovine g. Svetislava Rajića za vreme opštinskih izbora.

GOSPODO MINISTRI,

G. Svetislav Rajić, Pomoćnik bana Dunavske banovine, aktivno je učestvovao i držao govore na zborovima za vreme opštinskih izbora i time povredio propise Zakona o unutrašnjoj upravi, zato Vas molim da ga po pomenutom Zakonu kaznite otpustom iz službe bez ikakvih prava, jer je tako postupio i Pret-

sednik vlade g. Petar Živković sa jednim svojim službenikom za istu krivicu.

Tražim hitnost za ovu interpelaciju.

14 decembra 1936 godine

Beograd

Velimir Ž. Aćimović, s. r.
narodni poslanik

INTERPELACIJA

Velimira Ž. Aćimovića, narodnog poslanika, na Ministre unutrašnjih poslova i finansija o materijalnim zloupotrebama za vreme opštinskih izbora Pomoćnika bana Dunavske banovine g. Rajića.

GOSPODO MINISTRI,

Za vreme opštinskih izbora u Dunavskoj banovini Pomoćnik bana, g. Svetislav Rajić, nemilice je trošio budžetske kredite i potrošio više miliona dajući pojedincima ogromne sume: svima je njima uginula stoka ili su bili bez hrane i tome slično; pojedinci

su dobijali čekovnim uputnicama i bez molbe i bez ikakvog traženja po hiljadu, dve pa i pet hiljada din.

Molim, da se odmah izabere skupštinska anketa, i to sporazumno, da bi bila cela Skupština zastupljena radi utvrđenja ovih nezapamćenih zloupotreba; u anketu molim da uđem i ja kao interpelant, kome su

ove zloupotrebe u detaljima poznate, a tako isto anketi da se pridoda jedan član Glavne kontrole. Ja bih sa svoje strane preporučio da taj član bude g. Vidoje Mišović, član Glavne kontrole, koji je bio Pomoćnik bana Dunavske banovine i najbolje će moći da upotrebi podatke i pravilne savete za postupak prema

krivcu ovih zloupotreba Pomoćniku bana g. Svetislavu Rajiću.

Za ovu interpelaciju tražim hitnost.

14 decembra 1936 godine

Beograd

Velimir Ž. Aćimović, s. r.
narodni poslanik

INTERPELACIJA

Velimira Ž. Aćimovića, narodnog poslanika na Ministre unutrašnjih poslova i finansija o zloupotrebama u banovinskoj štedionici u Novom Sadu pre i za vreme opštinskih izbora.

GOSPODO MINISTRI,

Ban Dunavske banovine, bez odobrenja nadležnih Ministara unutrašnjih poslova i finansija, preneo je pravo eksploatacije izvora kisele vode u Bukoviku i Štedionica troši prihode bez ikakve kontrole i bez ičijeg odobrenja. Za vreme opštinskih izbora u Dunavskoj banovini potrošena je ogromna suma po naredenju Pomoćnika bana Dunavske banovine g. Svetislava Rajića.

Tražim hitnu anketu, izabranu sporazumno, u kojoj da budem i ja kao interpelant, kome su poznate pojedinosti ovih zloupotreba, a tako isto i da se doda i jedan član Glavne kontrole kao stručno lice.

Tražim hitnost!

14 decembra 1936 godine

Beograd

Velimir Ž. Aćimović, s. r.
narodni poslanik

INTERPELACIJA

Stanka Lenarčića, narodnega poslanca, na Predsednika Ministerskega sveta in na Ministra zunanjih zadev, v zadevi škode povzročene po italjanskih vojaških oblastvih v področju Hrušice k. o. Cerkovska vas.

GOSPOD MINISTER!

Dvolastniki: Rus Josip, Rus Franja, Sajovic Ivan st., Rihar Franja omožena Smole, Gostiša Marija, Klevišar Franc, Tomazin Martin, Oblak Uršula, vsi iz Gornjega Logatca, Tolazzi Josip, Tršar Gregor, Kavčič Josip, Grassi Peter, vsi iz Dolenjega Logatca, dr. Turšič Alojzij, posestnik in banovinski zdravnik dr. Baričević Josip, sodnik Okrožnega sodišča v Ljubljani, Jelovšek Gabrijel, Vrhniška kaplanija, vrhniška mežnarija, vrhniška dekanija, vsi iz Vrhnike, imajo svoje gozdove v tako zvani Hrušici, katere so italjanske vojaške oblasti izpremenile v trdnjavski pas.

Italijani so pričeli izsekavati vse gozdove pod utrdbo „Laniše“ v kat. občini Cerkovska vas in to proti jugovzhodu in severozapadu v razdalji ca. 1 km. in v širini 60—80 m. To izsekavanje so pričele italjanske oblasti v decembru 1934 in to delo tudi še sedaj nadaljujejo.

Škoda, ki jo trpe zgoraj navedeni posestniki je ogromna in do danes kljub zahtevam še noben posestnik ni prejel niti odškodnine za izsekan les, niti odškodnine za nasilno odvezto zemljišče. Ker je celoten kompleks teh utrdb skrbno zastražen, je dejansko, celotno zemljišče za lastnike brez vsake gospodarske vrednosti. Lastniki so se že ponovno obrnili z reznimi vlogami na naše oblasti, toda brez vsakega uspeha.

Ker izgleda, da naše oblasti ne vodijo zadostne skrbi za premoženje naših državljanov dvolastnikov, se obračam, Gospod Minister, na Vas s prošnjo, da mi v prvi redni seji Narodne skupštine odgovorite:

1) Ali Vam je Gospod Minister znano, da so italijanske oblasti v obmejnem gozdu Hrušica izsekale većjemu številu posestnikov gozdne parcele in na ta način povzročile tem našim državljanom ogromne materijalne škode?

2) Ali Vam je Gospod Minister znano tudi to, da ti posestniki sploh niso prejeli za to škodo nobene odškodnine?

3) Ali Vam je Gospod Minister znano, da morajo ti naši ljudje kljub velikanski škodi povzročeni po navedeni vojaški oblasti, plačevati od vsakega tega sveta, ki ga sploh ne morejo več uporabljati, še vedno javne davščine?

4) Kaj mislite podvzeti Gospod Minister, da bodo ti posetsniki prejeli tako odškodnino za posekan les in odškodnino za odvezto zemljišče, kakor tudi odpis davkov za leti 1935 in 1936?

Izvolite, Gospod Minister, sprejeti tudi ob tej priliki izraz mojega spoštovanja.

Beograd, dne 16-XII-1936.

St. Lenarčić, s. r.
narodni poslanec

